

Vladimir Bukovskij
MOSKEVSKÝ PROCES

Vladimir Bukovskij
Moskevský proces

VOLVOX GLOBATOR

Vladimir Bukovskij

Moskevský proces

Translation © Milan Dvořák

Copyright © Vladimir Bukovskij

ISBN 978-80-87912-17-1 (Ústav pro studium totalitních režimů)

ISBN 978-80-7511-108-1 (Volvox Globator)

ISBN 978-80-7511-109-8 (epub)

ISBN 978-80-7511-110-4 (pdf)

Vladimir Bukovskij

Moskevský proces

Díl první
NA VÝCHODĚ

*Judea, ta kolem halasila
a o mrtvých už radši nevěděla*

Alexandr Galič

Kapitola první

Podivná válka

1. K čemu by to bylo?

Mám na stole hromadu lejster, nějaké tři tisíce stránek s označením „přísně tajné“, „zvláštní složka“, „zvlášť důležité“ nebo „jen osobně“. Na pohled jsou ty papíry všechny stejné – vpravo nahoře je jako na znamení výsměchu heslo „Proletáři, všech zemí, spojte se“ a nalevo upozornění: „Vrátit do čtyřiaadvaceti hodin na ÚV KSSS (všeobecné oddělení, 1. odbor).“ Někdy je požadavek mírnější a materiál lze vrátit do tří nebo sedmi dnů, vzácněji za dva měsíce. Pod tím je velkými písmeny přes celou stránku: KOMUNISTICKÁ STRANA SOVĚTSKÉHO SVAZU, ÚSTŘEDNÍ VÝBOR. Dál jsou značky, kódy, datum a seznam těch, kdo schválili rozhodnutí, „okružně hlasovali“ tím, že udělali svůj klykák, a těch, kterým bylo rozhodnutí zasláno, aby ho provedli. Ale ani ti, kdo tato usnesení vykonávali, nebývali shledáni hodnými spatřit celý dokument. Dostali „výpis z protokolu“, s jehož obsahem nesměli svět seznámit ani ústně, ani písemně. To připomínal drobný tisk vlevo po okraji stránky:

Pravidla zacházení s výpisy z protokolu sekretariátu ÚV KSSS

1. Kopírovat, pořizovat výpisy z protokolů ÚV KSSS a rovněž se na ně ústně nebo písemně odvolávat v projevech, veřejném tisku nebo jiných veřejných dokumentech

je kategoricky zakázáno. Není dovoleno pořizovat opisy usnesení sekretariátu ÚV nebo se na ně odvolávat v resortních vyhláškách, instrukcích, pokynech a jakýchkoli dalších úředních tiskovinách.

2. S tajnými a přísně tajnými usneseními (výpisy z protokolů) sekretariátu ÚV KSSS, zaslányými stranickým výborům, ministerstvům, resortním úřadům a dalším organizacím se seznamují pouze osoby mající bezprostřední vztah k provádění příslušného usnesení.

Soudruzi, kteří se seznámili s výpisy z protokolů sekretariátu ÚV, nejsou oprávněni jejich obsah rozšiřovat.

Schváleno usnesením ÚV KSSS ze 17. června 1976, č. j. 12 – p. 4s

Tak vládla KSSS – tajně, aniž zanechávala stopy a často ani svědky, a počítající se staletími jako Třetí říše. I jejich cíle byly podobné. Na rozdíl od Říše jich ovšem strana takřka dosáhla, avšak došlo k něčemu, co ani Marx, ani Lenin, ani převážná většina lidí na Zemi nepředvíдали. Ty dokumenty nebyly adresovány mně, s jejich prováděním, alespoň bezprostředně, nemám nic společného a vracet je „na všeobecné oddělení, 1. odbor“ nemám v úmyslu. Za nestoudného využití cizích privilegií si prohlížím podpisy Brežněva, Černěnka, Andropova, Gorbačova, Ustinova, Gromyka a Ponomarjova, čtu si jejich rukopisné poznámky na okrajích a hlubokomyslná rozhodnutí týkající se absolutně všeho na světě, od zatýkání a vypovídání nepohodlných osob po financování mezinárodního terorismu, od dezinformačních kampaní po přípravu agrese proti sousedním zemím. Zde v těchto lejtrech lze nalézt všechny počátky i konce tragédií našeho krvavého století, nebo přesněji řečeno jeho posledních třiceti let. Stálo mě velké úsilí je opatřit, na jejich pořízení padl více než rok práce. Možná by mnoho z nich nikdo ještě dlouhé roky nebo vůbec nikdy nespatriil, nebýt mého snažení. Usnesení ÚV KSSS ze 17. června 1976, č. j. 12 – p. 4s pro ně mystickým způsobem nadále platí, neboť nikdo se neodhodlává ta tajemství šířit.

Před nějakými třemi nebo čtyřmi lety bych za kterékoli z těchhle lejster dostal stovky tisíc dolarů. Dnes je zdarma nabízím nejvlivnějším novinám a časopisům světa, ale nikdo je nechce vydat. Redaktoři unaveně krčí rameny: „Proč? K čemu by to bylo?“

Stejně jako ten nešťastný sovětský člověk ze staré anekdoty, který hledal odborníka zároveň na oční i ušní choroby, poněvadž neustále něco slyšel a viděl něco jiného, přestávám věřit svým očím, svým uším i své paměti. Po nocích mívám zlé sny. Rozhodní mladí muži s pravidelnými rysy mě pronásledují po celém světě a požadují, abych neprodleně vrátil dokumenty na všeobecné oddělení, 1. odbor.

Vskutku, uběhly už více než tři dny, a dokonce více než dva měsíce od doby, co se mi dostaly do rukou, a já stále nepřišel na to, co s nimi. Jak se dá odlišit zlý sen od reality? Vždyť před pouhými několika lety se vše napsané v oněch lejstrech popíralo v lepším případě jako antikomunistická paranoia a v horším jako pomluva. Kdokoli z nás, kdo se v těch nepřilíh vzdálených letech odhodlal hovořit o „ruce Moskvy“, byl okamžitě vystaven štvanci, byl obviňován „z mccarthismu“ a stal se páriou. Dokonce i ti, kteří měli tendenci nám uvěřit, rozhazovali rukama: Vždyť jsou to jen dohady, domněnky, ale důkazy žádné. Tady ovšem ty důkazy jsou, se všemi podpisy a čísly, nyní přístupné analýze, odbornému posouzení a diskusi. Tu máte, berte, ověřujte, tiskněte! A jako odpověď slyším: „Proč? K čemu by to bylo?“

Jak už to tak bývá, vznikly celé teorie k vysvětlení této záhady. „Lidé jsou unaveni z napětí ‚studené války‘,“ říkají mi jedni. „Už o tom nechtějí slyšet. Chtějí prostě žít, pracovat, odpočívat a na celý ten zlý sen zapomenout.“ „Na trhu se naráz objevilo příliš mnoho komunistických tajemství,“ tvrdí druzí. „Je třeba počkat, až se z toho stane historie. Teď je to ještě politika,“ vysvětlují třetí. Nevím, mě tyhle teorie nepřesvědčují. V takovém pětáctyřicátém roce nebyli jistě lidé nacismem unaveni o nic méně, ale v nejmenším to nezabránilo přívalu knih, článků nebo filmů. Naopak, vznikl celý průmysl antifašistických děl, což je naprosto pochopitelné, neboť potřeba vyznat se ve své nedávné historii je daleko akutnější než nutnost orientace v dějinách vzdálených.

Lidé potřebují pochopit smysl událostí, jejichž účastníky se museli stát, zhodnotit odůvodněnost svých obětí a snah a vyvodit závěry jako poučení pro potomky. Je to jednak pokus zabránit opakování minulých chyb a jednak také svým způsobem skupinová terapie, pomáhající zhojit rány prožitého.

Je fakt, že odhalování pravdy o nedávných událostech je proces vždy bolestivý, nabývající často skandální povahy, neboť účinkující včerejšího dramatu jsou obvykle dosud naživu a někdy nadále hrají významnou úlohu v životě své země, ale copak někdy takovéhle důvody zdržely tisk? Naopak, politický skandál, pro někoho smrtící, je pro média pouhou potravou jako had pro mangustu. Proč se tedy naše mangusta začala náhle chovat tak opatrně?

Vskutku, mám tady před sebou dokument o člověku, se kterým jsem se nikdy nesetkal a o němž jsem nikdy nic neslyšel, ale který, jak zjišťuji, je dobře znám i ve své vlasti, i ve světové politice. A víc než to, docela dobře se mohl stát dalším v řadě finských prezidentů. Narazil jsem na tento doklad naprostou náhodou a byl jsem připraven obrátit stránku a postupovat dál, protože ani ten člověk, ani Finsko mě nezajímali, a to tím spíše, že ani sám dokument neobsahoval nic senzačního. Nazýval se zcela prozaicky:

O opatřeních v souvislosti s padesátinami předsedy sociálně demokratické strany Finska K. Sorsy.

A ani rozhodnutí sekretariátu ÚV z 16. listopadu 1980 neobsahovalo nic zajímavého – sovětský velvyslanec v Helsinkách dostal pokyn navštívit K. Sorsu, poblahopřát mu k padesátým narozeninám a zároveň mu jménem ÚV KSSS předat pamětní dárek. Možná právě proto jsem tohle lejstro v archivu ÚV KSSS získal tak lehko, bez zvláštního úsilí a tahanic, že se zdálo naprosto nevinné. Pak je ale záhada, proč dokument nese označení „přísně tajné“. Začal jsem se zajímat, proč by mělo být rozhodnutí poblahopřát vedoucímu představiteli největší strany sousední neutrální země obestřeno takovým tajemstvím.

Začal jsem dolovat hlouběji a usilovat o získání doplňujících dokumentů k tomuto rozhodnutí ÚV, vždyť každé usnesení se u nich při-

jímalo na základě nějakých referátů a doporučení. Jen tak se u nich nedělalo nic. A opravdu, po dlouhém úsilí a vychytralých fintách – co mě to stálo, to teď nebudu popisovat – jsem ony materiály přece jen získal, tedy přesněji řečeno dostal jsem se k hlášení mezinárodního oddělení ÚV, které mě zajímalo. Tady je v plném znění.

**Předseda sociálně demokratické strany Finska (SDSF) do-
vrší 21. prosince 1980 padesát let.**

**Ve své stranické, ale také státnické (ve funkcích minis-
terského předsedy, ministra zahraničních věcí a předsedy
parlamentního výboru pro zahraniční záležitosti) čin-
nosti Sorsa důsledně zaujímá přátelská stanoviska vůči
SSSR a KSSS, napomáhá úspěšnému rozvoji sovětsko-fin-
ských vztahů a zajišťuje stabilní kontakty SDSF s naší
stranou. Na mezinárodní scéně, především v Socialistické
internacionále, s námi Sorsa úzce spolupracuje a působí
ve prospěch uvolňování napětí, omezení závodů ve zbro-
jení a odzbrojení.**

**S ohledem na uvedené a rovněž na skutečnost, že Sorsa,
který byl na posledním kongresu Socialistické internaci-
onály zvolen jedním z jejích místopředsedů, bude v bu-
doucnosti koordinovat činnost této organizace v otázkách
uvolňování a odzbrojení, jakož i její kontakty s jinými
politickými silami, bychom pokládali za účelné pověřit
sovětského velvyslance ve Finsku, aby jménem ÚV KSSS
Sorsovi ústní formou poblahopřál k padesátinám a ode-
vzdal mu pamětní dar.**

Jak vidíte, je to informace významná a pro Finsko senzační. Zjiš-
tujeme, že člověk, který v roce 1992 kandidoval na funkci finské-
ho prezidenta, mnoho let „úzce spolupracoval“ s Moskvou v tak
choulostivých otázkách, jako je odzbrojení a uvolňování napětí.
A povšimněte si, že to bylo v roce 1980, kdy Sovětský svaz právě
vtrhl do Afghánistánu a mezinárodní společenství se ho pokou-
šelo na světovém kolbišti izolovat a donutit ho zastavit agresi proti
sousední neutrální zemi, jakou bylo i Finsko.

A více než to – nejenže „úzce spolupracoval“ s nepřítelem své země, v níž byl premiérem, ministrem zahraničí a šéfem největší politické strany, ale byl také s největší pravděpodobností „člověkem Moskvy“ ve vedení Socialistické internacionály, kde měl jakožto místopředseda obrovský vliv. Připomeňme si ono období, to poslední vzednutí „studené války“ – v ulicích evropských hlavních měst bouří masové demonstrace pacifistů protestujících proti plánům NATO rozmístit v Evropě rakety středního doletu. Středobodem kampaně jsou evropští socialisté a sociální demokraté, z nichž mnozí jsou ve svých zemích u moci nebo přinejmenším tvoří hlavní opoziční sílu, a středobodem tohoto středobodu je K. Sorsa, který koordinuje činnost Socialistické internacionály v otázkách odzbrojení a uvolňování napětí, přičemž zároveň „úzce spolupracuje“ v týchž otázkách s KSSS – to je síla, není-liž pravda?

Zdálo by se, že je to pro finský tisk v době vrcholící prezidentské volební kampaně objev. A co se stalo? Přes půl roku uplynulo od chvíle, kdy byl dokument nabídnut všem velkým finským listům – a výsledek žádný. Až po půl roce byl materiál díky snahám mých přátel ve finském tisku vydán, pan Sorsa se veřejně omluvil a svou kandidaturu na prezidentskou funkci stáhl.

Nemohu pro to nalézt vysvětlení. Říkají mi, že lidé jsou unaveni „studenou válkou“ a o docela nedávné minulosti nechtějí nic vědět. Copak je ale věcí tisku rozhodovat místo voličů, co mají (nebo nemají) vědět o svém budoucím prezidentovi? Informujte veřejnost a ta už si sama rozhodne, zda jí to je, či není zapotřebí. Vždyť kdyby se jednalo o milostnou pletku nebo drobnou korupci prezidentského kandidáta, zprávy o tom, dokonce i neověřené a ne zcela přesné, by byly na prvních stránkách všech finských novin.

Je poutavé si vzpomenout, že před pouhými několika lety se v jiné neutrální evropské zemi, v Rakousku, rozpoutal grandiózní skandál, když se ukázalo, že kandidát na prezidenta této země nějakých padesát let předtím „úzce spolupracoval“ s nacisty jako pouhý nižší důstojník, a ačkoli vyšlo najevo, že přáním voličů není brát na tuto okolnost zřetel, rakouský tisk považoval za nutné o ní psát do všech podrobností. Ale co jen Rakousko, protestoval celý

svět, veškerý světový tisk to oznamoval jako událost číslo 1. A co je podivuhodné, nikdo neproněs sakramentální: „Proč? K čemu by to bylo?“

* * *

Jistě, někdo by mohl namítnout, že Finsko je zvláštní případ, vždyť nikoli náhodou vznikl termín „finlandizace“. Jednoduše řečeno, s Moskvou „úzce spolupracovala“ celá země. Pro ně to není zločin, a dokonce ani senzace. A vskutku. Co se dá očekávat od malé neutrální země nucené žít v sousedství velkého bratra? Jenže v sousedství bylo přece i Norsko a nefinlandizovalo se. Tady nejde o zeměpis. I sám termín, jak víme, nevznikl ve Finsku, ale v západním Německu, zemi vůbec ne neutrální, kterou se Západ na rozdíl od Finska zavázal bránit, ale v níž se onen proces rozvíjel velice bouřlivě.

A přitom se ani v Německu, při veškeré ochotě otevírat archivy Stasi, neodhodlali soudit Ericha Honeckera. Zřejmě se obávali, že splní svou hrozbu a odvypráví hromadu poutavých historek. Nikdo nemá žádné zvláštní nutkání pečlivěji se přehrabat ve zdrojích „východní politiky“, nově ji promyslet a novým způsobem pohlédnout na činitele jako Willy Brandt a Egon Bahr. A podívat se je na co. Třeba mně na stole leží referát předsedy KGB J. Andropova z 9. září 1969 adresovaný ÚV KSSS:

Výbor státní bezpečnosti hlásí schůzku informačního zdroje KGB s ředitelem koncernu Krupp hrabětem Zedtwitzem von Arnim, která se na žádost jmenovaného konala v květnu t. r. v Nizozemí.

Zedtwitz je důvěrníkem známého činitele sociálně demokratické strany Německa Bahra, který se zabývá otázkami plánování, koordinace a zpracovávání klíčových problémů zahraniční politiky NSR. Zedtwitz prohlásil, že se na informační zdroj obrátil na přímou Bahrovu žádost, a počítá s tím, že obsah rozhovoru bude sdělen sovětským vedoucím činitelům. Dále s odvoláním na Bahra sdělil následující:

Nejrozumněji uvažující funkcionáři SPD dospěli k závěru, že je třeba hledat jiné cesty „východní politiky“, a chtěli by vytvořit přímé a spolehlivé spojovací kanály s Moskvou.

V souvislosti s tím by Bahr pokládal za žádoucí vykonat sérii neoficiálních jednání se zástupci SSSR, která by nekladla na obě strany závazky v případě, že nebude dosaženo pozitivního výsledku.

Podle Zedtwitzových slov existují v průmyslových kruzích NSR síly připravené napomoci normalizaci vztahů se Sovětským svazem, avšak jejich možnosti jsou omezené, neboť ekonomické vazby NSR a SSSR se nalézají v „embryonálním stavu“.

Podle Zedtwitzova názoru Sovětský svaz nedostatečně využívá páky zahraničního obchodu k dosahování zahraničně politických cílů, ačkoli by už nyní bylo možné domoci se opatření, jež by vyloučila účast německých odborníků na čínském raketovém a nukleárním programu, a rovněž podniknout akce proti koketování západoněmeckých politiků s Maem.

Podle informací, jež jsou k dispozici, podniká i vedení druhé vládnoucí strany v NSR, CSU, pokusy navázat neoficiální kontakt s představitelem sovětské strany a prohlašuje, že je ochotno provést „široký rozhovor, který by oběma stranám mnohé vysvětlil“.

Rozbor získaných materiálů svědčí o tom, že dvě nejvýznamnější a vzájemně si konkurující strany NSR se obávají, že se jejich politický protivník chopí v otázce urovnání vztahů se Sovětským svazem iniciativy, a jsou připraveny na neoficiální úrovni, bez zveřejnění v tisku, vést jednání, která by v budoucnosti mohla napomoci k upevnění jejich pozice a prestiže.

V této situaci pokládá Výbor státní bezpečnosti za možné pokračovat v neoficiálních kontaktech s vedoucími činiteli obou stran. Během rozvíjení těchto kontaktů by bylo účelné pokusit se s využitím našich zahraničně ob-

chodních možností uplatnit výhodný vliv na zahraniční politiku NSR a rovněž zorganizovat získávání informací o stanoviscích a plánech bonnských vedoucích činitelů. Žádáme o souhlas.

Je to dokument ne prostě zajímavý, nýbrž historický. Tak začínala proslulá „*ostpolitik*“, která se později stala politikou „*détente*“, sovětsky „uvolnění“, nejostudnější stránky dějin „studené války“. Německu v té době nic nehrozilo, nic podstatného onou politikou nezískalo, ale vztahy mezi Východem a Západem byly na dlouhou dobu nakaženy virem kapitulantství. Byl to obrat, v jehož důsledku byl západní svět namísto svorného kladení odporu komunismu z konce čtyřicátých a začátku padesátých let nucen v lepším případě plýtvat silami na neplodný boj s tímto kapitulantstvím a v horším ustupovat, aby si uchoval jednotu. Onen dokument v podstatě určil světovou politiku posledních pětadvaceti let, ale žádné velké německé noviny neprojevíly přání ho zveřejnit. Až o tři roky později si z něho naškubal citáty *Spiegel* (aniž mě požádal o svolení nebo uvedl zdroj). A reakce nebyla žádná. Úplná lhovost. Copak to skutečně nikoho nezajímá? Copak teď, když se komunismus zhroutil, nepociťujeme ani přání, ani povinnost vyznat se v okolnostech, za nichž byla tato politika „otevřeného uvolňování“ vnucena světu, v motivech jejich tvůrců, německých sociálních demokratů, zhodnotit škodu způsobenou kolektivní obraně NATO a koneckonců i újmu, již na národy východní Evropy a SSSR uvalila politika, která prodloužila život komunistických režimů nejméně o nějakých deset let? A i sami sociální demokraté, copak nepociťují potřebu svou „východní politiku“ poctivě vyhodnotit?

Architekti „*ostpolitik*“ naopak dnes platí za hrdiny a tvrdí, že krach komunismu na Východě nastal díky jejich „rafinované“ hře s Moskvou. Není to nestoudnost? Takhle se i Chamberlain mohl v pětačtyřicátém roce prohlásit za vítěze, vždyť mír s Německem přece jen nastal.

A konečně je tu i příklad jiné země, Japonska, které se po celá poválečná desetiletí nacházelo pod ochranou amerického „nukleárního deštníku“. Japonští socialisté však přitom dostávali ne-

legální finanční pomoc z Moskvy prostřednictvím společností a družstev, jež měli pod kontrolou a které byly v dokumentech ÚV taktně označovány za „firmy přátel“. Zdálo by se, že největší opoziční strana s velkým počtem míst v parlamentu a hodně rozsáhlou společenskou základnou si mohla zajistit finanční nezávislost. Jenže kdepak, v roce 1967 se zapletli do dluhů – kolem osmi set milionů jenů – utíkali požádat o pomoc ideologického souseda, sfoukli nějaké neprůhledné obchůdky se dřevem a textilem a zachutnalo jim to. V sedmdesátých letech už dostávali z Moskvy peníze i na konání svých volebních kampaní. Není obtížné si domyslet, co by se s Japonskem stalo, kdyby v dotyčných volbách zvítězili. Vznikl by nejspíš termín „japanizace“. Co je ale podivuhodné – podle japonských zákonů je to trestný čin, avšak dokumenty nezaujaly ani tamní tisk, ani tamní státní návladní. Kdyby se jednalo o získání peněz od vlastních japonských podnikatelů, to by bylo něco jiného... A víc než to – na podzim 1994 udělaly noviny *New York Times* svým čtenářům radost senzačním odhalením, že CIA v padesátých letech poskytovala finanční pomoc liberální straně Japonska, aby ji podpořila v boji s rostoucím komunistickým vlivem. To je tedy senzace! Americký čtenář má být čím pobouřen. Ale dokumenty o sovětské pomoci japonským socialistům, které jsem ihned nabídl, si zájem listu nezískaly. Tohle pro *New York Times* senzace není.

A tak to jde zemi od země, dokument od dokumentu. Jedni o tom nechtějí vědět proto, že už je to minulost, jiní proto, že to ještě minulost není. Dřív se to vědět báli, jelikož komunismus byl příliš silný; teď je zase příliš slabý, a tudíž to není potřeba vědět. Jednou je informací příliš mnoho, jindy příliš málo. Tisíc a jeden důvod, jeden trapnější než druhý, ale výsledek je pořád stejný. Na pohled seriózní a čestní lidé upadají do rozpaků, spiklenecky na mě mrkají a říkají mi: „Tohle je bohužel málo. To kdybyste ještě našel takový a onaký papírek...“ Jako bych z nikomu neznámého důvodu byl jediný člověk na světě, který na tom má životní zájem, a proto je také povinen po tom pátrat a něco dokazovat. Jako bych je vybízeli, abychom dělali něco nepatřičného, ne zcela slušného, a oni jsou rádi, že našli příhodnou záminku k odmít-

nutí. Kdyby šlo o minulost padesát let starou, nemusel bych nic dokazovat a nikoho přemlouvat. No ovšem! Odhalit pomahače nacistických zločinů je věc svatá. Pro každého je to záležitost svědomí, ale bože chraň ukázat prstem na komunistu (o jeho pomahači vůbec nemluvě). To je nepřístojné, to je „hon na čarodějnice“. Ohromující pokrytectví! Jak, kdy si Západ nechal vnutit tuhle pokřivenou morálku? Jakým fíglem se lidstvu daří žít tolik desítek let s rozdvojeným svědomím?

Vždyť nadále, aniž bychom se příliš zatěžovali úvahami o humanitě, honíme v pralesích Latinské Ameriky senilní starce, kteří své zlotřilosti spáchali před padesáti lety. Jsou to vrahové, nelze jim odpustit. Hrdě jeden druhému říkáme: „To se nesmí opakovat! Nikdy víc!“ Oči nám vlhnou ušlechtilou slzou. Ale soudit Honeckera, na jehož rozkaz se zabíjeli lidé docela nedávno – probůh, jak by to bylo možné? Vždyť je to nehumánní, takový starý a nemocný člověk... A tak ho necháme běžet do latinsko-amerických pralesů, aby tam zemřel ve své posteli.

Taková je to celosvětová finlandizace.

2. Tvrdá měna

Snad ani není třeba říkat, že se v důsledku našeho bezmyšlenkovitého doublethinku západní komunisté už dávno proměnili v privilegovanou skupinu, něco jako posvátné krávy. Vše je jim dovoleno, předem se jim odpouští jakákoli nízkost, jakýkoli zločin, za který by běžný člověk zaplatil roky vězení. Například prostě existovali za sovětské peníze, ačkoli před pouhými několika lety se to kategoricky popíralo a mluvit o tom veřejně se „nenosilo“. Teď jsou k mání dokumenty i podepsané kvitance a všechny podrobnosti dodávání peněz prostřednictvím KGB jsou detailně popsány v ruských novinách, ale v západním tisku dál platí nevyřčený zákaz tohoto tématu. Přesněji řečeno ne zákaz, ale spíše jakési tabu podobné cedulce: „U nás se nekouří.“ Ať někdo zkusí uhodnout, kdo u vás nekouří a proč, kdo o tom rozhodl a koho jste se ptali. Jaképak utajené politbyro dospělo „okružním hlasováním“ k tomuhle rozhodnutí?

Záhada, není-liž pravda? Mám přece na mysli nikoli časy Komininterny, o kterých je už tolik a dobře napsáno a četba na toto téma možná už lidi opravdu otravuje. Mluvím o našich časech. Ti, kdož se té „činnosti“ zúčastnili, jsou dosud naživu a měli by za své činy nést odpovědnost. Vždyť i v zemích, kde získávání peněz na politickou činnost ze zahraničí samo o sobě není trestným činem, by rozhodně nemělo uniknout pozornosti, když je někdo obdržel skrytě a mimo dosah daňového zákonodárství. Za to skončil ve vězení i Al Capone a ani nad viceprezidentem USA Spiro Agnewem se nikdo neslitoval.

V žádné zemi světa se však nekoná ani vyšetřování finanční činnosti místních komunistů a přitom se jedná přinejmenším o systematické podvody kolosálních rozměrů.

Když se Moskva v roce 1969 rozhodla vnést do tohoto konání pořádek, vytvořila zvláštní Mezinárodní fond pomoci levicovým dělnickým organizacím, do něhož se každoročně alokovala celková částka 16,55 milionu dolarů. Největším dárcem byla pochopitelně Moskva, na niž připadalo 14 milionů, ale podle svých možností přispívali i východoevropští bratři – Čechoslováci, Rumuni, Poláci a Maďaři po půl milionu od každé strany, Bulhaři 350 tisíc a východní Němci 200 tisíc. Z třiceti čtyř příjemců byly v onom roce největší italská komunistická strana (3,7 milionu pouze na první pololetí), francouzská komunistická strana (2 miliony), Komunistická strana USA (1 milion) a nejmenší Fronta pro osvobození Mosambiku (10 tisíc) a předseda Komunistické strany Cejlonu soudruh Vikramasithke (6 tisíc). A tak to pokračovalo až do roku 1991, jen s tím rozdílem, že počet příjemců do roku řekněme 1981 vzrostl na 58 a podíl například komunistické strany USA na 2 miliony. Do roku 1990, posledního v jeho existenci, dosáhl fond částky 22 milionů dolarů a počet příjemců 73 „komunistic-kých, dělnických a revolučně demokratických stran a organizací“.

Podle toho se příslušně zvětšoval i sovětský příspěvatelský podíl. Na počátku osmdesátých let už činil 15,5 milionu dolarů, v šestaosmdesátém 17 milionů, v sedmaosmdesátém 17,5 milionu a v devadesátém celých 22 milionů. Podle toho, jak se rozvíjela krize komunismu, totiž východoevropští bratříci jeden za dru-

hým přestávali platit a přenechávali vyrovnávání revolučních účtů staršímu bratrovi. Je nad čím se rozčítit!

Mezinárodní fond pomoci levicovým dělnickým organizacím se po mnoho let vytvářel z dobrovolných příspěvků KSSS a řady dalších komunistických stran socialistických zemí. Od konce sedmdesátých let však polští a rumunští a od roku 1987 maďarští soudruzi s poukazem na valutové finanční komplikace svou účast ve fondu zastavili. V letech 1988 a 1989 se vložení očekávaných příspěvků bez vysvětlení vyhnuly i Jednotná socialistická strana Německa, Komunistická strana Československa a bulharská komunistická strana a fond byl v plném objemu vytvořen z prostředků uvolněných KSSS. Podílové příspěvky tří jmenovaných stran činily v roce 1987 2,3 milionu dolarů, tj. kolem 13 % z celkového rozsahu prostředků do něho vložených, hlásil na ÚV znepokojený vedoucí mezinárodního oddělení V. Falin 5. prosince 1989. Strany, které během dlouhého období dostávají z fondu určité částky, tuto formu internacionální solidarity vysoce oceňují a domnívají se, že ji žádnými jinými druhy pomoci nelze nahradit. Od většiny těchto stran k současnému okamžiku dorazily náležitě motivované žádosti o poskytnutí pomoci v roce 1990, od některých o její podstatné zvýšení.

Jiný, neméně tíživý problém spočíval v tom, že dolar neustále klesal a snižoval tak hodnotu oné „formy internacionální solidarity“. Ti zatracení kapitalisté ne a ne zvládnout svou inflaci! Zpropadená věc – na jedné straně je jediným cílem veškeré práce právě oslabování kapitalismu a na druhé jeho slabostí sami trpí. Co s tím? Východisko se ovšem našlo. Tehdejší šéf mezinárodního oddělení ÚV Anatolij Dobrynin (právě ten, který si v době, kdy byl velvyslancem SSSR v USA, získal v amerických liberálních kruzích slávu prozápadního osvíceného činitele, s nímž se dá „dělat byznys“) prostě navrhl převést veškeré účetnictví a platby na spolehlivější měnu, devizový rubl. Tak to také udělali a sověť-

ský příspěvek stanovili na 13,5 milionu devizových rublů jak pro probíhající, tak pro následující rok, kdy svého osvětleného kolegu měl ve funkci vedoucího mezinárodního oddělení vystřídat neméně „prozápadni“ Valentin Falin. Nakonec však obavy o dolar ustoupily do pozadí, východoevropští bratříčkové se rozběhli na všechny strany a na poslední, devadesátý rok uvolnila Státní banka SSSR celých 22 milionů v zelených papírcích. Jak vidíme, dlouhodobý pobyt v hlavních západních městech neochlazoval jejich revoluční zanícení a blížící se krach impéria neoslaboval internacionální solidaritu. To je ještě pozoruhodnější, když vezmeme v úvahu, že rozhodnutí ve všech případech schvalovalo politbyro v čele s nejprozápadnějším, nejliberálnějším a nejpragmatičtějším generálním tajemníkem ÚV, s jakým Západ kdy „dělal byznys“. Jediné, oč se tihle „liberálové“ pokusili, bylo zamést stopy, neboť se obávali, aby jejich nelegální export valut do sousedních zemí náhodou nevyšel najevo a nepodkopal víru Západu v *glasnost* a *perestrojku*.

To už se hlavní starostí kremelských „reformátorů“ stalo získávání západních úvěrů a příliš mnoho řečí, kam ty peníze jdou, nemohlo rozkvětu byznysu napomoci, a tak se vynasnažili přímé pašování valut nahradit vytříbenějšími způsoby, financováním přes „firmy přátel“. Návrh projednávalo politbyro, studovalo ho mezinárodní oddělení, byl diskutován s klienty, ale odmítnut. Jak referoval v ÚV na toto téma Anatolij Dobrynin:

Možnost přesunout pomoc do kanálů obchodních vztahů s firmami, jež mají pod kontrolou bratrské strany, je v současné době použitelná fakticky pro mimořádně omezený počet stran.

Mnohé komunistickými stranami kontrolované firmy jsou ekonomicky slabé, mají omezené styky a možnosti obchodu a jsou mezi nimi i ztrátové. Firmy pouze některých bratrských stran – francouzské, řecké, kyperské nebo portugalské – jsou schopny s citelnou výhodou pro sebe rozvíjet spolupráci se sovětskými organizacemi zahraničního obchodu. Procentuální podíl z tržby, odvádě-

ný firmami do rozpočtu strany, je obvykle zcela nevelký – 1–5 % ze zisku nebo uzavřených smluv.

Finanční činnost komunistickými stranami ovládaných nebo vlastněných firem a podniků je pod tuhou kontrolou daňových a finančních orgánů příslušných zemí. Více či méně značné odvody těchto podniků do stranické pokladny se mohou stát předmětem neustálých spekulací buržoazních hromadných sdělovacích prostředků. Spodruzi z bratrských stran, aniž by zásadně popírali možnost získávání pomoci kanály obchodních organizací, pokládají „tuto cestu za méně konspirativní a skrývajíc v sobě mnoho nebezpečí“. (G. Plissonnier, KSF)

Strany, které po dlouhé období pravidelně dostávají podporu z Mezinárodního fondu pomoci levicovým dělnickým organizacím, počítají se zachováním této formy solidarity s nimi. Pro některé z nich, především ilegální, je pomoc z fondu jediným zdrojem financování jejich činnosti, pro jiné velmi významnou složkou výdajů na potřeby organizační, ideologické i politické práce (mj. vydávání a kolportáž novin a dalších tiskovin).

Zastavení plateb z fondu by se pro většinu přijímajících stran stalo nenahraditelnou ztrátou, která by se nevyhnutelně nanejvýš negativně projevila na celé jejich činnosti. Dokonce i strany disponující vlastními podniky, obchodními a zprostředkovatelskými firmami by se v případě zastavení plateb z Mezinárodního fondu ocitly tváří v tvář nutnosti omezit přinejmenším některé významné formy práce, což by vedlo ke snížení jejich politické váhy a vlivu a zmenšení možnosti jejich působení na společenské a politické procesy, které v jejich zemích probíhají.

V současné době nejsou ani bratrské strany, ani sovětské podniky zahraničního obchodu připraveny k převodu poskytování finanční pomoci do zahraničně obchodních kanálů. Pro většinu stran je to prostě nepřijatelné vzhledem k tomu, že podniky a obchodní firmy nemají. Získávat finanční pomoc však strany potřebují jako nikdy.

Klienti si jednoduše postavili hlavu a nechtěli svou revoluční romantiku nahradit prozaickými starostmi obchodníka. Moskva si však nedala pokoj, a tak se následujícího roku vše zopakovalo – i projednávání, i referáty na ÚV, tentokrát Falinovi, i rozhodnutí. Uplatňovala se dokonce i táž argumentace, jenom se teď podrobněji dozvídáme, nač se ony peníze vydávaly:

Prostředky obdržené z tohoto fondu používají strany podle vlastního uvážení na základní typy stranicko-politické práce (činnost ÚV, odměňování uvolněných funkcionářů, vydávání tiskových orgánů, pronájem sálů, volební kampaně apod.).

Vedení bratrských stran si této formy projevované solidarity vysoce cení a soudí, že ji žádnými jinými druhy pomoci nelze nahradit. Nedávno o tom znovu hovořil G. Plissonnier (KSF), který zdůraznil, že získávání této pomoci ani v nejmenším nesnižuje samostatnost komunistické strany při určování jejích stanovisek k jakýmkoli politickým otázkám. Zastavení této pomoci nebo její omezení by na druhé straně způsobilo velkou škodu politické práci strany, zejména v souvislosti s celostátními akcemi (volby, konference, sjezdy), které si žádají značné výdaje.

A tak se Moskvě nepodařilo odtrhnout komunistická kojeňátka od bratrských prsů a převést je na „socialistický princip chozračotu“, i když pokusy se odehrávaly prakticky každý rok. I v jedenadevadesátém, půl roku před krachem, pokračovaly schůzky téhož pana G. Plissonniera se sovětskými soudruhy a projednávaly se na nich tytéž problémy.

Není těžké spočítat, že pouze od roku 1969 obdržela například francouzská komunistická strana jen v této formě „internacionální solidarity“ nejméně než 44 milionů dolarů, Komunistická strana Spojených států amerických nějakých 35 milionů a italská ještě víc. Celkově, když budeme počítat od devětašedesátého, rozdala Moskva svým bratřím zhruba 400 milionů dolarů, a to aniž započteme jiné formy financování. Nijak malé částky.

Cožpak naprosto nezajímají ani daňové, ani finanční úřady, ani banky západních zemí? Vždyť jsou to většinou opět západní peníze, vržené na záchranu další kremelské „holubice“ před kremelskými „jestřábky“ (nebo „reformátorů“ před „konzervativci“, to podle toho, kdy to bylo), jejichž splacení se nyní i s úroky požaduje po zbídačelých národech bývalého SSSR. Tedy peníze, které jste právě vy kapitalisté vyhodili na záchranu komunistické světové soustavy. Měli byste si tedy teď dluhy vyinkasovat od vlastních komunistů. Nebylo by to snad jednodušší a spravedlivější, tím spíše, že od zchudlého Ruska je už nikdy vybrat nepůjde?

Ne, nechtějí. Chápu, že se při takovém vyšetřování na lavici obžalovaných neocitnou jen komunisté.

3. „Firmy přátel“

Ať se „přijímající strany“ tvářily jakkoli chudě, pomoc z Moskvy přicházející po „linii firem přátel“ byla přece jen podstatným přírůstkem k jejich rozpočtu. Nemám bohužel k dispozici dostatečný materiál, který by umožnil zrestaurovat celý obraz této činnosti, avšak existující příklady zcela postačují k odhadnutí jejich rozměrů.

Jednou z prvních západních komunistických stran, které si osvojily „socialistický princip hospodářské návratnosti“, byla zřejmě italská, v té době největší a nejlivnější v Evropě. Při prohlížení seznamů klientů Mezinárodního fondu jsem se znepokojením zaznamenal, že se z nich italští soudruzi koncem sedmdesátých let zcela vytratil, ačkoli na počátku zaujímali na těchto soupiskách první místa, když v roce 1969 obdrželi 3,7 milionu na půl roku. „Takoví chudáci,“ pomyslel jsem si. „Nejspíš si to vypili za svou čestnost a zásadovost, se kterou se odmítli zřítí víry v „socialismus s lidskou tvář“, a Moskva je nemilosrdně zbavila bratrské pomoci.“

A italští soudruzi vskutku v té době předváděli divy udatenství – distancovali se od Moskvy v otázce lidských práv, odsoudili sovětský vpád do Afghánistánu, podpořili polskou Solidaritu a my cynikové jsme nikomu nevěřili a pokládali to prostě za manévry.

Příznám se, že jsem se za svůj cynismus na okamžik dokonce zastyděl. Hlavu jsem si s tím pohříchu dělal zbytečně, italskou stranu ani nenapadlo zahynout na nadbytek poctivosti. Její kontakty s Moskvou se naopak vůčihledně prohloubily. Politbyro dokonce přijalo zvláštní usnesení *O posílení spolupráce s italskou komunistickou stranou* a nedlouho předtím, v říjnu 1979, patrně vyřešili i své finanční vztahy. Přinejmenším je řešili, jak praví následující dokument:

O přijetí člena vedení italské komunistické strany s. D. Cervettiho na ÚV KSSS

Člen vedení italské komunistické strany, tajemník ÚV KSI pro koordinaci s. A. Natta z pověření s. E. Berlinguera sdělil, že člen vedení KSI s. D. Cervetti, který má 7. října t. r. přicestovat na krátký rekreační pobyt do Moskvy, je pověřen projednáním řady speciálních otázek včetně finančních na ÚV KSSS (š/t-m [šifrovaný telegram] z Říma zvl. č. 1474 z 3. října 1979).

Považovali bychom za účelné vyhovět žádosti KSI a přijmout s. D. Cervettiho na ÚV KSSS k rozhovoru o otázkách, jež ho zajímají. (...)

Zástupce vedoucího mezinárodního oddělení ÚV V. Zagladin

Můžeme samozřejmě jen hádat, o jakých finančních otázkách se s. D. Cervettim na ÚV rokovali s. Ponomarjov a s. Zagladin, ale o povaze finančních vztahů mezi KSSS a KSI se dozvíme z dalšího dokumentu politbyra.

O žádosti italských přátel

Dát pokyn ministerstvu zahraničního obchodu (s. Patolicevovi) k prodeji 600 tisíc tun ropy a 150 tisíc tun dieselového paliva firmě Interexpo (prezident s. L. Remiggio), a to na běžném obchodním základě, avšak za příznivých podmínek s určitým snížením ceny – zhruba o 1 % – a prodloužením platebních lhůt o 3 až 4 měsíce

tak, aby přátelé mohli z této obchodní operace získat přibližně 4 miliony dolarů.

Zde ovšem došlo k výjimce z našeho pravidla, a to výjimce dosti podstatné, která navíc měla kolosální důsledky: tyto a některé další dokumenty týkající se nepěkné minulosti KSI někdy koncem jedenaadvadesátého a počátkem dvaadvadesátého roku přece jen pronikly do italského tisku. Začalo se dokonce povídat o vyšetřování možných porušení daňového zákonodárství. Reakce byla střelhibitá – před vyšetřovateli se ocitli právě ti, kdo tyhle řeči vedli. Italské magistrátní soudy (které KSI v posledních letech aktivně infiltrovala svými kádry) jako by se naráz probraly z dlouhého bezesného spánku, znenadání objevily otřesnou korupci ve financování doslova všech základních politických stran v Itálii, pochopitelně kromě KSI. Následný vývoj příběhu se dá srovnat snad jen se stalinskými čistkami v sedmatřicátém a osmatřicátém roce, ne-li co do rozsahu, tak pokud jde o styl – celá třetina italského ministerského kabinetu se ocitla ve vězení nebo ve vyšetřování. Teror, hrdě označovaný za operaci Čisté ruce (jak zde nevzpomenout na heslo čekistů: „Chladná hlava, planoucí srdce a čisté ruce“?), proběhl celým italským establishmentem a nebyli ho ušetřeni ani politici, ani podnikatelé, ani státní úředníci. Ve věznicích jsou zavřeny už tisíce lidí a k zatčení dochází skoro vždycky stejně – na udání někoho, kdo už je za katrem a na ochotě učinit takové udání závisí jeho propuštění. Odehrály se už sebevraždy. Pravda, zatím ne mučení nebo popravy – od toho mají „lidskou tvář“.

A mezitím se Itálie, země dříve prosperující, začíná rozpadat. Hospodářství je na pokraji bankrotu, měna ztrácí hodnotu, řídicí aparát je paralyzován a narůstá nezaměstnanost. A kdopak teď zemi zachrání, kdo je hoden ji řídit, kromě těch, co mají „čisté ruce“?

„Ale vždyť korupce vskutku existovala!“ namítne mi někdo. Jenže o to právě jde, že existovala, a to po všechna poválečná desetiletí. A víc než to, byla přestupkem všeobecně přijímaným, asi jako překročení povolené rychlosti. Každý v Itálii o ní věděl, včetně nynějších vyšetřovatelů s „čistýma rukama“. Nikdo ale bů-

hví proč nepodnikal sebemenší pokus s ní bojovat, dokud se KSI neocitla v nebezpečí odhalení a kvůli zastavení finanční pomoci z Moskvy na pokraji krachu. Teď opravdu není co ztratit kromě svých okovů, zatímco získat mohou celou Itálii.

Oni ovšem stejně jako jejich sovětské předchůdci před pětapadesáti lety nechápou, že teror je proces neřiditelný a klidně se může obrátit proti nim samým. Pak jim jistě bude připomenuto jejich obchodování s Moskvou „na běžném obchodním základě“, jejich nikoli nezištná kontrola prakticky nad veškerým obchodem mezi Sovětským svazem a Itálií, z níž největší komunistická strana Evropy žila mnohé desítky let. Avšak to, k čemu dochází v Itálii, je výstrahou pro establishment dalších evropských zemí. Snad ani není třeba říkat, že i jiné komunistické strany obchodovaly s ÚV KSSS na stejném „běžném obchodním základě“ spoustu let, ale příklad Itálie veřejné diskusi o tomto problému nijak nenapomáhá.

Francouzi možná začali ještě dříve než jejich italské kolegové. Přínejmenším takový předpoklad umožňuje jeden dokument, svědčící o desetiletém prodloužení lhůty splatnosti úvěru v rozsahu 2,8 milionu pro západoněmeckou firmu Magra GmbH, ovládanou „francouzskými přáteli“. Mezinárodní oddělení ÚV, které toto usnesení doporučuje, hlásí:

Firma Magra GmbH patří francouzské komunistické straně a už patnáct let kupuje od podniku zahraničního obchodu Stankoimport ložiska za účelem odbytu v NSR. Dluh 2,8 milionu vznikl v souvislosti s tím, že firma tuto částku investovala do rozšíření své hospodářské činnosti a že v NSR došlo k poklesu poptávky po ložiscích.

Od roku 1965 ona firma a její francouzská dceřiná společnost Magra France úspěšně obchodovaly se sovětským zbožím ve prospěch komunismu. Jen ložisek prodaly v Německu za 10 milionů devizových rublů. Jiný dokument, „vzhledem ke zdůvodněním předneseným členem ÚV KSF s. G. Jeromem“ dává ministerstvu zahraničního obchodu a státnímu plánovacímu výboru pokyn „vypracovat a uskutečnit opatření k dalšímu rozšíření obchodně

ekonomických vazeb s firmami francouzských přátel“ jako Comex a Interagra. A takových firem bylo tolik, kolik „zdůvodnění“ měl s. G. Jerome. Vskutku, s. G. Plissonnier si neměl na co stěžovat.

Nezaostávali ani jiní. I ve vzdálené Austrálii se tamější socialistická strana přimlouvala „za odepsání dluhu australské společnosti Palanga Travel za pronájem lodí *Fjodor Šaljapin* a *Chabarovsk* za léta 1974–75 v objemu 2 574 932 rublů“. Nedá se pochopit, zda je to jejich firma, nebo jestli ji výměnou za škrtnutí dluhu získají do vlastnictví.

Řecký vydavatel a průmyslník G. Bobolas byl vyznamenán dokonce jmenovitým usnesením ÚV KSSS *O podpoře řeckého vydavatele G. Bobolase*, jež pověřilo ministerstvo zahraničního obchodu a státní výbor pro zahraniční hospodářské styky, aby „za stejných ostatních podmínek při řešení hospodářských otázek dávaly přednost řeckému průmyslníkovi a vydavateli G. Bobolasovi s ohledem na jeho pozitivní úlohu v rozvoji sovětsko-řeckých vztahů“. Na první pohled se nedá rozeznat, v čem je tu jaká kulíšárna – no co, soudruh si to zřejmě zasloužil neúnavnou prací ve prospěch dobrých sousedských vztahů. Z materiálů přiložených k usnesení, zvláště z referátu místopředsedy KGB s. Cviguna pro ÚV, však vyplývá, že se ona neúnavná práce konala v rámci „speciálních akcí“ KGB.

Dobré sousedské vztahy čekisté samozřejmě chápali po svém a využívali nakladatelství *Academos*, patřící G. Bobolasovi, „jako nakladatelskou základnu pro ideologické působení na Řecko a řecké komunity v řadě zemí“. Soudruh měl se službou věci dobrého sousedství nemalé výlohy, a proto, aby se mu do jisté míry vynahrádily „hmotné náklady“, mezi jiným na řeckojazyčné vydání knihy L. I. Brežněva *Mír je neocenitelným statkem národů* s autorovou předmlouvou, „usiluje G. Bobolas o navázání obchodních vztahů s ministerstvem zahraničního obchodu a státním výborem pro zahraniční hospodářské styky prostřednictvím uzavírání vzájemně výhodných hospodářských smluv v dosti velkém objemu“.

Kolem tohohle G. Bobolase se později odehrálo hodně skandálních případů. Když dostal takovou mohutnou „přednost“ při

uzavírání „vzájemně výhodných hospodářských smluv“, nezůstal pochopitelně nic dlužen, vedení nezklamal a za pár let začal vydávat masové noviny *Ethnos*, hlavní hláskou troubu sovětských dezinformací v Řecku. Nastaly pokusy o jeho odhalení, on se hájil, dokonce žaloval londýnský časopis *Economist* pro „pomluvu“ a proces prakticky vyhrál.

Plynul čas. Bobolas vyrostl z dodavatele stavebních prací v mediálnímu magnáta, který se navíc k vydavatelství Academos a novinám *Ethnos* stal také spolujednatel v významného televizního kanálu *Mega*, své zájmy začal mít ve filmovém průmyslu i zvukových nahrávkách a vlády jak socialistické, tak konzervativní mu zajišťovaly gigantické stavební zakázky. Zkrátka solidní člověk, pilíř společnosti, opora řecké demokracie.

Potom však uběhlo mnoho let. Režim dobrých sousedů v Moskvě se zhroutil, noviny *Pravda* zbankrotovaly a téměř zanikly. Určitý čas se alespoň neobjevily v prodeji – a pak nenadále a naráz ožily, rozkvetly a rozvoněly se, jak se sdělovalo, „z peněz řeckých komunistů“. Oficiálně se za jejich dobrodince označil jakýsi Janikos, Bobolasův partner v někdejších udatných nakladatelských činech.

Můžeme jen hádat, kolik takových Bobolasů Moskva za posledních pětasedmdesát let zplodila. Po katastrofě v Itálii se sotva někdo odhodlá tyhle záležitosti vyšetřovat a bez vyšetřování není nijak lehké plně pochopit veškeré složitosti a vztahy kterékoli firmy, jež tehdy měla obchodní vztahy s Moskvou. Kde tady končilo podnikání a začínala politika? Kdo byli Armand Hammer a Robert Maxwell – podnikatelé, kteří se stali agenty, nebo agenti, kteří se stali podnikateli?

Podle mého hlubokého přesvědčení nemohl ani jediný byznysmen tenkrát udržovat se Sovětským svazem vztahy čistě obchodní. Nelze obchodovat s ďáblem a nestát se jeho služebníkem. Už ani nemluví o tom, že prodávat svému „třídnímu“ katovi pověstný Leninův provaz se sotva dá označit za podnikání, ale i samotná komunikace se sovětskými běsy nemohla nemít morálně rozkladný účinek. A navíc se tehdy do takových vztahů pouštěli lidé zcela určitého druhu a určitých názorů.

Tady je dokument na pohled prostý a jasný, který žádná tajemství neobsahuje – *O otevření zastupitelských kanceláří řady zahraničních firem v Moskvě*. Člověk by řekl, že v tomhle by tedy žádné čertovo kopýtko být nemělo. Jde přece o solidní firmy s velkými obraty, které obchodují „na vzájemně výhodném základě“. Ale i tenhle doklad z nějakého důvodu nese označení „přísně tajné“. A když si pozorněji prohlédnete informace o oněch podnicích, zjistíte, že členem správní rady jednoho je významný západní politik, druhý pomáhá působit proti své vládě „v nám prospěšném směru“, třetí, španělská společnost Prodag s. a., je vůbec úžasná, neboť pečlivě platí faktury. Se Sovětským svazem obchoduje už od roku 1959 a je solidním partnerem. „Podle výsledků roku 1979 připadlo na firmu Prodag kolem 50 % veškeré zboží výměny mezi Španělskem a Sovětským svazem.“ Až úplně poslední řádek něco vysvětluje:

V současné době prezident firmy R. Mendosa připravuje k vydání L. I. Brežněva *Mír, odzbrojení a sovětsko-americké vztahy*.

A takových zastoupení už bylo v Moskvě v roce 1981 otevřeno 123 kousků. Ať někdo zkusí hádat, čím se ony kanceláře zabývaly v době, kdy zrovna neobchodovaly. K čemu bylo firmám zapotřebí otevírat v těch letech zastoupení v Moskvě? Čím se zabývají teď? A kolik bylo takových, které se obešly i bez zastoupení? To se nikdo ani nepokouší zjišťovat. Co na tom záleží? „K čemu by to bylo?“

To vše je minulost, říkají mi. „Studená válka skončila, copak jste o tom neslyšel?“ Jakpak bych neslyšel, když o tom teď zplna hrdla křičí přesně ti, pro které ta válka nikdy neexistovala nebo kdo si jí v nejlepším případě odmítali všímat. Ale válka v Perském zálivu přece snad také skončila a vyšetřování činnosti firem, jež obchodovaly s Irákem, naopak teprve začalo. Nikdo neukončí válku, aniž by zneškodnil minová pole a nevybuchlé bomby, aniž by odzbrojil bandy marodérů a přeživších nepřátel. Jinak se mírový život může proměnit ve zlý sen horší než sama válka.

Otázka firem, které obchodovaly se Sovětským svazem, je ovšem s uplynutím času stále aktuálnější. Víme, že v posledních letech své vlády, zejména v devadesátém a jedenadevadesátém roce, kdy se obával krachu svého systému, Gorbačov činnost KSSS jako by „privatizoval“, když všemožně vybízela aparát, zvláště KGB, k vytváření „společných podniků“ se západním byznysem. Jejich počet v té době prudce vzrostl, a to, je třeba se domnívat, převážně prostřednictvím „firem přátel“ a dalších „podnikatelů“ propojených s KGB. Je docela logické takový další vývoj příběhu předpokládat, když si připomeneme, s jakou vytrvalostí usiloval Gorbačov o převedení „internacionální pomoci“ na obchodní základy.

A s kým jiným by také KGB měla zahajovat takový „byznys“, ne-li s těmi, které už znala a mohla držet pod kontrolou! Tyhle zlověstné struktury mafiánského typu začaly praním stranických peněz a přečerpáváním hodnot země, které měly pod palcem (zlato, ropa, kovy), načerpat se jako rakovinný nádor rozrostly a svými nitkami omotaly prakticky veškeré „soukromé“ podnikání v zemích bývalého SSSR.

A nyní, když tyto země vstoupily na globální trh, má světové společenství co dělat s další mezinárodní mafií, mnohem sverpější a mocnější než kolumbijský drogový kartel nebo Cosa Nostra. Ani se nenadějeme a během takových deseti let budeme nuceni bojovat s nějakým zločinným supersyndikátem, podobným proslulému Spectru z filmu o Jamesi Bondovi.

4. Intelektuální vylomeniny

Rozumí se samo sebou, že pomoc Moskvy klientům tímhle nekončila. Jak referoval ÚV Falin, kromě přímého financování a financování skrze obchodní kanály se dále prováděly:

...dodávky novinového papíru, zvaní stranických aktivistů ke studiu, na rekreaci nebo léčení, odkupování tiskových publikací komunistických stran, v řadě případů uhrazování nákladů na cesty stranických představitelů do jiných zemí atd.

Do položky „atd.“ patřilo například vydržování celé sítě knižních prodejen „přátel“ v různých zemích světa. Tento program zahájený někdy v šedesátých letech prostřednictvím podniku zahraničního obchodu Meždunarodnaja kniga nebyl nijak levný. Zaprvé se všechny tyto prodejny otevíraly za sovětské peníze „na úvěr“, který samozřejmě potom nikdy nebyl zcela splacen. Zadruhé všechny „obchodovaly“ s velkou ztrátou a ta se pak na „žádost vedení přátel“ odepisovala. Výdaje byly různé, což záviselo na místě, čase a okolnostech. Třeba takové otevření známého londýnského knihkupectví Collets v Londýně v roce 1976 stálo Moskvu 80 000 liber (124 000 devizových rublů) a ve smlouvě s firmou se přímo uvádělo „uhrazení eventuálního schodku, který by v prvních letech činnosti obchodu mohl v souvislosti s prodejem sovětských publikací vzniknout“. To založení nové prodejny v Montrealu několik let předtím přišlo pouze na 10 000 kanadských dolarů. Měnily se i částky odepisovaných ztrát – od 12 300 devizových rublů u prodejny izraelské KS Popular Bookshop v roce 1969 přes 56 500 devizových rublů pro prodejnu belgické Komunistické strany Du Monde Entier až po 300 000 dolarů u firem komunistické strany USA Four Continent Book Corporation, Cross World Books & Periodicals a V. Kamkin. Stranou nezůstala ani Austrálie, kde si firma tamější socialistické strany New Era Books & Records udělala u Moskvu dluh 80 000 devizových rublů.

Vzhledem k absenci systematických informací je obtížné odhadnout celkovou ztrátu z tohoto čilého obchodování. V hlášení podniku zahraničního obchodu Meždunarodnaja kniga pro ústřední výbor za rok 1967 se praví, že celkový objem „vývozu do kapitalistických zemí“ činil v onom roce 3,9 milionu devizových rublů, celkový součet pohledávek s prodlouženým termínem splatnosti 2,46 milionu a těch po lhůtě splatnosti 642 000. Částky na tu dobu nemalé. „Vývoz“ nicméně pokračoval a v roce 1982 bylo nutné odepsat novou řádku pohledávek, mezi nimi přes 460 000 dolarů za firmami Komunistické strany USA Imported Publications a International Publishers.

K tomu se řadí dodávky novinového papíru pro bratrské publikace zdarma a v grandiózních rozměrech. Rozhodnutí vytvořit

za tímto účelem speciální fond bylo přijato v roce 1974, avšak odhadnout, kolik to sovětskou státní kasu stálo, je prostě nemožné, ježto hodnota výroby a dopravy čehokoli v SSSR se nedala reálně ocenit, poněvadž se vyjadřovala v pomyslných „bezhotovostních rublech“. Řečeno prostě, byl to bezedný sud. V roce 1982 dodal tento zvláštní fond zahraničním bratřím 13 000 tun papíru. Nemám ponětí, kolik to mělo stát v západních cenách, ale velice přibližný odhad při nesmírně teoretickém výpočtu hodnoty vede k číslu 3,5 milionu rublů ročně.

Prvního ledna 1989 byl speciální fond nakonec likvidován a tehdejší ministerský předseda Nikolaj Ryžkov místo něho vydal pokyn:

Náklady spojené se zhotováním a dodávkami novinového papíru z prostředků zvláštního fondu vytvořeného k uspokojování potřeb bratrských stran uhrazovat z prostředků vydělovaných státním rozpočtem SSSR na poskytování bezplatné pomoci zahraničním státům.

Možná se nikdy nedozvíme, kolik to vše stálo zemi, kde byl nedostatek papíru tak akutní, že novou knihu si bylo možné koupit, jediné když člověk odvedl do sběru 20 kilogramů tohoto materiálu, kde lidé žili z platu 60 rublů a kde se toaletní papír pokládal za luxus.

Ale to ještě není všechno. Byla i jiná forma pomoci bratrským publikacím – nákup tohoto zboží Sovětským svazem, údajně za účelem prodeje zahraničním studentům a turistům. Soustavné každoroční údaje o celkové ceně opět nemám, ale podle toho, jak v Sovětském svazu narůstala krize, byly úřady nuceny všechny své revoluční výlohy včetně této revidovat. Dozvídáme se například, že za rok 1989 se na pořizování a dopravu devadesáti tiskovin ze dvaadvaceti zemí vynaložilo 4,5 milionu devizových rublů, tedy podle tehdejšího kurzu asi 6 milionů dolarů.

Nesmíme zapomenout ani na „hmotné zabezpečení“ dopisovatelů oněch bratrských listů akreditovaných v Moskvě, které bylo zřejmě kvůli konspiraci hrazeno sovětským Červeným křížem. S rozvojem krize však došlo k něčemu neslýchanému: V roce 1990

se Červený kříž vzbouřil a s poukazem na to, že mu vláda snížila rozpočet, odmítl platit. Ti, kdo to začali počítat, jen vyhekli.

V současné době se v Moskvě nalézají třiatřicet zahraničních dopisovatelů, kteří obývají třicet bytů včetně sedmi dopisovatelských stanovišť. Kromě peněžních výplat jsou jim rovněž hrazeny poštovní, telegrafní a telefonní výdaje, opravy v bytech a na dopisovatelských pracovištích a služební cesty po území Sovětského svazu i do zahraničí.

ÚV musel i tuhle formu internacionální solidarity přehodnotit.

A to jsou jen „zahraniční dopisovatelé“. Přijímání a poskytování služeb se však týkalo i přijíždějících komunistických vůdců a to byly návštěvy mnohem luxusnější. Navíc nezapomínejme, že se v té době i zdravotnická péče, bydlení i vzdělání v Sovětském svazu pokládalo za bezplatné a do vyúčtování se nezanášelo. Přesto pohostinný ÚV pouze v roce 1971 na tyto účely alokoval 3,2 milionu devizových rublů, očekáváje uvítání 2900 vskutku drahých hostů, z nichž téměř 100 mělo v úmyslu se léčit.

Byly ovšem i takové služby, které se ani dolary, ani devizovými rubly nezměří. Jako příklad si uveďme rukou psanou žádost generálního tajemníka Komunistické strany Spojených států Guse Halla, který se přimlouvá za soudruha Jamese Jacksona, vynikajícího marxistického myslitele a hlavního teoretika strany, který by strašně rád obdržel titul doktora historických věd honoris causa. Copak by se to řekněme na Moskevské státní univerzitě nedalo zařídit? Ale ovšemže dalo! V čem je problém!

Jak se sděluje v doprovodném přípisu mezinárodního oddělení ÚV, nejen to „přispěje ke zvýšení jeho autority mezi demokratickými kruhy černošského obyvatelstva“, ale také mu to „poskytne možnost získat místo vyučujícího na Newyorské univerzitě, kde strana v poslední době provádí aktivní práci“. Tak je to, abyste věděli, s kým se máte kamarádit. Ani prezident USA vás nemůže udělat profesorem Newyorské univerzity, ale politbyro ano.

Zaznamenejme, že tyto nejnevinnější ze všech komunistických hrátek se přece jen dočkaly jisté reflexe v západním tisku.

Do řady novin proklouzly ne snad samotné dokumenty, ale jen prostá zmínka o nich, a i to spíše v žertovném tónu: Podívejte, jak jsou ti Rusové hloupí, na takovou pitomost vynakládají peníze. Zdrojem největší zábavy byla pomoc Moskvy Komunistické straně Spojených států – k čemu je jim zapotřebí, vždyť je to v celé Americe jen nějakých 40 000 členů. Listy se ovšem pošklebovaly zbytečně. Komunistickou stranu USA Moskva potřebovala ne kvůli volbám do Kongresu, ale ke zcela jiným službám. Vždyť to nebyla strana v tradičním smyslu toho slova, nýbrž spíše placená síť agentů. A mít 40 000 agentů v srdci nepřítel není vůbec málo. I Lenin začínal v sedmnáctém roce s pouhými čtyřiceti tisíci soudruhů.

A pokud jde o noviny, knihy a časopisy, ani zde není nic nijak zvlášť k smíchu. Přesně podle Leninova receptu začínali vždy tištěným slovem a končili terorem. Podívejme se například, čím se zabývala Komunistická strana Spojených států v roce 1970.

V poslední době, hlásí na ÚV Andropov, se radikální černošská organizace Černí panteři stala cílem surových represí ze strany amerických úřadů v čele s FBI, které soudí, že Černí panteři jsou závažnou hrozbou pro bezpečnost země. Provokační akce policie a soudní procesy s Černými pantery stejně jako rozsáhlé zveřejňování, jehož se dostalo teroristickým činům úřadů proti aktivistům této organizace, vedly k tomu, že autorita Černých panterů v pokrokových kruzích USA vůči hledě vzrostla.

Vzhledem k tomu, že Černí panteři představují dynamickou a pro vládnoucí třídy Spojených států nebezpečnou organizaci černochoů, se KS USA snaží ovlivňovat ji v potřebném směru. Tato politika KS už přináší své pozitivní výsledky. V řadách Černých panterů se v poslední době začala projevovat tendence k rozšiřování spolupráce s pokrokovými organizacemi stavějícími se proti zřízení, které v USA existuje.

Jelikož vzestup protestního hnutí černochoů povede k jistým obtížím pro vládnoucí kruhy Spojených států a bude

odvádět pozornost Nixonovy administrativy od provádění aktivní zahraniční politiky, považovali bychom za účelné uskutečnit řadu akcí zaměřených na posílení a zaměření tohoto hnutí.

Za tímto účelem se navrhuje prostřednictvím možností KGB v afrických zemích inspirovat vystoupení politických a veřejných činitelů, mládežnických, odborových a nacionalistických organizací s peticemi, žádostmi a prohlášeními na obranu práv amerických černochů, zasílanými na adresu OSN, zastupitelských úřadů USA v těchto zemích a vlády Spojených států, a zveřejnit v tisku řady afrických zemí články a dopisy obviňující vládu USA z genocidy. Navrhujeme prostřednictvím možností KGB vyvinout v New Yorku a Washingtonu vliv na Černé pantery v otázce zasílání petic do OSN i jiných mezinárodních organizací se žádostí o poskytnutí pomoci při zabraňování politice genocidy, již úřady provádějí vůči americkým černochům.

Dá se soudit, že uskutečňováním uvedených akcí se podaří zmobilizovat veřejné mínění ve Spojených státech i ve třetích zemích na obranu práv amerických černochů a tím vybídnout Černé pantery k aktivizaci jejich boje.

...Jako v nejasném snu se rozpomínám na celu ve vladimirském vězení a noviny *Pravda* s titulky křičícími: „Svobodu Angele Davisové!“ Pro vězně odsouzené někdo na sedm a někdo i na deset let za to, že si přečetli zakázanou knihu, nebo i za jediné slovo kritiky, to byla komická četba. Nám, kdo jsme absolvovali vězeňskou školu, byl případ dokonale jasný: obyčejné napomáhání k vraždě. Předala zbraň svému kamarádčkovvi, teroristovi z Černých panterů, a on s ní při pokusu o útěk zabil pracovníky soudu, policisty. Co může být prostšího. Ale svět šílel: „odvážná žena“, „aktivistka černošského hnutí“. Vylekaní kalifornští zákonodárci pro každý případ ve svém státě zrušili trest smrti a neméně vylekaní porotci Davisovou vůbec osvobodili – k radosti všeho pokrokového lidstva. Dokonalá Věra Zasuličová! A až mnohem později, už po osvobozujícím rozsudku, jsme si v *Pravdě* přečetli hrdé přiznání:

„Členka ÚV Komunistické strany Spojených států Angela Davi-
sová.“ Jim bylo dovoleno vše. I vraždit.

5. „Speciální pomoc“

Existovala ovšem ještě další „forma internacionální solidarity“, neměřená ani v dolarech, ani v rublech, ale mnohem zlověstnější než čestná hodnota doktora historických věd. Byla obestřena takovým tajemstvím, že jakékoli dokumenty, jež se o ní zmiňovaly, nesly označení „zvláštní složka“. Ale i při takové kategorii utajení ÚV raději skrýval podstatu věci za mlhavými výrazy typu „speciální školení“, „speciální vybavení“ nebo „speciální materiály“ a nejspeciřtější podrobnosti se vpisovaly rukou, protože zřejmě nedůvěřoval ani svým prověřeným písarkám. A zle se vedlo zemi, v níž byl místním soudruhům poskytován tento druh „pomoci“, neboť se velmi rychle proměnila v nepokojnou oblast planety, dokonce i když předtím žila v naprostém míru a prosperovala. Výpis z takového protokolu z 26. prosince 1976 vypadal takhle (to, co je v textu uvedeno kurzivou, je psáno rukou):

Věc mezinárodního oddělení ÚV KSSS

Vyhovět žádosti vedení Komunistické strany Argentiny, lidové strany Panamy, Komunistické strany Salvadoru a Komunistické strany Uruguaye, aby v roce 1977 bylo v SSSR do výcviku v záležitostech bezpečnosti strany, rozvědky a kontrarozvědky přijato deset argentinských, tři panamští, tři salvadorští a tři uruguayští komunisté na dobu šesti měsíců.

Organizaci školení svěřit Výboru státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR, přijetí, obsluhu a hmotné zabezpečení mezinárodnímu oddělení a hospodářské správě ÚV KSSS. Náklady na cestu deseti argentinských soudruhů z Buenos Aires do Moskvy a zpět, tří panamských soudruhů z Panamy do Moskvy a zpět, tří salvadorských soudruhů ze San Salvadoru do Moskvy a zpět a tří uruguayských soudruhů z Montevidea a zpět uhradit ze stranického rozpočtu.

Takové „speciální školení“ v KGB bylo obvykle jen prvním stadiem procesu. Jen za deset let v letech 1979 a 1989 ho absolvovalo přes pět set aktivistů ze čtyřiceti komunistických a „dělnických“ stran z různých zemí světa včetně členů jejich politbyr a ústředních výborů.

Pak nastávala další etapa:

Věc mezinárodního oddělení ÚV KSSS

Vyhovět žádosti vedení Komunistické strany Salvadoru a v roce 1980 přijmout třicet salvadorských komunistů, kteří se nacházejí v Sovětském svazu, do kurzů vojenského výcviku v trvání do šesti měsíců.

Přijetí, obsluhu, hmotné zabezpečení a organizaci školení třiceti salvadorských komunistů stejně jako náklady na jejich cestu z Moskvy do Salvadoru předepsat k úhradě ministerstvu obrany.

(Podpis: A. Čerňajev)

Výsledky hlasování: (podpisy)

Kirilenko

Zimjanin

Gorbačov

Kapitonov

Dolgich

Abychom se o podstatě věci dozvěděli podrobněji, je obvykle zapotřebí hledat přílohy k usnesení nebo samotnou žádost soudruhů. Tady je:

Drazí soudruzi!

Obracím se na vás se žádostí o svolení k přijetí třiceti příslušníků naší komunistické mládeže, kteří se nalézají v Moskvě, do kurzů vojenské přípravy v trvání čtyř až pěti měsíců, a to v těchto odbornostech:

1. šest soudruhů ve vojskové rozvědce, 2. osm soudruhů velitelů partyzánských oddílů, 3. pět soudruhů v kurzu dělostřeleckých velitelů, 4. pět soudruhů v kurzu velitelů

diverzních jednotek, 5. šest soudruhů v kurzu spojařů.

Děkuji za pomoc, kterou KSSS poskytuje naší straně.

Shafik Handal,

Generální tajemník ÚV Komunistické strany Salvadoru

23. července 1980, Moskva

A konečně závěrečné stadium procesu, po němž se světový tisk zaplní zprávami o „náhlé krizi“ v oné nešťastné zemi, o utrpení obyvatelstva a zločinech – nikoli komunistických band vycvičených v Moskvě, nýbrž bránící se vlády, již pokrokový tisk neřekne jinak než „krvavá junta“. No ovšem! Jsou na očích, je možné je ukázat v televizi, na jejich adresu lze zasílat rozhněvané protesty a nic přitom neriskovat. Soudruzi v Moskvě, to je něco jiného. S těmi si raději nic nezačínat.

Věc vedení Komunistické strany Salvadoru

1. Vyhovět žádosti vedení Komunistické strany Salvadoru a pověřit ministerstvo civilního letectví, aby v září až říjnu t. r. zajistilo přepravu dodávky pěchotních střelných zbraní a střeliva západní výroby o váze 60–80 tun z města Hanoje do města Havany, aby mohla být prostřednictvím kubánských soudruhů předána salvadorským přátelům.

Náklady spojené s dodávkou zbraní z města Hanoje do města Havany uhradit z prostředků alokovaných ve státním rozpočtu SSSR na poskytování nevratné pomoci zahraničním státům.

2. Schválit texty telegramů sovětským velvyslancům na Kubě a ve Vietnamu (viz přílohy).

(Podpis: A. Čerňajev)

Výsledky hlasování: (podpisy tajemníků ÚV)

Kirilenko

Rusakov

Gorbačov

Dolgich

Zimjanin
Kapitonov

Spěšné

Havana

Sovětský velvyslanec

662. Vyřídte generálnímu tajemníkovi Komunistické strany Salvadoru s. Shafiku Handalovi nebo v případě jeho nepřítomnosti představiteli vedení KS Salvadoru, že žádost o přepravu zbraní západní výroby byla instancí projednána a bylo přijato kladné rozhodnutí. Oznamte to taktéž vedení kubánských přátel a přitom řekněte, že se u nás při přijímání rozhodnutí vycházelo z toho, že mezi soudruhy F. Castrem a S. Handalem existuje v této otázce dohoda.

Pro vaši informaci: přeprava zbraní se bude provádět letadly Aeroflotu. Poskytněte nezbytnou součinnost při organizaci předávání tohoto nákladu v Havaně kubánským soudruhům pro salvadorské přátele. Po provedení informujte.

(Podpisy: Čerňajev, Rusakov)

Zvolil jsem tento příklad prostě pro ilustraci, namátkou z mnoha stovek, ale také proto, že levicově liberální tisk spustil ve své době kolem událostí v Salvadoru až příliš mnoho kvílení a chrochtání. A to vše kvůli tomu, že – představte si tu drzost! – se salvadorská vláda odvážila bránit, když se přece měla vzdát historicky nevyhnutelnému nástupu pokrokových sil a pak tiše umřít v salvadorském gulagu. A největší ušlechtilé pobouření vyvolal Ronald Reagan, který se rozhodl Salvadoru pomoci, místo aby klidně seděl a čekal, až na něho dojde řada. Panebože, co se tenkrát odehrávalo! Jaký zuřivý jekot se rozléhal o „porušování lidských práv salvadorskou armádou“, jako by bylo možné vážně mluvit o „lidských právech“, když naplno řádí morová epidemie. Člověk by si až myslel, že snad na světě byla občanská válka (včetně té americké), ve které se bojující strany chovaly podle deklarace OSN o lidských právech. Mohl by si pomyslet, že snad někdo z těch levicových

křiklounů vyjádřil pobouření nad bolševickými zvěrstvy za občanské války v Rusku. Ale kdež, tohle se vždy ospravedlňovalo historickou nezbytností. Vzpomínám si, že levicová inteligence na toto téma psala: „Narození dítěte je vždy spojeno s mukami, utrpením a krví.“ Tak je to – abyste věděli, koho porodit: jestliže je děťátko „pokrokové“, tak je i krev odůvodněná.

Ostatně je tu i sousední země, Nikaragua, na jejíž námět nebyla levicová hysterie o nic menší. Co vše se jen podnikalo, aby bylo zajištěno vítězství pro sandinisty a jakákoli opozice umlčena. Americký Kongres si vymýšlel nejneuvěřitelnější triky ve snaze svázat ruce prezidentu Reaganovi a po celém světě hřímala kampaň „solidarity“ s malou bezbrannou zemí, která se stala „obětí americké agrese“.

Vzpomínám si, že jsme v roce 1985 se skupinou přátel zorganizovali na podporu Reaganovy politiky v Nikaragui petici, která se obracela na americký Kongres a mimo jiné se v ní pravilo, že sandinisté za pomoci SSSR usilují o nastolení totalitního komunistického režimu v zemi, a proto jsou západní demokracie povinny podpořit nikaragujský lid, který se tomuto režimu staví na odpor. Co se pak rozpoutalo! Jaká obvinění jsme na svou adresu vyslechli! Byli jsme prohlášeni přinejmenším za paranoiky, kteří si vybájí komunistu pod každou postelí. Teď ale čtu:

O podepsání plánu styků mezi KSSS a Sandinistickou frontou národního osvobození (SFNO) Nikaraguy

Člen národního vedení SFNO Henry Ruiz v rozmluvě s prvním radou velvyslanectví SSSR v Nikaragui (š/t-m z Managuy, zvl. č. 47 z 26. 2. 1980) navrhl během návštěvy stranické a vládní delegace Nikaragujské republiky v SSSR projednat otázku styků SFNO a KSSS, které nikaragujská strana přikládá velký význam.

SFNO je vládnoucí politickou organizací. Vedení SFNO pokládá za nezbytné vytvořit na bázi fronty marxisticko-leninistickou stranu s cílem bojovat za vybudování socialismu v Nikaragui. Z taktických důvodů a s ohledem na reálnou politickou situaci v zemi a středoamerickém

regionu vedení SFNO v současné době své konečné cíle veřejně neproklamuje.

Považovali bychom za možné souhlasit s návrhem vedení SFNO a nabídnout delegaci za pobytu v Moskvě podepsání plánu styků mezi KSSS a SFNO na léta 1980–1981.

Výdaje spojené s prováděním akcí uvedených v plánu dvoustranných styků by bylo možno uhradit ze stranického rozpočtu. Se s. Ťaželnikovem J. M. je věc dohodnuta.

Návrh usnesení ÚV KSSS viz přílohu.

**Zástupce vedoucího mezinárodního oddělení ÚV KSSS
(K. Prugenc)**

**Zástupce vedoucího oddělení organizační stranické práce
ÚV KSSS**

(P. Smolskij)

14. března 1980

K revoluci v Nikaragui došlo 17. července 1979 a 19. března 1980 podepsali v Moskvě smlouvu za ÚV KSSS Ponomarjov a za SFNO týž Henry Ruiz. V prosinci se už noviny SFNO *Varricada* tiskly na sovětském papíře a v Moskvě začalo každoročně absolvovat „speciální školení“ až sto sandinistů. V době naší petice byla ta „malá bezbranná země“ už prostě sovětskou loutkou. Prostě a jasně. Ale co to bylo pokrytí!

Jenže proč o tom vlastně píšu v minulém čase? Vždyť všichni křiklouni jsou stále živi a zdraví a víc než to, „formují“ veřejné mínění. Nikoho z nich nenapadlo ani se kát, ani se třeba jen omluvit. V USA dodnes pokračuje financování nikaragujských *contras* navzdory vůli Kongresu. Právě když píšu tyhle řádky, ukončila zvláštní komise pod orwellovským názvem Komise pravdy vyšetřování salvadorských událostí a odsoudila vládu Salvadoru za porušování lidských práv. Padlo doporučení poslat do výslužby celou řadu důstojníků a o „velitelích partyzánských oddílů“ a „diverzních jednotek“ nezazněl samozřejmě ani hlásek. Rozumí se samo sebou, že tu není ani slovo o sovětské agresi, o „speciálním školení“ komunistických hrdlořezů v Moskvě nebo o dodávkách zbraní „západní výroby“ – to vše dlouho předtím, než se

prezidentem Spojených států stal Ronald Reagan, ale zato jeho administrativa se stala terčem tvrdé kritiky. A já, když jsem poslouchal zprávu o tomhle rozhodnutí na vysoké úrovni, jsem se v tom nedokázal vyznat: Tak skončila „studená válka“, nebo ne? A pokud skončila, tak čím vítězstvím?

* * *

A to je jen jeden příklad, jedna malá, v pralesích ztracená a v podstatě nikomu nepotřebná země. Jenže vždyť takových příkladů jsou stovky. Na mém stole leží tisíce „usnesení“ a „rozhodnutí“ týkajících se desítek zemí světa, všechny krvavé příběhy našeho století. Jen zřídka, rozmarem osudu se předpokládaná tragédie proměnila ve frašku, ale i to jen podtrhovalo kriminální podstatu komunistického byznysu.

O poskytnutí speciální pomoci italské komunistické straně

- 1. Vyhovět žádosti vedení italské komunistické strany, aby bylo v SSSR přijato do kurzu speciálního školení devatenáct italských komunistů, z toho šest osob k výcviku pro rádiové spojení, práci s vysílačkou BR-ZU a šifrování (v trvání do tří měsíců), dva instruktoři pro zácvik radiotelegrafistů a šifrantů (v trvání do tří měsíců), devět osob pro otázky stranické techniky (v trvání do dvou měsíců) a dvě osoby pro otázky techniky měnění vzhledu (v trvání do dvou týdnů) a rovněž přijmout jednoho odborníka ke konzultaci o organizaci zvláštních druhů vnitřního vysílání (v trvání do jednoho týdne).**
- 3. Pověřit Výbor státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR zpracováním programu rádiového spojení a šifrovacích dokumentů pro jednostranné vysílání oběžníkových šifrovaných telegramů pro třináct až šestnáct regionálních center KSI, jakož i šifrovacích dokumentů pro přešifrovávání v síti dvoustranného rádiového spojení.**
- 4. Vyhovět žádosti KSI o zhotovení pěti set čistých a padesáti jmeny označených (pro vedoucí pracovníky KSI)**

exemplářů italských zahraničních a vnitrostátních dokladů, padesáti rezervních kompletů týchž dokumentů švýcarského a francouzského vzoru a rovněž paruk a prostředků pro měnění vzhledu. Zhotovení dokladů a prostředků pro měnění vzhledu svěřit mezinárodnímu oddělení ÚV KSSS a Výboru státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR.

5. Schválit text telegramu rezidentovi KGB v Itálii.

Prý to bylo takhle: V roce 1974 italští komunisté tolik křičeli o možném „pravcovém“ spiknutí, až v něj nakonec sami uvěřili, a když uvěřili, vylekali se a začali úpěnlivě žadonit, aby je Moskva připravila k ilegální práci. Můžeme jen hádat, jak se asi bavili soudruzi v Kremlu, když si představovali padesát italských soudruhů tajně překračujících hranice do Francie, v parukách a s falešnými plnovousy jako nějací operetní padouši, a navíc s francouzskými doklady vyrobenými v KGB.

Tahle epizoda je však pouhou veselou výjimkou z pochmurného pravidla. Obvykle v takových dokumentech nic zábavného není. Naopak, za jejich suchým úředním jazykem lze vytušit výjevy ničení a smrti, jež tak dobře známe z televizního zpravodajství posledních třiceti let. Skoro každá z těch tragédií začínala usnesením ÚV, úhledně napsaným na stroji a náležitě schváleným v „okružním hlasování“, s nezbytnou výzvou v pravém horním rohu „Proletáři všech zemí, spojte se“. I já jsem žasl nad rozmachem této krvavé činnosti, jež zasahovala pět kontinentů. O něčem takovém se Hitlerovi ani nezdálo. Požár, jež rozpoutali, si vyžádal miliony životů v Etiopii, ve Vietnamu i ve Střední Americe; ještě dlouho bude plápat v Angole, v Súdánu, v Somálsku i v Jižní Africe, dokonce až poslední komunistický režim zmizí z povrchu zemského.

A další region světa, kde jsou lidé na krev a násilí zvyklí natolik, že už si nevzpomenou, čím to začalo – Blízký a Střední východ. Až docela nedávno, v souvislosti s válkou v Perském zálivu, se začalo nahlas mluvit o úloze, kterou tam desítky let hrál Sovětský svaz, když podporoval režim Saddáma Husajna. To je

ovšem jen jedna epizoda v dlouhodobé politice a ani ne ta nejvíc pobuřující.

Například Libanon byl jako stát prakticky zničen zdaleka ne bez sovětské pomoci. „Speciální zabezpečování“ libanonských „přátel“ začalo koncem šedesátých let a pokračovalo v grandiózním měřítku až dodnes. Dodávky zbraní, probíhající obvykle přes Sýrii, byly zahájeny přinejmenším v roce 1970 a do roku 1975 dosáhly gigantických proporcí, kdy bylo jediným dovozem dopraveno 600 samopalů kalašnikov, 50 kulometů, 30 granátometů RPG-7, 3000 ručních granátů, 2000 min a 2 tuny výbušnin. V půli osmdesátých let cvičil Sovětský svaz v průměru až 200 libanonských hrdlořezů ročně, z nichž 170 tvořili aktivisté libanonské komunistické strany a 30 aktivisté pokrokové socialistické strany.

Nebo si vezmeme příklad Kypru, kde se analogické, „speciální zabezpečování“ poskytovalo „pokrokové straně pracujících“ nejméně od roku 1971 a dodávky zbraní byly spuštěny právě před začátkem občanské války, v červenci 1974.

Nebo koneckonců palestinský terorismus, spojení s nímž tak zuřivě popírali sovětští vůdci i jejich západní apologeti. Zde je několik výmluvných dokumentů.

Soudruhu Brežněvovi L. I.

Výbor státní bezpečnosti od roku 1968 udržuje pracovní konspirační kontakt se členem politického byra Lidové fronty pro osvobození Palestiny (LFOP), vedoucím oddělení zahraničních operací LFOP Wadíou Haddádem.

Na schůzce s rezidentem KGB v Libanonu proběhnuvší v dubnu t. r. Wadía Haddád v důvěrné rozmluvě vložil perspektivní program diverzně teroristické činnosti LFOP, který v zásadě spočívá v následujícím.

Základním cílem speciálních akcí LFOP je zvyšování efektivity boje palestinského hnutí odporu proti Izraeli, sionismu a americkému imperialismu. Na základě toho jsou hlavními směry diverzně teroristické činnosti organizace:

pokračování – za užití výjimečných prostředků – „ropné války“ arabských zemí proti imperialistickým silám podporujícím Izrael,

provádění akcí proti americkému a izraelskému personálu ve třetích zemích za účelem získávání hodnověrných informací o plánech a záměrech USA a Izraele,

provádění diverzně teroristických akcí na území Izraele, organizování diverzních akcí proti diamantovému trustu, jehož základní kapitálová aktiva patří izraelským, anglickým, belgickým a západoněmeckým společnostem.

V souladu s tím se LFOP v současné době zabývá přípravou řady speciálních operací, mimo jiné zasazením úderů velkým ropným zásobníkům v různých oblastech světa (Saúdská Arábie, Perský záliv, Hongkong aj.), ničením tankerů a supertankerů, akcím proti americkým a izraelským představitelům v Íránu, Řecku, Etiopii a Keni, útokem na budovu diamantového trustu v Tel Avivu aj.

W. Haddád se na nás obrátil se žádostí o poskytnutí pomoci jeho organizaci při získávání některých druhů speciálních technických prostředků, nutných k provádění jednotlivých diverzních operací.

W. Haddád s námi spolupracuje a obrací se na nás o pomoc, ale zároveň má jasnou představu o našem v zásadě záporném postoji k teroru a nepředkládá nám záležitosti spojené s tímto zaměřením činnosti LFOP.

Povaha vztahů s W. Haddádem nám umožňuje do jisté míry kontrolovat činnost oddělení zahraničních operací LFOP a vyvíjet na ni pro Sovětský svaz výhodný vliv a rovněž provádět v našem zájmu silami jeho organizace aktivní opatření při zachování nezbytné konspirace.

S ohledem na uvedené bychom pokládali za účelné postavit se na další schůzce celkově kladně k žádosti Wadíi Haddáda o poskytnutí pomoci Lidové frontě pro osvobození Palestiny v opatrování speciálních prostředků.

Co se týče konkrétních otázek poskytnutí pomoci, představuje je, že se budou v každém konkrétním případě řešit

jednotlivě, s ohledem na zájmy Sovětského svazu a předcházení možnosti způsobení škod bezpečnosti naší země. Žádáme o souhlas.

Předseda Výboru státní bezpečnosti Andropov

Nahoře na první stránce je Brežněvovou rukou našikmo napsáno:

Referovat s-hům Suslovovi M. A., Podgornému N. V., Kosyginovi A. N., Grečkovi A. A., Gromykovovi A. A. (okružně).

A podpisy oněch „s-hů“ počínaje Brežněvem stojí na volném levém okraji, k čemuž je na konci poslední stránky rukou připsáno:

**O souhlasu byl informován KGB SSSR (s. Laptěv P. P.)
26. 4. 1974**

Se zájmy Sovětského svazu to zřejmě nebylo v rozporu, protože laškování s Haddádem pokračovalo. V září téhož roku dokonce tajně přijel do Moskvy, a to se svolením politbyra, které také schválilo další spolupráci. Andropov podává Brežněvovi písemné hlášení:

V souladu s rozhodnutím ÚV KSSS byla Výborem státní bezpečnosti 14. května 1975 předána důvěrníkovi rozvědky KGB W. Haddádovi, vedoucímu služby zahraničních operací Lidové fronty pro osvobození Palestiny, zásilka zahraničních zbraní a munice k nim (samopalů 53, pistolí 50, z toho 10 se zařízením pro nehluknou střelbu, patron 34 000).

Ilegální předání zbraní bylo provedeno v neutrálních vodách Adenského zálivu v noční době, bezkontaktním způsobem, za přísného dodržování konspirace, s využitím výzvědné lodě vojenského námořnictva SSSR.

Z cizinců je pouze Haddádovi známo, že uvedené zbraně byly předány námi.

Politbyro mělo samozřejmě co dělat nejen s LFOP, ale i s dalšími teroristickými organizacemi, mezi jiným i s OOP, které

na Arafatovu žádost dokonce dodávalo v roce 1973 do Tunisu „speciální majetek“. Zjevně se neštíteli ani překupnictví kradených cenností, přesněji jejich výměny za zbraně.

Věc ministerstva obrany a výboru státní bezpečnosti SSSR

1. Souhlasit s návrhy ministerstva obrany a Výboru státní bezpečnosti SSSR uvedenými v písemném sdělení z 26. listopadu 1984.
2. Pověřit KGB SSSR, aby:
  - a) informovala vedení Demokratické fronty pro osvobození Palestiny (DFOP) o zásadním souhlasu sovětské strany s dodávkou speciálního majetku pro DFOP v hodnotě 15 milionů rublů výměnou za sbírku starověkých uměleckých památek,
  - b) přijímala od DFOP objednávky na dodávky speciálního majetku v rozsahu uvedené částky,
  - c) spolu s ministerstvem kultury SSSR uskutečnila opatření týkající se právní stránky nabytí sbírky.
3. Pověřit státní výbor pro hospodářské styky a ministerstvo obrany zkoumáním objednávek Demokratické fronty pro osvobození Palestiny na dodávky speciálního majetku v hodnotě 15 milionů rublů (v rozsahu nomenklatury, jejíž dodávky národně osvobozenecským hnutím jsou dovoleny), předané přes KGB SSSR, a přednášením návrhů na vyhovění těmto objednávkám, které budou dohodnuty s KGB SSSR a podány stanoveným způsobem.
4. Pověřit Ministerstvo kultury SSSR, aby:
  - a) převzalo od KGB SSSR podle zvláštního seznamu sbírku starověkých uměleckých památek,
  - b) v dohodě s KGB SSSR určilo místo a podmínky speciálního uložení sbírky („Zlatá pokladnice“), jejího neveřejného vědeckého zpracovávání a budoucího vystavení. Spolu s Ministerstvem financí SSSR stanoveným způsobem předloží návrh, pokud jde o alokaci prostředků, které jsou na to nutné,

c) řešilo otázky vystavování jednotlivých předmětů a oddílů sbírky v dohodě s KGB SSSR.

Když jsem byl nedávno v Moskvě, pokusil jsem se vyhledat stopy oné sbírky. Ukázalo se, že její větší část je uložena v kremelské Zbrojnici, v trezoru a pod zapečetěním. Nikdo ji nakonec neotevřel a ani teď se neodvažují, ačkoli už není ani politbyro, ani KGB. Dodnes není známo, co je jejím obsahem a kde byla ukradena. A také bych rád věděl, kolik lidí zabil „speciální majetek“, kterým se za ni zaplatilo.

6. Příznivci a přífařenci

To vše se ale sotva kdy dozvíme. Dnešní vládcí tohoto světa nemají zájem prohrabávat se k pravdě. Kdopak ví, co by člověk mohl vydolovat. Začne od komunistů a skončí u sebe. Opravdu, jak říkají Angličané, když jeden žije v domě ze skla, neměl by házet kamením. Tohle přísloví si tady dobře pamatují. Ano, samozřejmě, komunisté dostávali od Moskvy milodary, ale cožpak to byli jen oni?

Tady mám před sebou usnesení sekretariátu ÚV KSSS O *vyhovění žádosti amerického veřejného činitele a finančníka Cyruse Eatona, aby mu jménem sovětské vlády bylo darováno nové koňské trojspřeží*. To přece nebyl žádný chudák, mohl si trojku taky koupit. Na mizinu by kvůli tomu nejspíš nepřišel. Jenomže ta pocta – samotná sovětská vláda si ho považuje! A tak si vyprosil dárek pro zvýšení své prestiže. Upozorňuji, že se to stalo v září 1968, právě po „triumfu“ sovětského vpádu do Československa. Trojku dostal a důležitě se projížděl po Americe, zatímco sovětské tanky se projížděly po Praze. Ještě máte dotazy na komunisty stran milodarů?

Ano, komunisté byli rozhodně agenty zla, kteří za peníze šířili sovětskou lež ve svobodném světě. Ale cožpak jen oni? Tuhle mám před sebou celou kupu dokumentů o tom, jak se tímtož zabývaly nejvýznamnější televizní společnosti světa a navíc za to ještě Sovětskému svazu platily v tvrdé měně!

Na tiskovou agenturu Novosti (APN) se obrátili zástupci americké televizní společnosti ABC se žádostí o vytvoření společné reportáže o životě rodiny dělníka závodu Rosselmaš v Rostově na Donu. V pořadu mají být ukázány rozličné aspekty života dělnické rodiny a skrze onu rodinu pak také to, čeho za posledních padesát let dosáhla sovětská moc.

Před vysíláním této televizní reportáže bude zhlédnuta a schválena tiskovou agenturou Novosti. Výbor pro rozhlasové a televizní vysílání (S. Mesjacev) námitky proti natáčení nemá.

Návrh společnosti považujeme za účelné přijmout.

Žádáme o souhlas.

23. srpna 1966

Vedoucí dopisovatelského pracoviště APN v USA s. Borovik G. A. provedl předběžnou sondáž možnosti odvysílat v síti jedné z největších amerických televizních společností pořad o Vietnamu, vytvořený na základě sovětských dokumentárních filmových materiálů, s komentářem s. Borovika G. A. Společnost za program zaplatí v rozpětí 9–27 000 dolarů.

Odbor Ministerstva zahraničních věcí SSSR pro USA (s. Kornijenko S. M.) návrh s. Borovika podporuje a pokládá za nutné, aby komentář k pořadu byl dohodnut s MZV SSSR.

Sovexportfilm (s. Machov A. B.) se zařazením sovětských dokumentárních filmových materiálů o Vietnamu do relace souhlasí.

Považuje za účelné:

1. přijmout návrh s. Borovika G. A. na přípravu televizního programu o Vietnamu pro americkou televizi, přičemž se vychází z toho, že komentář pořadu bude dohodnut s MZV SSSR,
2. dovolit s. Borovikovi G. A. uskutečnit jednání s americkými televizními společnostmi o odvysílání pořadu

**o Vietnamu za podmínek pro nás propagandisticky
i ekonomicky výhodných.**

Žádáme o souhlas.

4. března 1967

Představte si to: američtí vojáci bojují ve Vietnamu se sovětskými „přáteli“, a významná televize kupuje sovětský propagandistický film o této zemi. A tak to šlo rok za rokem, a nejen v USA, ale i v Japonsku, Finsku, Anglii nebo Francii. Náměty jsou různorodé, stejně jako částky v tvrdé měně, nemění se jen základní podmínka, „vzít na vědomí, že podle ustanovení dohody může být film v americké (anglické, japonské atd.) televizi odvysílán pouze až po schválení APN“. Materiálů je tolik, že jsem si z nich nakonec přestal pořizovat výpisky. Zde je toliko zběžný výčet toho, z čeho jsem se nelenil udělat:

6. ledna 1969. O uskutečnění jednání APN s *New York Times* o přípravě společných materiálů na téma SSSR v letech 1969–70,

30. července 1970. O společném pořadu APN a amerického producenta J. Fleminga *Po zemi Sovětů*,

20. května 1971. Společný televizní program APN a Granady (Anglie) *Sovětská žena*,

26. května 1971. Společná relace APN a BBC *Kultura a umění Gruzie*,

28. prosince 1971. O jednání TASS s agenturou Reuters,

22. srpna 1972. O společném natáčení televizního filmu *Vzdělávací soustava v SSSR mezi APN a Granadou*,

13. března 1973. O společném natáčení filmu o Novgorodu mezi APN a BBC,

28. června 1973. O společné výrobě filmu *Kyjev: Město, události, lidé* mezi APN a BBC,

10. července 1973. O společné výrobě čtyřdílného seriálu o úloze Sovětského svazu ve druhé světové válce mezi APN a Themse Television,

24. října 1973. O společném natáčení dokumentárního filmu o Šostakovičovi mezi APN a BBC,

27. května 1974. O natáčení televizního programu BBC o otázkách evropské bezpečnosti pod kontrolou Státního výboru pro rozhlas a televizi,

18. června 1974. O společném natáčení televizního filmu *Jezero Bajkal* mezi APN a BBC 14. února 1975. O poskytnutí výrobních a tvůrčích služeb anglické televizní společnosti BBC při natáčení hraného filmu o sovětském režiséru Alexandrovovi,

9. dubna 1976. O společné přípravě televizního pořadu *Sovětský svaz po XXV. sjezdu KSSS* mezi APN a společností Weekend Television,

26. května 1976. O společném natáčení televizního filmu *Sovětská rodina* mezi APN a společností Yorkshire Television,

10. července 1979. O poskytnutí výrobních a tvůrčích služeb americké televizní společnosti EKV Production Inc. při natáčení dokumentárního seriálu o muzeích, architektonických a historických památkách SSSR,

3. dubna 1980. O poskytnutí výrobních a tvůrčích služeb americké společnosti Foreign Transactions Corporation při vytváření dokumentárního seriálu věnovaného kulturnímu programu olympijských her 1980 v Moskvě,

1. července 1980. O poskytnutí výrobních a tvůrčích služeb anglické televizní společnosti Granada při natáčení dokumentárního televizního filmu o historii sovětské kinematografie.

(Řeknete: „No a co? To je docela nevinné téma.“ A zmýlíte se. Podívejte se, co soudilo sovětské velvyslanectví: „...vytvoření seriálu o historii sovětského filmu může mít kladný propagandistický dopad, zvláště s ohledem na nynější situaci v Anglii.“)

Je to smutné, ale je to fakt: dokonce i západní televizní společnosti, tolik se pyšníci svou nezávislostí, soustavně svou produkci

vyráběly pod ideovou kontrolou ÚV KSSS a ještě za to platily. Tj. sloužily jako kanál sovětské propagandy. A my čekáme, že teď odsoudí komunisty, kteří z povinnosti uložené stranickou příslušností dělali totéž?

Jistě, činnost komunistů podkopávala bezpečnost Západu a ohrožovala jeho existenci, ale ani v téhle nebezpečné hře nebyli jediní, kdo hrál Moskvě do ruky. Vzpomeňme si třeba jen na masové „hnutí za mír“, a dokonce za jednostranné nukleární odzbrojení. Vždyť tohle šílenství se zmocnilo milionů lidí včetně značné části inteligence. Copak se někomu z nich teď bude chtít vyhrabávat z archivů nezvratné potvrzení své hlouposti? Já jsem tehdy dokonce napsal knížku o tom, jak Moskva cynicky manipuluje s tímto hnutím, které se stalo prakticky nástrojem sovětské zahraniční politiky. Je k smíchu nyní vzpomínat, jak se za onu knížku na mě vrhla liberální inteligence. Ale tady jsou dokumenty potvrzující každé slovo mé knihy, jenomže je prostě nikdo nechce otisknout.

Jsou i takoví, u nichž jsem ani já neočekával, že je v téhle společnosti spatřím. Vezměme si třeba dokumenty a fungování takzvané „Palmeho komise“. Ta byla založena z iniciativy tehdejšího premiéra Švédska Olofa Palmeho. Rychle se stala nejautoritativnějším fórem Západu v otázkách odzbrojení a bezpečnosti. Nikoli na posledním místě tomu napomohla její pověst na „blocích“ nezávislé „objektivní“ nestátní struktury a rovněž vysoká úroveň jejích členů. Kromě samotného Palmeho do ní patřili významní politici rozdílné stranické příslušnosti jako bývalý státní tajemník USA Cyrus Vance, bývalý ministr zahraničních věcí Velké Británie David Owen, spolkový tajemník sociálně demokratické strany Německa Egon Bahr, bývalý šéf nigerijského státu O. Obasanjo, bývalý ministerský předseda Nizozemí Joop den Uyl apod. Zkrátka politický Olymp té doby, na jehož názor musely brát ohled všechny vlády Západu. A jak to dopadlo? Ukázalo se, že i tenhle Olymp byl sovětským nástrojem:

...k prosazování sovětských návrhů zaměřených na zastavení závodů ve zbrojení ve vlivných politických kruzích

nesocialistické části světa a k odhalování militaristického kurzu vládnoucích kruhů USA a NATO.

A byl to nástroj natolik úspěšný, že to členové se snahou snad až přehnali a komise se dočkala obvinění z předpojatosti:

Mnohé návrhy a doporučení již komisí schválené a přijaté k zařazení do závěrečného dokumentu v přímé nebo nepřímé formě odrážejí sovětské stanovisko v základních otázkách odzbrojení a bezpečnosti, hlásil ÚV sovětský „delegát“ v komisi Georgij Arbatov. I když celkově souhlasili se sovětským hlediskem, snažili se členové jako C. Vance, D. Owen, E. Bahr a někteří další v četných otázkách vyhýbat formulacím, které by byly doslovným opakováním sovětských, a v soukromých rozhovorech vysvětlovali, že jsou nuceni vystříhat se obvinění, že sledují „politiku Moskvy“. (V této souvislosti bylo poukázáno na to, že na Západě, zejména v USA, byla uveřejněna řada článků, v nichž se právě takové „obvinění“ proti „Palmeho komisi“ vznášelo.)

Na mou duši, při veškeré své „paranoie“ jsem ani já neočekával takový cynismus, zvláště od doktora Owena. Jenže jako nikoli bezúhonný se neprojevil pouze on, ale i četní další významní lidé, k nimž jsem pociťoval úctu. Dokonce i já bych je nejradši „ušetřil“ a jejich jména nějak obešel mlčením. Jenomže cožpak na to mám právo? Tady je řekněme dokument adresovaný ÚV, který mě moc rozladil.

V době pobytu delegace Goskino (Státního výboru pro kinematografii) SSSR na 32. mezinárodním filmovém festivalu v Cannes (Francie) v květnu t. r. proběhlo setkání s významným americkým producentem a filmovým režisérem Francisem Fordem Coppolou.

F. Coppola předsedovi Goskino SSSR sdělil, že měl rozmluvu s prezidentem USA J. Carterem, který vyjádřil

zájem o vytvoření koprodukčního sovětsko-amerického filmu věnovaného problémům odzbrojení. Podle slov F. Coppoly prezident tento projekt spojoval s nadcházející schůzkou na nejvyšší úrovni ve Vídni, podepsáním a ratifikací smlouvy o omezení strategických útočných zbraní (Salt 2). Podle názoru americké strany by takový film mohl napomoci rozvoji vzájemné důvěry mezi sovětským a americkým lidem, formování příznivého vztahu světové veřejnosti ke smlouvě, jakož i dalšímu rozšiřování sovětsko-americké spolupráce v oblasti kultury.

Jménem své firmy Zoetrope Film F. Coppola projevil připravenost vzít na sebe finanční a organizační zajištění projektu z americké strany. Když zvážíme, že F. Coppola patří k nejvlivnějším americkým filmařům jak mezi průmyslníky, tak mezi tvůrčími pracovníky, mohla by jeho účast být určitou zárukou vysoké umělecké úrovně i rozsáhlého rozšíření filmu v budoucnosti.

V případě kladného rozhodnutí o této otázce si sovětská strana uchová právo kontroly nad ideově uměleckým řešením filmu ve všech etapách jeho tvorby. Pro napsání scénáře i natáčení filmu mohou být získáni nejvýznamnější sovětsí a američtí filmaři. Za těchto podmínek se jeví uskutečnění sovětsko-americké produkce uvedeného filmu jako účelné.

Za účelem její praktické realizace je v této etapě nezbytné uspořádat jednání a podepsat předběžnou dohodu s F. Coppolou, což by bylo možné provést v době jeho pobytu na 9. mezinárodním filmovém festivalu v Moskvě v srpnu t. r.

Žádám o prozkoumání.

Předseda Goskino SSSR F. G. Jermaš

Nezjišťoval jsem, jestli F. Coppola ten film natočil, ale upřímně doufám, že ne, že tomu nějaká okolnost zabránila. Je hořké představit si tohoto vynikajícího režiséra, jak tvoří film o odzbrojení pod „ideově uměleckou“ kontrolou kremelských „kmostrů“.

Nesporné však zůstává, že ani tisk, ani byznys, ani veřejní činitelé, ani kulturní pracovníci západního světa si neuchránili nevinnost. A i když se komunismus zhroutil, oni zůstali oporami své společnosti, jejím establishmentem. To oni teď ze všech nejhlasitěji křičí, že „studená válka“ skončila, ale ne a ne říci, kdo ji prohrál. Právě když píšu tyto řádky, vysílá BBC seriál o „studené válce“, já poslouchám a žasnu nad jejich cynismem – stále táž jména, táž klišé o „antikomunistické paranoie“, o „mccarthismu“ a o „nebohé inteligenci“ (samozřejmě západní), která tak utrpěla perzekucemi. Ani stín politování, ani sebemenší pokus nově promyslet svou minulost, ani zrníčko čestnosti. A člověk si mimovolně vzpomene na Galicovy verše:

*...a jen kolem rakve maroděři
pořád ještě drží čestnou stráž*

Při veškeré cyničnosti je podivuhodně naivní ten, kdo si myslí, že je možné překročit hory mrtvol a řeky krve a maširovat si dál, jako by se nechumelilo. Minulost se určitě vrátí, začne pronásledovat a otráví společnost na generace dopředu. Naše „marodéry“ ovšem budoucnost nezneklidňuje; nepotřebují nic víc než si udržet svou pozici teď, třeba jen na několik let, a za každou cenu přitom potlačovat pravdu. Zatím jsou v tom podivuhodně úspěšní, i přes veškerou vychvalovanou svobodu tisku.

Nejlepším příkladem toho je osud mé knihy ve Spojených státech. V roce 1995 ji koupilo nakladatelství Random House, které nabídlo dost vysokou cenu, jenže jeho pracovníci nakonec nesepsali definitivní smlouvu a nepodepsali ji. Místo toho se mě šéfredaktor Jason Epstein následujících pět měsíců(!) snažil donutit celou knihu přepsat z levicově liberální perspektivy. Ne, jistě, nezačal povídat, že se mnou prostě politicky nesouhlasí (naopak, skoro v každém faxu, který jsem dostal, zdůrazňoval, že s mými názory sympatizuje), chce jen moji práci „vylepšit“ tím, že zkoriguje „některé nepřesnosti ve faktech a přehánění“. Chápejte, američtí čtenáři „se podívají, až si přečtou“ tohle či támhleto, „nebudou rozumět“.

„Napsal jste významnou knihu, jejíž myšlenky by se neměly oslabovat přeháněním a neprokázanými nařčeními... Příspěvek,

který vaše dílo vnáší do chápání studené války, se zvětší, jestliže zohledníte redakční připomínky, které činím...“

Potíž je, že veškeré „připomínky“ byly soustředěny kolem základních koncepcí knihy:

„Cožpak jsou pochybnosti, kdo prohrál studenou válku? Váš předpoklad, že takové pochybnosti jsou, uvede americké čtenáře do rozpaků, protože tady je pro všechny očividné, že jsme zvítězili my a Rusové prohráli... Sověti se nikdy ani nepřiblížili k vítězství ve studené válce, takže vaše poznámky o opaku nás zavedou do slepé uličky.“

„Jeden z našich čtenářů mě znepokojeně upozornil, že závažně zkreslujete význam a smysl helsinských dohod, které [zcela naopak, než tvrdím já] byly ‚naprostým vítězstvím Západu‘.“

„Americký čtenář se rovněž nesmírně podiví, že takové ‚liberální‘ nadace jako Fordova, Rockefellerova atd., dávaly ‚milióny‘ dolarů na hnutí obránců míru. To prostě není pravda a povede to k tomu, že američtí čtenáři neuvěří argumentacím knihy jako celku. Stejně tak i vaše kritika Helsinki Watch, která se údajně více stará o situaci v USA než v SSSR, je nesprávná a americké čtenáře urazí.“

Marně jsem se snažil vysvětlit, že moje „zkreslení“ helsinských dohod je převažujícím míněním všech ruských disidentů, jež veřejně a nejednou vyjádřili; že zdrojem mých informací o politice „liberálních“ nadací v osmdesátých letech je článek z *New York Times* (který zase cituje slova prezidenta nadace bratří Rockefellerů) a zdrojem k Helsinki Watch se stala jedna z jejích vlastních publikací. Pokud jde o „překvapení“ amerického čtenářstva, pevně jsem odpověděl, že proti tomu nic nemám:

„Myslím, že se opravdu budou muset podívat, jestliže se dozvědí pravdu o studené válce. Budu vlastně nadšen, pokud budou překvapeni, protože jsem nikdy nedokázal pochopit autory, kteří píší nepřekvapivé knihy.“

Nejapné byly i námitky, které p. Epstein vznášel proti všemu ostatnímu v knize – mému „povýšeneckému tónu“, mé „rétorice“, „zacházení s dokumenty“ a vůbec proti samotným dokumentům. Některé z oněch námitek dospívaly až k absurditě.

„...myslím, že zprávě o Sorsovi připisujete mnohem větší význam, než by plynulo z jejího jazyka a slovních vyjádření. Byl Sorsa vsutku ‚člověkem Kremlu‘, nebo prostě zastával blízka stanoviska, avšak ve všem ostatním patřil naprosto ‚sám sobě‘?“

„Pokud jde o hlášení o ABC, pak zde je důležité... že ABC mohla vyslovit souhlas, aby byl film předložen ke schválení sovětským cenzorům. Ale udělala to...? A jestliže byl takový film vyroben, byl sovětskou propagandou...? Je samozřejmě zcela přirozené, že při koprodukcii musí obě strany mít právo schvalovat produkt, když je práce ukončena, a pokud jedna z nich trvá na jazyce pro druhou nepřijatelném, tak se projekt docela jednoduše uzavře. Není tu v zásadě nic zlověstného, jestliže ovšem onen produkt nevyústí v naprostou sovětskou propagandu.“

„Nechápu, co míníte... když říkáte, že tisk, byznys apod. si nedokázaly uchovat nevinnost. Jestliže tím chcete říci, že tisk atd. byly ve službách SSSR, nikdo vás nebude brát vážně.“

Jeho nejvášnivější námitky však patřily některým dokumentům, jež se týkaly oficiálních činitelů Západu:

„Na následujících stránkách tvrdíte, že David Owen, Cyrus Vance atd. se vědomě nacházeli ve službách Sovětského svazu – tj. prováděli „politiku Moskvy“ – jenomže co když se Arbatov chtěl jenom před svými šéfy vytáhnout? Pokud máte dokumenty svědčící, že Vance a Owen „cynicky“ sledovali linii Kremlu, a byli tedy v podstatě zrádci, musíte je předložit; Arbatovovo prospěchářské hlášení to samo o sobě nedokazuje. Jsou to na adresu Vance a Owena velmi těžká obvinění a není je možné zveřejnit bez důkazů, že tito vynikající lidé měli ve skutečnosti dvojí tvář nebo ještě něco horšího. Co se mě týče, nemohu v to uvěřit.“

„Pokud jde o zprávu o Francisi Fordu Coppolovi, nedá vám práci zjistit si, jestli takový film udělal a zda přistoupil na sovětskou cenzuru. Pan Coppola je ve Spojených státech významný člověk, jak je vám známo, a jestliže mu zavoláte nebo napíšete, měla by tím být otázka vyřešena.“

Byl jsem zkrátka bez okolků požádán, abych část dokumentů vynechal a jiné nově interpretoval tak, aby ukazovaly, že „... Sověti prohráli a jejich pokusy o manipulaci se nyní při zpětném pohledu

zdají ubohé, a dokonce komické“. „Co mě ohromuje v dokumentech, které uvádíte, a ohromí i jiné americké čtenáře, je to, jak nemotorní, plní sebeklamu a hloupí ti Rusové byli.“

Tak tohle už dosáhlo mezi mé trpělivosti, takže jsem p. Epsteinovi zdvořile, ale rozhodně vysvětlil, že „díky jistým zvláštnostem mého životopisu“ se u mě vyvinula alergie na politickou cenzuru“.

„Uznejte, p. Epsteine, že nemá cenu dokazovat, že dokumentární film o ‚dělnické rodině‘ v Rostově na Donu nebo o ‚sovětské ženě‘, natočený pod sovětským vedením a s jeho souhlasem, by nebyl ničím jiným než sovětskou propagandou (nemluvě o Vietnamu, jehož text by byl schválen sovětským ministerstvem zahraničních věcí). Co byste řekl na film o ‚německé ženě‘ vytvořený se schválením doktora Goebbelse v roce 1938? Potřeboval byste v tom případě důkazy, že je to nacistická propaganda? Požadoval byste takové důkazy od vězně z Osvětimi?“

A navíc jsem vysvětlil, že snad jen jeho a jeho přátele uvádí do rozpaků moje koncepce studené války:

„Dokážu si ještě vzpomenout na ty (v zásadě se dají potkat mezi ‚levicovými liberály‘), kteří se po všechny ty roky snažili zobrazit studenou válku jako jakousi neuspořádanou tahanici mezi ‚Rusy‘ a ‚Američany‘. Celý ostatní svět v ní ovšem viděl ideologickou konfrontaci mezi komunistickým dogmatem a demokracií, mezi komunisty a jejich sympatizanty z jedné strany a demokraty z druhé. Jenom když přijmete tuto koncepci, pochopíte, proč i po pádu Sovětského svazu jsou komunisté ještě pořád u moci v Rusku a také skoro ve všech svazových republikách, v Polsku, Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku, zatímco jejich západní komplicové nadále tvoří velkou část politického establishmentu.“

Stran návrhu, abych zatelefonoval p. Coppolovi a zeptal se ho na dokumentární film o odzbrojení, odpověděl jsem Epsteinovi radou, aby zavolal p. Arbatovovi a zajímal se, nakolik byla jeho zpráva o práci Palmeho komise „prospěchářská“. To byla naše poslední výměna faxů, neboť p. Epstein smlouvu zamítl. Ve stručném dopisu na rozloučenou mi oznámil:

„Nechtěl bych se nechat vtáhnout do nevraživých redakčních vztahů. Z vašeho psaní vyplývá, že budeme-li pokračovat, tako-

vé vztahy by mezi námi nevyhnutelně vznikly... rozhodně bych nechtěl zpochybňovat vaše politické názory, které u mě v žádném případě nevyvolávají námitky. Jednoduše však nemohu vydat knihu, která obviňuje Američany jako Cyrus Vance a Francis Ford Coppola z nevlasteneckého, nebo dokonce zrádného jednání.“

Snad ani není třeba dodávat, že Random House je jedno z největších a nejvlivnějších nakladatelství anglojazyčného světa a jeho odmítnutí knihu vydat mělo nevyhnutelně vliv na všechny další pokusy o její publikaci. Trvalo mi v podstatě dva roky, než jsem našel někoho, koho by v USA nebo v Británii zajímala. A to bylo v době, když už byla s úspěchem vydána ve Francii a v Německu.

A když se konečně nevelké britské nakladatelství John Murray rozhodlo ji vydat, dalo ji přeložit, a dokonce ji ohlásilo ve svém katalogu, dostavila se k vydavateli skupina právníků zastupujících levicové síly (včetně právníka Random House) a pohrozila nekonečnými soudními žalobami. „Možná nakonec vyhrajete,“ řekli, „jenomže dřív zkrachujete.“ Není asi třeba říkat, že to dnes ve světě chodí tak, že pokud kniha není v angličtině, tak k široké společenské debatě nevede.

Ale nejznepokojivější v tomhle příběhu bylo, že neomalený pokus o politickou cenzuru v zemích tak hrdých na svou „svobodu“ nevyvolal veřejné odsouzení. Mluvil jsem s mnoha novináři a hodnotáři a jako důkaz jim nabízel svou korespondenci s p. Epsteinem, ale mávli rukou: „No a co? K čemu by to bylo?“

Jak kdosi nedávno velmi přesně řekl: „To už je víc než spiknutí, to je konsenzus.“

7. Kdo tedy zvítězil?

Takhle se uzavírá tato válka, ze všech válek v našich dějinách zřejmě nejpodivnější. Začala bez vyhlášení a skončila bez ohňostroje. Neznáme ani přesná data jejího zahájení a ukončení, a i když si možná vyžádala více životů než druhá světová válka, nechceme počítat kolik. Nikdo jí nepostaví památníky a nezapálí věčný oheň na hrobě jejího neznámého vojína. Přestože se v ní rozhodovalo o osudu celého lidstva, její vojáky nikdo nevyprovázel s kapelou

a nevítal květy. Byla to zřejmě nejméně populární válka ze všech, které známe, přinejmenším na té straně, která údajně zvítězila. Nezaznívá však jásot ani nad jejím koncem. Poražení nepodepsali kapitulaci a vítězové nebyli vyznamenáni. Naopak právě ti, kdo údajně prohráli, teď diktují podmínky míru. Právě oni píší historii a ti, kdo prý vyhráli, rozpačitě mlčí. A vůbec, víme, kdo je vítěz a kdo poražený?

Jakoukoli událost v západním životě, dokonce i nepřilíš významnou, vždy vyšetřuje nějaká komise, zvláště pokud zahynuli lidé. Ať se zřítilo letadlo, vykolejil vlak, nebo došlo k nehodě v podniku, hned se začnou přít experti, provádějí se analýzy, zjišťuje se, do jaké míry za to mohou konstruktéři, stavbaři, obslužný personál, kontroloři a inspektoři nebo také vláda, pokud měla s věcí sebemeně společného. Vždy se rovněž vyšetřuje každý ozbrojený konflikt mezi státy. Ale srážka, která trvala přinejmenším pětáctyřicet (a možná vůbec pětasedmdesát) let, dotkla se prakticky všech zemí světa, stála desítky milionů životů a stovky milionů dolarů a navíc, jak se tvrdilo, málem vedla ke zkáze zeměkoule, není předmětem vyšetřování ani v jediném státě a ani v jediné mezinárodní organizaci.

Kterýkoli, třeba i nepatrný trestný čin je v západním světě objektem vyšetřování, soudu a trestu. Výjimku netvoří ani válečné zločiny. Nemluvím o tribunálu v Norimberku a o všech soudech, jež následovaly po něm, které mají až do našich dnů za povinnost zkoumat zločiny, k nimž došlo před padesáti lety. Tady je však čerstvější příklad: válka v Bosně ještě ani neskončila a už je vytvořen mezinárodní soud pro vyšetřování trestných činů v ní spáchaných. A znovu tvoří výjimku jen naše podivná válka, která – v tom se jeden nevyzná – snad skončila a snad ještě ne, snad jsme v ní zvítězili a snad prohráli!

V mnoha případech není ovšem ani zapotřebí vytvářet zvláštní soud – vždyť takové postřílení zajatých polských důstojníků v Katyni bylo už v Norimberku uznáno za zločin proti lidskosti. Jenže ten, kdo podepsal rozkaz k popravám – bývalý náčelník jedné ze správ NKVD Petr Supruněnko – zcela v klidu dožívá v Moskvě a pobírá pěknou penzi. Všichni o tom moc dobře vědí. Moskva-

né vám ochotně ukážou dům na Sadovém okruhu a okna bytu, kde bydlí. Živ je i vyšetřovatel MGB Daniil Kopeljanskij, který vyslýchal Raoula Wallenberga, i organizátor vraždy Trockého generál Pavel Sudoplatov. Ale ani Polsko, ani Švédsko, ani Mexiko nepožadují vydání těchto zločinců. Novější příklad – někdejší generál Oleg Kalugin, který podle vlastního přiznání v roce 1978 zaranžoval v Londýně vraždu bulharského politického emigranta Georgiho Markova, proslulé zabití otráveným deštníkem. V dubnu 1993 o tom dokonce napsal do anglických masových novin *Mail on Sunday*. V článku pod úderným titulkem *Zorganizoval jsem popravu Markova* sděluje poutavé podrobnosti – dozvídáme se, že mu vděční bulharští bratři za odměnu darovali loveckou pušku. Jezdí teď často do zahraničí, dělá své knize reklamu, poskytuje rozhovory tisku, ale nikoho ani nenapadne ho zatknout nebo vyslechnout, i když případ Markovovy vraždy ještě není uzavřen. (V roce 1994 přijel generál Kalugin do Anglie, byl na londýnském letišti Heathrow vyslechnut a následujícího dne propuštěn.)

Nikam se nevytratily ani tisíce hrdlořezů „speciálně vyškolených“ KGB. Žijí v našem sousedství, stejně jako ti, kdo nelegálně dostávali peníze jako „obchodní“ přátelé, jako miliony sympatizantů a spoluúčastníků, apologetů a zakrývačů, miliony, které vytvořily intelektuální módu, díky níž jsou si všechna zvířata rovna, ale komunisté jsou si rovnější. Také je by nebylo obtížné najít, jen kdyby si to někdo přál. Rozhodně by to bylo snazší než pátrat po bývalých nacistech v Paraguayi. Nikdo se do toho ale nepustí, a to z velmi prostého důvodu: aby se uspořádal mezinárodní tribunál norimberského typu, je nejprve třeba zvítězit. Rudolf Hess zemřel ve špandavském vězení, ale takový Boris Ponomarjov žije v důchodu v Moskvě, protože nacionální socialismus byl poražen a internacionální socialismus nebyl.

S nacismem to bylo jednodušší. Nepokrytě spoléhal na hrubou sílu a méně se maskoval humanismem. Sousedy prostě donutil postavit se na odpor a oni, i když zpočátku neochotně, výzvu přece jen přijali. Představme si však, že by se „podivná válka“, zahájená v roce 1939, protáhla o nějakých čtyřicet či padesát let a vojenské

akce by se dále nerozvíjely. Život by přes jistý chlad ve vztazích s Německem plynul dál. Režim by časem „změkl“, poněvadž už by nebylo koho zavírat do koncentráků a spalovat v krematoriích. Objevili by se vlastní „reformátoři“ (zejména po Hitlerově smrti) a vlastní „příznivci mírové koexistence“ (zejména až by si Německo pořídilo jaderné zbraně). Rozběhl by se obchod a našly by se společné zájmy. Zkrátka nacistický režim by se stal zcela ctihodným, aniž by třeba jen o trošičku změnil svou podstatu, obrostl by vazbami a přívrženci, přífařenci a apologety. A potom, za takových padesát let, by se zhroutil, až by zcela vyždímal své hospodářství i trpělivost svého lidu. Ručím za to, že při takovém vývoji událostí by svět nikdy nespatriil norimberský proces.

Dopadlo to jinak. Lidstvo, které v sobě našlo odvalu postavit se zlu i dost cti, aby poté nahlédlo do své duše a – ať to byl proces sebebolestnější – odsoudilo veškeré projevy kolaborace. Jistěže, bylo jim lehčeji, neboť zvítězili. Měli nač být hrdí, měli morální právo soudit ty, kdo kapitulovali. Norimberský proces není nesporný. Je ho zač kritizovat, avšak vykonal velkou věc tím, že obnovil absolutní mravní normy chování člověka a připomněl pobloudilému světu fundamentální zásadu naší křesťanské civilizace – že totiž nám je dána svoboda volby, a tudíž neseme za onu volbu osobní odpovědnost. V dobách hromadného šílení a totálního teroru potvrdil prostou pravdu, známou už od biblických dob a ztracenou v krvavé břečce dvacátého století: že ani názor okolní většiny, ani rozkaz nadřízeného, a dokonce ani ohrožení vlastního života z nás tuto odpovědnost nesnímá.

To, co se odehrává dnes, je přímým opakem Norimberku. Dnešní svět se nemá čím pyšnit. Nenašel v sobě ani odvalu postavit se zlu, ani poctivost, aby se k tomu přiznal. Naše neštěstí záleží právě v tom, že jsme nezvítězili, nýbrž že se komunismus sesypal sám navzdory všeobecnému úsilí ho zachránit. Zde je, chcete-li, největší tajemství dokumentů ÚV ležících přede mnou. Kdopak by se potom divil, že je nikdo nechce zveřejnit.

Je snad něco divného na tom, že ačkoli vyšetřujeme kdejakou nehodu, odmítáme vyšetřit největší katastrofu našeho století? Vždyť přece v hloubi duše už známe závěry, k nimž takové vyšetřování

nevyhnutelně dospěje, neboť každý mentálně zdravý člověk ví, kdy vešel ve spolčení se zlem. Dokonce i když úslušný rozum napoví bezvadně logická a při povrchním pohledu ušlechtilá ospravedlnění, hlas svědomí bude stát na svém: náš pád do hříchu začal tehdy, kdy jsme přistoupili na „mírovou koexistenci se zlem“.

To se projevalo i před Norimberkem, kdy se ze Stalina stal velký obránce demokracie, i v Norimberku, kde se Sovětský svaz ocitl mezi žalobci, a nikoli obžalovanými, i na konci padesátých a počátku šedesátých let, za Chruščova, kdy se termín „mírová koexistence“ stal součástí politického slovníku. A pokaždé se za to platilo krví nevinných, jak se také sluší na kšeft s ďáblem – krví kozáků vydaných Stalinovi, krví v Jaltě zrazených národů východní Evropy, krví Maďarů, Kubánců, Konžanů...

Definitivně byl však mír se zlem uzavřen až v naší době, za Brežněva. Nepředstírejme teď nevinnost a nevymlouvejme se, že jsme nevěděli, jak se zlem bojovat. To jsme všichni věděli dokonale. Tam, kde jsme na Západě nepřistoupili na „pokojné sousedství“ se zlem, kde bylo zavrženo jakožto nepřijatelné, jsme dobře věděli, co dělat. Jestliže byl za takové zlo prohlášen například rasismus, pak nikoho ani nenapadlo bojovat s ním rozšiřováním obchodu nebo kulturní výměny s Jižní Afrikou. Naopak, za jediné přiměřené řešení byl pokládán bojkot a ten se prováděl tak zuřivě, že ani jeden sportovec se nemohl vydat na soutěž do Jižní Afriky, aniž by si zničil kariéru. V Moskvě se pak pokládalo za zcela přípustné uspořádat i olympijské hry, a to přímo na vrcholu hromadného zatýkání a agrese v Afghánistánu. Rád bych viděl toho, kdo by se odhodlal navrhnout konání olympiády v Johannesburgu nebo Pretorii! Copak by z něho zbylo? A když už byl jednou rasismus prohlášen za zlo, tak ani jedny noviny neotiskovaly články přívrženců apartheidu, bez ohledu na všechny deklarace o svobodě slova a tisku. Rasisticky naladěné skupinky policie nepokrytě pronásledovala a člověk, který by byl podezřelý ze sympatií k rasismu, nemohl nikdy a v žádné oblasti udělat kariéru. A nikoho, všimněte si, ani nenapadlo mluvit o „honu na čarodějnici“. Rasismus byl obklíčen sanitárním kordonem nulové tolerance a v důsledku toho se nešířil a nestával se běžným jevem.

Z komunismu však udělali cosi úctyhodného, přijatelného. Bojovat se s ním nesmělo, to se pokládalo za nepřístojné, a doporučovalo se s ním „rozšiřovat kontakty“. Však také vykvetl bujným květem a zmocnil se půlky světa. Cožpak to není zjevné? Cožpak byl na Zemi člověk, který by to nechápal?

Cožpak naši západní politici nevěděli, že když vybízejí k rozšiřování obchodních vztahů se sovětským blokem, plodí Hammary, Maxwelly a Bobolase? Když slavnostně vítali delegace sovětských hodnostářů a „poslanců“, cožpak nechápali, že přijímají ne státníky a členy parlamentu, ale hrdlořezy a jejich loutky? Když podepisovali smlouvy o „kulturní výměně“, „vědecké spolupráci“ a „lidských kontaktech“, cožpak nevnímali, že tím upevňují moc KGB nad společnostmi, neboť právě KGB bude vybírat pro tyto kontakty „důstojné kandidáty“?

Všichni všechno chápali, věděli nebo se dohadovali, ale nechtěli o tom ani mluvit, neboť se snažili ne bojovat s komunismem, ale přežít. Přežít za každou cenu, i když museli obětovat svědomí a zdravý rozum, nevinné lidi a celé země a koneckonců vlastní budoucnost, jelikož logika přežití vychází ze zásady vězně v lágru: Ty umři dneska, já až zítra.

Náš svět měl nesmírné štěstí, že ten zítřek nenastal. Netvor chcipl, než se mu doplazil k hrdlu. Teď, když se komunismus konečně zřítíl, když se rozsypala železná opona a odkryla zrakům obraz ubohosti a hospodářského rozvratu, když se zločiny komunismu nedají zamlčet, vypadá i ona „koexistence“ stejně uboze a nanicovatě. A stejně zločinně, poněvadž se rozplynul mýtus, zmizel strach a ozřejmilo se, že to byla pouze morální kapitulace před zlem, forma podílnictví na zločinu.

Co teď říci na své ospravedlnění? Jak odpovědět budoucím generacím na jejich ohromené otázky? Že jsme údajně museli přežít? To přece Němci po první světové válce museli taky, a tak začali následovat Hitlera. Za co tedy byli v Norimberku souzeni? Obětovali Židy, Cikány nebo Slovaný stejně jako my desítky jiných národů, abychom sami přežili.

A stejně jako Němci v pětáctýřicátém, ani my nechceme nahlédnout do své duše, nechceme se „přehrabovat v minulosti“,

nechceme skandály. Stejně jako oni zavíráme oči a opakujeme, že jsme „nic nevěděli“, nezajímali se o politiku, a i kdybychom byli věděli, tak „co jsme mohli dělat“?

A cožpak jde jenom o Němce? Dosud si vzpomínám, jaký zmatek prožívala před nějakými pětatřiceti lety generace našich rodičů, když byly poprvé odhaleny takzvané „zločiny kultu osobnosti“. No ovšem. Nic o tom nevěděli. A pokud přece jen tak trošku věděli, věřili, že je to vše nutné pro blaho lidstva. A teprve přimáčknuti ke zdi nezvratnými fakty (copak je možné nezpozorovat povraždění 60 milionů?) přiznávali jakožto poslední ospravedlnění, že šlo přece jen ne o víru, ale o strach. A takhle, ve věčném strachu, maširovali pod rudými prapory na přehlídkách, ve strachu zpívali revoluční písně, ve strachu zvedali ruce na shromážděních a hlasovali na podporu politiky strany, ve strachu dostávali vyznamenání a povýšení za dobrou práci. Jako ty tři věčně šťastné opičky, které nic nevidí, nic neslyší a nic neříkají, „věřili“ v komunismus, protože „nevěděli“, a „nevěděli“, protože se báli otevřít oči. Musí se přece nějak žít, přežít...

...A také si vzpomínám na film, který jsem jako náctiletý zhlédl v postalinské Moskvě a v němž pro nás byl každý záběr a každá věta jako doušek vzduchu. Film o starém moudrém soudci, který přijel z americké provincie do válkou zničeného Německa a pokoušel se vyznat v tom, jak mohli zdánlivě normální, poctiví, pracovití lidé s dávnou kulturou dojít až k ohavnostem Osvětami. Pamatuji si záverečné scény, jako bych je viděl včera, a slova jeho rozsudku:

„Skutečným žalobcem před tímto soudem je civilizace. Soud však tvrdí, že lidé na lavici obžalovaných jsou odpovědní za své činy. Zásada trestního práva je v jakékoli civilizované společnosti stejná: Každý člověk, který dodá smrtonosný nástroj zločinu, je vinen!“

Tehdy stejně jako teď nebylo jednoduché říci tato prostá slova. Jsou tu politické zájmy, opět ona nutnost přežít i morální slepota člověka, která mu brání vidět svůj podíl viny na zločinu proti lidskosti. On, konkrétní malý člověk, co on mohl udělat? Stejně jako všichni se zříkal svědomí, jenže nemohl přece vědět, že to skončí horami mrtvol a řekami krve!

A nač se také snažit?

„Vsadím se, že do pěti let budou ti, které jste odsoudil, propuštěni,“ vtipkoval jízlivě chytrý advokát.

„Dejme tomu,“ pravil moudrý soudce. „To, o čem mluvíte, se klidně může stát. Je to logické, když vezmeme v úvahu, v jakých dobách žijeme. Ale skutečnost, že je to logické, neznamená, že je to správné. A na celém Božím světě není nic, co by mohlo učinit takový průběh událostí správným.“

Uplynulo přes pětatřicet let, ale ten film se mi uchoval v paměti i přes dlouhé roky nesvobody a vyhnanství, krutosti a hořkých zklamání. Někdy se mi zdá, že bych jinak nevydržel, neboť logika byla vždycky proti nám. Pamatoval jsem si ale: na celém Božím světě není nic, co by mohlo učinit takový průběh událostí správným.

Kapitola druhá

Noc po bitvě patří marodérům

1. Znovu na Lubjance

Celý tenhle pytel dokumentů se mi dostal do rukou v podstatě náhodou, když už jsem po mnoha měsících marných pokusů přestal doufat, že něco uvidím. Už se vypařila euforie roku 1991 a rozplynuly se naděje na brzké změny – ne snad na obrození země, ale aspoň na něco rozumného nebo prostě přístojného. Plnou parou probíhala restaurace nomenklaturní moci a já jsem se už docela rozhodl do Moskvy napříště nejezdit a nerozdírat si zbytečně duši pohledem na tu beznadějnou ubohost.

Ale ani doma v Cambridgi jsem už neměl pokoj. Starý svět, na jaký jsem byl zvyklý, se před očima proměňoval, zrovna jako by byl zasažen obrovitými víry entropie, vycházejícími z rozpadu kolosálních struktur na Východě, začal se bez nějaké zjevné příčiny také rozpadat. Zdálo se, že něčí mocná ruka vyjmula z našeho života neviditelnou výztuž a zbavila ho tak smyslu i opory. Začala agonie myšlenky, která dvě poslední staletí ovládala svět. Intuitivně všichni cítí, že její smrt je stejně nevyhnutelná jako žádoucí, ale rozloučení s ní budí bázeň. Hrůza z neznáma vede k tomu, že lidé v naprostém zmatku nadále přešlapují na místě. Jen „intelektuální elita“ se pořád se sebevražednou tvrdohlavostí chytá úlomků své utopie, která zdegenerovala v absurditu. Zrovna jako stonožka s přeraženým hřbetem dosud křečovitě trhá nožičkami, ale už neuspořádaně a nemístně. Na jedné straně jakýsi „nový světový řád“, „globální vesnice“, „federální Evropa“. Na druhé

„ekologisté“, „feministé“, „obhájci práv živočichů a rostlin“. A samozřejmě nestoudné ospravedlnování vlastního chování v letech „studené války“. Naprostý marasmus. Došlo k tomu, čeho jsem se nejvíc bál – zbabělé zřeknutí se boje vyústilo v neschopnost uzdravit se. Antihumánní utopie se zhroutila, ale na jejích rozvalinách netriumfuje ani svoboda ducha, ani ušlechtilost myšlení. Nic než absurdní ubohá fraška. Mnohamilionové oběti se ukázaly jako marné, neboť lidstvo se nestalo lepším, moudřejším a dospělejším.

A pro Rusko se to proměnilo v trapnou tragikomedii, ve které úlohy hlavních demokratů a zachránců země před komunismem hrají bývalí straničtí bossové střední úrovně a generálové KGB. Na scénu se vyvalilo vše nejzmetkovitější, nejnšnilější a nejpodlejší, co čekalo na svou chvíli ukryto ve skulinách komunistického žaláře a přežilo díky dokonalé atrofii svědomí. Jsou to ti, kterým se v hantýrce galerie říká „šakali“: dokud jsou v cele opravdoví lotři, není tyhle lidi vidět a slyšet, jsou zalezlí někde pod pryčnami. Pak jsou ale zločinci etapováni jinam a „šakali“ se hned vynoří, začnou se napařovat, paktovat a zavádět své pořádky. Jen co se však znovu objeví skutečný raubíř, zmizí, jako by nikdy ani nebyli, zase pod pryčny. Při pohledu na tuhle „šakalí“ demokracii si člověk mimoděk vzpomene na prorocká slova Vysockého:

*Ještě jsem naživu, jenže okolo mě
v zuřivejch očích zlej plamen hoří.
Jsou to psi, s námi jsou příbuzný vzdáleně.
Ty jsme znávali dřív jako kořist.*

Prostě pokud mě něco přece jen nutilo dál tam jezdit, tak to byl starý zvyk navzdory zdravému rozumu se nevzdávat. Což jsme se koneckonců celý život nezabývali věcí absolutně beznadějnou?

A co mi také zbývalo? Člověk se těžko smiřuje s myšlenkou, že celý jeho život se ukázal jako marný a veškeré úsilí a oběti jako nesmyslné. A tak se stalo, že jsem se, zatínaje zuby a přemáhaje hnus, znovu štrachal do Moskvy, razil si cestu k novému „demokratickému“ šéfstvu a přemlouval ho, aby mi otevřelo stranické

archivy. A čím déle to trvalo, tím obtížnější se pro mě stávalo vzdát se svého záměru, i když šance na úspěch se s každou další cestou zmenšovaly.

Ještě neskončil takzvaný puč v srpnu 1991 a já už jsem byl v Moskvě a přesvědčoval nové vládcy nad ruskými osudy, že udělat to je v jejich vlastním zájmu. Raněné zvíře je třeba dobít, dokud se nezmátořilo z šoku. Hlavní je nedovolit jim, aby se vzpamatovali. Je zapotřebí, opakoval jsem neustále, vytvořit komisi pro vyšetření všech zločinů komunismu, a to pokud možno mezinárodní, abychom se vyhnuli obviněním z politických podvrhů. Je třeba rozšířit trestní věc „pučistů“ a proměnit ji v soud nad KSSS. A případ se musí projednávat otevřeně, tedy ihned a neprodleně, přímo před reflektory a televizními kamerami, jak provádějí vyšetřování komise v americkém Kongresu.

Okamžik byl jedinečný, vše bylo možné. Zmatená nomenklatura byla ochotna na vše přistoupit a obávala se jediného – samosoudu, lynčování přímo na ulici. Pohled na „železného Felixe“, jak se houpe v ocelové smyčce, jim vyrážel dech. A za využití této situace bylo zcela možné uspořádat ne-li norimberský proces, tak přece jen něco velmi podobného a svým mravním účinkem na náš zdivočelý svět i silnějšího. V každém případě by posun „doprava“ po takovém procesu nebyl o nic menší než ten „doleva“ po norimberském.

Nejpodivuhodnější je, že se to téměř povedlo. Ruské načalstvo, zpité svým z nebe spadlým vítězstvím, daleko kupředu nehledělo a o ostatním světě nemělo vůbec zdání. Myšlenka skoncovat s bezprostředním protivníkem mu připadala logická i lákavá.

„No co?“ uslyšel jsem, „nápad to není špatný. Je jen zapotřebí, aby vycházel ne od nás, ne od vlády. Takže ho spusť ty sám.“

Tak jsme to také udělali a spěšně povolany ředitel ústřední televize Jegor Jakovlev vymyslel, jak ho „spustit“. Nejsenzačněji – totiž v televizním dialogu s nově jmenovaným šéfem KGB Vadimem Bakatinem.

Byl začátek září, Moskva se ještě zcela nevzpamatovala z „puče“, u Bílého domu ještě zůstávaly barikády a na Sadovém okruhu ležely květiny na památku tří mládenců, kteří tam zahynuli, když

jsme – televizní štáb, Jakovlev a já – přijeli k proslulé budově na Lubjance. Vše tu bylo jako ve dnech mého mládí: na rohu obchodní dům Dětskij mir, uprostřed pochmurná budova KGB a naproti stanice metra Dzeržinská. Jen vyprázdněný piedestal „železného Felixe“ připomínal nedávné události. Bylo zvláštní vidět ho pokrytý nápisy jako „Pryč s KSSS!“ nebo prostě vyobrazením hákového kříže a srpů s kladivem spojených rovnítkem. Tyto nápisy za noc zmizely, smazány čísi starostlivou rukou, ale ve dne se nevyhnutelně opět objevily. Tak to pokračovalo několik týdnů, dokud tahle hra lidí neomrzela. A právě tehdy se na čistě umytém podstavci objevil úhledný nápis bílou barvou: „Odpusť, Felixi. Neuchránili jsme tě.“ Poslední slovo přece jen patřilo čekistům.

Stráž u dveří provedla „K počtě zbraň“, snad proto, že nás doprovázel Bakatinův asistent, snad proto, že k jejich pravidlům patří takhle vítat „čestné hosty“, nevím. Mimoděk jsem si vzpomněl, jak mě sem před osmadvaceti lety přivezli bez vší obřadnosti a ne k nóbl vchodu, nýbrž branou z druhé strany, kde se staršina, který mě uvítal, zajímal jen o obsah mých kapes. Mezi těmito dvěma „návštěvami“ uplynul celý život a snad i celá epocha. Při té vzpomínce jsem však nepocítil ani radost, ani triumf. Spíše naopak – konkrétního tvaru nabyl pocit bezmoci a zbůhdarma prohoděného života.

„Tak já,“ pomyslel jsem si, „jsem vynaložil celý život na boj s touhle institucí, a ona pořád stojí a je ještě otázka, kdo z nás koho přežije.“

Volba Bakatina jako partnera pro rozmluvu samozřejmě nebyla náhodná. Bylo známo, že je naladěný velmi rozhodně, a i když za Gorbačova absolvoval obvyklou kariéru od tajemníka oblastního výboru strany až po ministra vnitra, úřad, v jehož čele teď stojí, nesnáší. Když mu Gorbačov hned po „puči“ na radě prezidentů svazových republik tuto funkci nabídl, zpočátku ji odmítl, protože „tu organizaci je třeba vůbec rozpustit“.

„No tak my vám to právě svěříme,“ opáčil Jelcin.

V okamžiku našeho setkání byl ve funkci jen o trochu víc než týden, ale už stihl vydělit z KGB celou řadu složek a předat je jiným ministerstvům, a pověstnou správu „3“, která se stala dědič-

kou 5. hlavní správy a zabývala se politickými represemi, úplně zrušil. Dosud se jaksepatří nezabydlel ve své pracovně a vypadalo to, že se tam necítí tak docela na svém místě. V každém případě, když jsem se ho zeptal, kdo tu byl domácím pánem dřív, dlouho se vzezřením školáka, který dostal novou elektronickou hračku, hledal na svém pultu potřebné tlačítko, aby si povolal asistenta.

Ten, jak se také na pořádného čekistu sluší, se objevil zcela bezhlučně, zrovna jako by vyrostl zpod země.

„Podejte hlášení o historii pracovny.“

Ne, Andropov tu neseděl. Byl v jiné budově. Tady sídlil Čebrikov a potom Krjučkov...

Bakatina zjevně uvádělo do rozpaků jeho nové postavení, moje návštěva a zvláště naše nadcházející rozmluva. Téma samo sebou znal předem a žádné proradné nástrahy se ode mě obávat nemusel. Ovšem ta televizní kamera.

„Co se dostane do záběru?“

„Jak to, všechno? I moje ponožky?“

Nejvíc ze všeho se bůhví proč ostýchal ukázat divákům ponožky.

Když jsem se k rozhovoru připravoval, rozdělil jsem si ho v duchu na tři části, tři témata umožňující dostatečně podrobně zdůvodnit myšlenku mezinárodní komise a omezit počet jejích možných odpůrců na minimum. Věděl jsem, že na jedné z tiskových konferencí se Bakatin už vyslovil proti veřejnému odhalení bývalých práškačů. To mi však plně vyhovovalo, protože v zemi, kde práskal ne-li každý desátý jako v NDR, tak každý dvacátý docela určitě, by začínat jejich odhalováním bylo jednak nemožné a jednak nesmyslné. Ostatně stejně jako soudit všechny řadové členy KSSS. Nesmyslné především proto, že nebyla tak docela jasná dělicí čára mezi členem strany a nestraníkem a práškačem a obyčejným sovětským přízpusobivcem. Až na nás, hrstku „odštěpenců“, to byla zpanchartělá země. A co s tím teď měl člověk dělat? Vytvořit nový GULAG?

S ohledem na čistě právní obtíže, na rozsah problému a odpor samotných bývalých práškačů a jejich „pánů“, usazených ve všech strukturách současné moci, bylo zahájit proces od nich prostě nemožné. I v Česku, jedině z někdejších komunistických zemí, kte-

rá se odvážila započít proces „lustrací“, byla reakce společnosti nanejvýš negativní a samotná akce se beznadějně zasekla právě kvůli problému udavačů.

A konečně by to bylo zcela nepotřebné, nebo dokonce i škodlivé. Úkol přece nespočíval v tom, abychom oddělili méně vinné od více vinných a ty druhé potrestali, nýbrž v tom, abychom vyvolali proces morální očisty společnosti. Ne masovou hysterii, represálie, udání nebo sebevraždy, které by takové šetření nevyhnutelně vyvolalo, ale pokání. A k tomu bylo třeba soudit systém se všemi jeho zločiny a docela stačilo odsoudit jeho pohlaváry, kteří už beztak byli ve vězení za zorganizování „puče“.

Zkrátka v téhle otázce jsme byli s Bakatinem zajedno a já jsem náš rozhovor zcela úmyslně začal od ní, abych otevřeně dal najevo svou podporu jeho stanoviska a zároveň udal rozmluvě potřebný tón. Bylo pro mě důležité předvést divákům, že my bývalí političtí vězňové a disidenti navzdory všeobecně rozšířenému mínění nebažíme po pomstě, že mé návrhy nejsou nadiktovány jí, nýbrž zájmy mnohem důležitějšími a ani trochu osobními. Tím spíš, že jsem přitom nic nepředstíral; vskutku nežiju nenávistí a nezakouším sebemenší touhu komukoli se mstít, protože jsem nikdy nebyl něčí obětí, nýbrž jsem si vše, co se mi stalo, zvolil sám, naprosto dobrovolně a plně si vědom důsledků.

A mstít se udavačům, to by už bylo docela trapné – na rozdíl od většiny svých spoluobčanů (včetně Bakatina) jsem já všechny tyhle lidi dobře znal jednak podle vězeňských špiclů a jednak podle agentů, které mezi nás orgány podstrkovaly. Věděl jsem, že jsou to ve své většině lidé zlomení, ubozí, často donucení ke spolupráci s KGB vydíráním a hrozbami. V podstatě nikdo nemůže dopředu vědět, jak se zachová v pásmu zvýšeného tlaku, a proto nemá právo být soudcem ten, kdo to nezažil. A ten, kdo to zažil, zase obvykle soudcem být nechce.

Jestliže jsem však v tomto ohledu mohl projevit mírnosti, kolik jsem chtěl, dvě zbývající témata vyžadovala vrcholnou tvrdost. První z nich se týkala naší povinnosti vůči historii odkrýt nyní veškerá její tajemství uschovaná v archivech, kvůli čemuž jsem vlastně navrhoval vytvoření mezinárodní komise, jejímiž

členy by byli proslulí zahraniční i domácí historici. Zde jsem schválně smíchal v jedinou hromadu vraždu Kirova, vraždu Kennedyho i atentát na papeže, abych si zajistil přechod k poslednímu a hlavnímu námětu, mezinárodním zločinům KSSS a KGB. Toto téma bylo v SSSR pořád ještě jakoby zakázané. Po sovětském člověku se tehdy vyžadovalo, aby se domníval, že komunisté sice jsou vinni zločiny proti vlastnímu lidu, represemi a hospodářským rozvratem, ale v zahraničních záležitostech byli „jako všichni“, o nic horší ani lepší. Prý válka je válka. Američané přece také nebyli andělé. A rozvědka – copak ji nemá každý, i demokratický stát?

Právě tenhle nebezpečný mýtus, který tehdy mohutně pěstoval jak tisk, tak vůdcové, bylo třeba úplně zlikvidovat a rozptýlit, a to zároveň s bájeslovným obrazem „rozvědčíka“, hrdiny a vlastence. Bylo nutné naprosto bezvýhradně sdělit, že v Sovětském svazu „normální“ mezinárodní politika neexistovala a to, čemu se tak říkalo, bylo desítky let trvajícím zločinem proti lidstvu. Právě proto jsem si tento námět ponechal až na konec, kdy už náš dialog vypadal jako důvěrná beseda mezi dvěma starými přáteli, kteří spolu ve všem souhlasí. Začal jsem náhle hovořit o věcech sovětskému divákovi neznámých: o řízení mezinárodního terorismu a obchodu s drogami, o podplácení a vydírání západních politiků, podnikatelů a kulturních pracovníků, o kolosálním systému dezinformací, který KGB vytvořila v zahraničí.

„Pochopte,“ naléhal jsem, „rozvědku máme i mimo KGB. Máme GRU, vojenskou rozvědku, která se vskutku zabývá vojenskými záležitostmi. To je něco jiného. Tohle ale byla politická rozvědka. Tady byla do věci zapletena spousta zahraničních činitelů. Buď podplacených, nebo vydíraných. Chápejte, to nemůžeme nechat jen tak. Jsou mi jasné všechny komplikace s demontáží takového systému spojené, ale nechat to tak nelze. Nikdy nevznikne důvěra k naší zemi, když to necháme. (...) Sotva budete moct žít jako normální stát, když u vás bude nadále existovat takovýhle orgán... A navíc je tu určitý závazek také vůči zahraničnímu společenství, vůči jiným zemím, pomoci jim zbavit se všeho toho zla, které tento systém vytvořil.“

„Samozřejmě,“ strašil jsem ho na závěr, „jde tu i bezpečnost našeho státu. Například experti v zahraničí se domnívají, že KGB při své činnosti v cizině nahromadila ve svých bankách, krycích institucích a podnicích takové hodnoty, že mohou klidně existovat a fungovat dalších deset let, i kdyby v Moskvě byly zavřeny. Takové názory se na Západě vyskytují. A to samozřejmě nemůžete nechat jen tak. Mohlo by se to stát vaším nepřítelem.“

Jedno musím Bakatinovi přiznat. Nepřel se, nenamítal, a pokud přece jen odpovídal, pak se odvolával na svou naprostou neznalost předmětu. Prý to ani nemohl stihnout, vždyť je ve funkci teprve týden.

„No, téma rozvědky je pro mě dnes nejsložitější,“ hučel.

Způsob řeči měl dost legrační – takové breptání bez jakékoli intonace naznačující začátek nebo konec. „A v tomto případě dokonce v plánu svých akcí, čistě takových v kalendáři, svém osobním kalendáři, rozvědku odsouvám na poněkud jinou úroveň. Nemyslím, že má nějaké dokumenty týkající se té zločinné činnosti, o které mluvíte. Pokud i existují některé skutečnosti, o kterých nic nevím absolutně, že někdo z nich... nevím, dá se předpokládat, že někdo z nich se právě konkrétně tím zabýval... Například obchodem s drogami nebo vybízením k terorismu... Je-li tomu tak, tak je třeba to všechno prohlédnout a předvést... A to je moc závažné. Co tam za hranicemi dělají, o tom všichni víme tuze málo...“

Vypadalo to, že je ne-li vylekán, tak poněkud znepokojen, zvláště mým sdělením o prostředcích, které si KGB nastřádala v zahraničí. Stále opakoval, že to nemůže nechat bez pozornosti, že je třeba vše vyjasnit, a především byl naprosto připraven podpořit mou myšlenku:

„Celkově a v zásadě s vámi souhlasím, že je třeba obnovit pravdu. Přinejmenším já se to musím dozvědět. Ale hned teď s vámi projednávat podmínky vytváření té mezinárodní komise nemůžu,“ řekl na závěr naší rozmluvy. „A jsou tu ještě právní záležitosti, na které se musím podívat. (...) V zájmu našeho úřadu bylo uchovávat tohle vše v tajnosti, proto to mnozí nevěděli. Proto je třeba takové schéma v zásadě přijmout. Zásadně popřemýšlet, jak ho máme utvářet.“

„No dobrá, Vadime Viktoroviči,“ uzavřel jsem a podal mu ruku, „chtěl bych vám popřát úspěch, projevit soucit a potrást si rukou s prvním šéfem KGB, kterého v životě vidím...“

Kajícně se přiznám, že jsem na nějakou chvílku dokonce uvěřil, že právě tak to proběhne – tedy že se sejdeme ještě jednou, už bez televize, projednáme právní stránku záležitosti, zformulujeme úkoly a pustíme se do práce... Proč by ne? Jelcin podškrábne výnos, já povolám své kamarády historiky a sovětology z Hooverova institutu, třeba Roberta Conquesta, a hochy z Memorialu, na pomoc jim naženeme studenty z vysoké archivářské a začneme probírat pokladnice s lestry. Tehdy, v oněch dnech, při pohledu na hákový kříž postavený rukou lidu na roveň srpů a kladivu na uprázdněném soklu uprostřed náměstí Dzeržinského, se vše zdálo možné. Na pouhý okamžik jsem si představil, jak se tahle prostinká rovnice konečně v našem světě stane tím, čím měla být vždy – samozřejmou pravdou jako orwellovské „dvě a dvě jsou čtyři“. Tak málo, tak prosté, ale o kolik čistší a čestnější by byl náš život...

Jenže už v následujícím okamžiku vidina zmizela a udělala místo realitě.

„Copak si tenhle sympatický mumlal, který se tak roztomile stydí ukazovat televizním divákům své ponožky, dokáže poradit s takovou obludou? Ani se nedozví, co se mu děje za zády.“

A kamarád, který na mě čekal, to lakonicky, nemilosrdně shrnul, jako by zatloukl hřebík do víka rakve:

„Tady jsou zapotřebí takoví jako ty, ne takoví jako on.“

2. Nesmrtelná KGB

Náš rozhovor odvyšilali 9. září hned po večerních televizních zprávách ve 21.00, a to skoro celý, jen s nepodstatnými stříhy čistě redakční povahy. Pouhopouhých asi dvacet minut, ale reakci vyvolal dosti bouřlivou. Celkový tón tisku byl příznivý a kladl důraz na „neobyčejnost“ samotného setkání: Jen se podívejte, jaké časy nastaly a k jakým změnám v zemi došlo. Tehdy nejpoblábnější publikace, noviny *Izvestija* a časopis *Ogoňok*, uvedly články o této události s mým komentářem, v němž jsem se snažil téma rozvíjet.

Našli se přirozeně pitomci, kteří mi vytýkali přílišnou měkkost k „práskačům“ a zejména to, že jsem si potřásl rukou se šéfem KGB. To mě ovšem nepřekvapilo, a dokonce ani nerozhněvalo; za takových dob začínají obvykle pitomci být neobyčejně aktivní a vytloukat politický kapitál z laciné demagogie je jejich oblíbenou činností.

Mnohem důležitější bylo, že mé předení neuspalo bdělost těch, jichž se věc bezprostředně týkala, tedy „profesionálů“. Ti perfektně pochopili, kam směřuji, a můj klidný, přívětivý tón je poplašil mnohem víc než jakékoli hrozivé tirády a dožadování se odplaty. Už za několik dnů se na obrazovce objevil tehdejší náčelník PGU (První hlavní správy) generál Šebaršin, a aniž by se zmínil o naší debatě, jen tak mimochodem veřejnost ujistil, že se žádných senzačních odhalení o činnosti rozvědky obávat nemusí. Byl to zjevně signál pro „naše“ v zahraničí, určený k uklidnění znepokojených partnerů.

A to nebyl konec. Objevily se články bývalých důstojníků rozvědky s „demokratickou pověstí“, které měly dokázat, že moje představy o jejich činnosti jsou značně přemrštěné.

„...I veterán disentu Vladimir Bukovskij, který zná KGB nejen teoreticky, ve svém epochálním rozhovoru s Bakatinem mezi řečí poznamenal, že by nebylo špatné, kdyby se naše země zabývala pouze vojenskou výzvědnou činností, ale politickou a ostatní úplně zrušila,“ psal v *Ogoňku* vysloužilý rozvědkář Michail Ljubimov. „To je myšlenka moudrá a pokroková. Zajímalo by mě jen, zda ji podpoří západní vlády, které mají kromě vojenských rozvědek také CIA, SIS, BND nebo Mosad. Bukovskij vyslovil rovněž tezi o kolosálních dezinformacích, kterými se v cizině zabývá zahraniční rozvědka KGB.“

A pak samozřejmě následovalo podrobné vysvětlování, že žádný kolosální systém neexistoval, jen takové ubohé snahy, několik podvržených dokumentů, které nikoho neoklamaly, nýbrž „vyvolaly pouze hněv na adresu svého tvůrce“.

„Dost jsem se povařil v kuchyni ‚aktivních opatření‘, abych mohl tvrdit, že padělky jsou jen nepatrnou částí práce rozvědky. Lví podíl připadá na papouškování naší propagandy, kterému se

dodává ‚západní‘ lesk. Velkou část téhle takzvané práce tvoří jen jednotlivá píchnutí špendlíkem. Ta byla v obrovském západním přívalu informací úplně nepozorovatelná a tehdejším zahraničně politickým zájmům SSSR ani v nejmenším nepomohla, zatímco neschopná a kalná politika kráčela k propasti a ani propaganda, ani agitace vycházející ze ‚západních zdrojů‘ ji nemohly zachránit.“

Zkrátka nebyl žádný systém dezinformací, vlivoví agenti, „síly míru, pokroku a socialismu“.

A jako by tuto tezi ilustrovaly, otiskly noviny *Kultura* okamžitě z *Los Angeles Times* převzatý článek známého amerického politologa s typickým kompletem kágébáckých dezinformací o „disidentech“. Jsou to prý všechno potrhlí extremisté a Bukovskij je ještě horší. „Vyjednává s novým šéfem KGB, jako by ho k tomu někdo zmocnil, a navrhuje, aby byly všechny staré archivy KGB zničeny, aby nikdy nevyšla najevo jména informátorů.“

Nedalo se hned pochopit, zda je tento v USA velmi vážený člověk sám vlivovým agentem nebo jen tyhle informace od takového agenta dostal, ovšem redakce *Kultury* sotva bude předplatitelem *Los Angeles Times*. (Navíc při pokusu nalézt originál vyšlo najevo, že *Los Angeles Times* takový článek nikdy nevydaly.)

Nakonec byla i samotná výzvědná správa, PGU, z KGB spěšně vydělena, pod názvem Ústřední výzvědná služba (CSR) podřízena osobně Gorbačovovi a do jejího čela byl postaven opět Gorbačovův kamarád Primakov. K tomu byly samozřejmě závažnější důvody než náš rozhovor s Bakatinem – především hrozba, že se v procesu rozkladu Sovětského svazu rozpadnou všechny svazové struktury. Je však nesporné, že toto rozhodnutí mělo i jiný motiv, totiž snahu ochránit rozvědku před jakýmkoli vyšetřováním nebo reformami, anebo, jak se vyjadřovali sami rytíři pláště a dýky, „zbavit se kágébáckého přívěsku“. A tak se spolu se všemi svými tajemstvími zdekovali za široká záda prezidenta.

A Bakatin, který „v plánu svého osobního kalendáře“ problém odkládal, byl nejspíš jen rád, že se ho zbavil. Později se, pravda, poctivě pokoušel najít stopy oněch zločinů svého úřadu, o kterých jsem mu říkal, jenomže – je to ale záhada! – nic podstatného nalézt nedokázal. I v záležitostech velmi starých, zajímavých z čistě

historického hlediska, jako zavraždění Kennedyho nebo atentát na papeže, ze všeho jaksi samo od sebe vycházelo, že chudáček KGB s tím nemá nic společného. Ani o pronásledování Sacharova a Solženicyna se nic nového „nenašlo“. Po dlouhých tahanicích a popírání, že by vůbec nějaké dokumenty existovaly, se náhle „ukázalo“, že stovky svazků operativních spisů byly údajně v roce 1990 spáleny. Navíc i to nemnohé, co se povedlo najít, se Bakatinovi ne a ne podařit odtajnit. Například zcela nevinná složka o sledování Lee Harveyho Oswalda v době, kdy před pětatřiceti lety žil v SSSR, nejprve uvázla v nekonečných komisích a pak se znenadání ocitla v Bělorusku, ve správě nyní už „nezávislého“ KGB nezávislé republiky Bělarus, a tam také zůstala až do odvolání samotného Bakatina. Aparát KGB otevřeně „dělal hlupáčka“ a moc se nestaral, jestli se mu věří nebo ne.

Nevím, jestli Bakatin pochopil, že ho prostě oblbují, anebo na to nepřišel, ale jeho paměti pod titulem *Zbavení se KGB* znějí dost naivně. Vedení se přece zbavilo jeho, a navíc dost brzy, zatímco KGB zůstala. Rozdělovat ji na jednotlivé správy a služby, čímž se Bakatin celých svých 107 dnů u vesla zabýval, bylo stejně marné jako uřezávat ocas ještěrce nebo dělit na části ploštěnku. Výsledkem bylo, že se z každého kousku prostě obrodilo celé tělo, a navíc se rozmnožilo, docela jako v té pohádce, kde z každého dračího zubu vyroste zbrusu nový drak.

Právě archivy byly podstatou KGB, duší draka, uschovanou za sedmi pečeti. S drakem mohl skoncovat jen ten, kdo se k ní dostal, jenomže statečný junák, který má v pohádce za úkol tento hrdinský čin vykonat, propadl pití a zábavám. Jelcin, který ihned po puči podepsal výnos o předání archivů KGB ruské archivní správě, ztratil, jak se zdálo, o tuto věc veškerý zájem (jako ostatně i o všechny další záležitosti země). Byla jmenována meziresortní komise pro předání archivů, v níž pracovníci též KGB s vážnou tváří projednávali „problémy předání“ a samozřejmě ne a ne je vyřešit. Byla navíc vytvořena také komise Nejvyššího sovětu v čele s generálem historikem Volkogonovem, protože je přece potřebná „právní základna“. Je potřebný „zákon“, jakpak bez zákona? To přece není nesmyslná otázka – na kolik let vše utajit, na třicet,

nebo na sedmdesát? A tak se dal úřední šiml do práce a pracuje doposud. A dokumenty nejsou dodnes předány, ani jediný papírek. Mezitím kolem archivů vznikly jakési záhadné „komerční“ struktury. Nastalo čilé obchodování s dokumenty, ale jen s těmi, jejichž zveřejnění je pro KGB výhodné, a jenom prostřednictvím těch rukou, které KGB vyhovují. Jako historická pravda se celým světem začaly šířit nespoutané sovětské dezinformace.

3. V útrokách draka

To mě však nezbavilo kuráže a nezastihlo nepřipraveného. Před návštěvou u Bakatina jsem ani s archivy KGB příliš nepočítal a soustředil své úsilí na archivy ÚV KSSS, které byly hned po puči otevřeny spolu s budovou ÚV na Starém náměstí. Zaprvé už byly v rukou ruského vedení, se kterým jsem měl alespoň nějaké kontakty. A zadruhé jsem věděl, že tam, v těchhle archivech, musí být všechno včetně referátu KGB, který byl, jak si pamatujeme, pouze „trestajícím mečem strany“, jejím „ozbrojeným oddílem“. Přinejmenším v postalinském období byl pod pevnou kontrolou strany a bez souhlasu ÚV nic podstatného podnikat nemohl.

Jedním slovem, už za pár dnů po příjezdu do Moskvy v srpnu 1991 jsem se za pomoci svých kontaktů v ruském vedení setkal se šéfem výboru pro záležitosti archivů při ruské vládě Rudolfem Germanovičem Pichojou, abychom si v hrubých rysech domluvili podmínky budoucí mezinárodní komise. Po několika dalších dnech jsem nikoli bez rozrušení vstupoval do budovy ÚV v Kujbyševově ulici č. 12 (nyní opět postaru Iljinka), kde byly vlastně umístěny samotné archivy i jejich správa. Obrovitá budova – správněji řečeno komplex budov propojených mezi sebou neko- nečnými chodbami, přechody a schodišti – byla mrtvá. Archivní správa se rozkládala jen v jednom poschodí domu č. 12. To ostatní vypadalo jako Minotaurův labyrint, kde člověk bez Ariadniny niti nenajde ani vchod, ani východ. Přepychové parkety v chodbách vedly do neznáma kolem zapečetěných dveří pracoven, na kterých se dosud vyjímaly tabulky se jmény jejich bývalých držitelů, kdysi všemocných aparátčků. Místy ležely přímo na podlaze hromady

složek a lejster s nápisem „Přísně tajné“. Namátkou jsem jedno zvedl – hlášení kteréhosi oblastního výboru o práci s mládeží – a na okamžik se mě zmocnil strach: co když tu až na takovéhle nekonečné referáty o plnění plánů a propagandistických opatření nic není? Co když se ukáže, že vše skutečně podstatné bylo buď v posledním okamžiku zničeno, nebo někam odvezeno? Moskva byla plná fám o hromadné likvidaci dokumentů a o nějakých záhadných nákladácích, které několik nocí po puči odvážely pytle s lejstry...

Pichoja mě však uklidnil. Ano, některá lejstra stihli zničit, ale to byla zřejmě operativní dokumentace spojená s pučem. Samotné archivy, nakolik se dá soudit, neutrpěly. Výnos o zabavení stranických archivních materiálů podepsal Jelcin 24. srpna a hned v noci vstoupila do budovy ÚV komise i s novou strážní službou. Pro začátek ovšem vypnuli v celém objektu proud, aby zastavili všechny *brakomolky* (nové ruské slovo pro skartovací stroj, které jsem slyšel poprvé), ale pak ho museli zapnout, protože potmě nebylo možné nic najít. Všechny *brakomolky* byly tak jako tak ucpány kvapně likvidovanými dokumenty a už nefungovaly.

„Nejdříve ze všeho jsme zapečetili všechny dveře,“ vyprávěl Pichoja. „Teď snášíme veškeré materiály z pracoven do jedné velké místnosti, číslováme je a třídíme. Nikdo odsud už nic odvézt nemůže. A také sem nemohou vstoupit staří pracovníci, i kdyby si šli pro osobní věci. Stráž jsme úplně vyměnili. Přivezli jsme frekventanty miliční školy snad z Vologdy, snad z Volgogradu.“

Všechny vchody a východy skutečně hlídali urostlí mladíci se samopaly. Na jednoho z nich, hromotluka s dětsky rozpačitou tváří, jsme doslova narazili, když jsme zahrnuli za roh chodby.

„Kdepak je tady kantýna, nevíte?“ zeptal se zničeně. „Já už tu půl hodiny bloudím.“

Ukázalo se, že někde dole se přece jen uchovala úvácká kantýna, ale někdejší nedostatkové potraviny se v ní nenašly. Pokud nic jiného, uherák si pracovníci ÚV s sebou vzít nezapomněli.

Jak vyšlo najevo, zničit něco v archivech ÚV selektivně bylo téměř nemožné, ostatně stejně jako padělat. Především proto, že se těchto archivů při bližším zkoumání napočítalo až 162 a ty byly

mezi sebou naprosto nepropojené, ani kartotékou, ani počítačem, neboť komunistická moc zřejmě nedůvěřovala nikomu, ani svému aparátu. Bylo by zapotřebí mnoha měsíců práce pouze na zjištění, jestli kopie z jednoho archivu nejsou v jiném nebo jestli se dokument z jednoho archivu neodvolává na dokument v jiném. Ale i když se to zjistilo, nebylo tak lehké něco změnit, protože každý archiv měl své soupisy, dokumenty, průběžné číslování, kódy a registrační knihy pro zaznamenávání vstupujících a vystupujících lejster. Byrokratický stát nebyl na papír skoupý, proto ho asi byl věčný nedostatek. Jen archiv registrace všech členů strany, takzvaná „jednotná stranická legitimace“, obsahoval 40 milionů položek. Celkově stranické archivy v zemi schraňovaly miliony dokumentů.

Do jednoho z nich, do archivu osobních spisů nomenklatury ÚV, jsem ze zvědavosti zašel spolu se skupinou novinářů pozvaných Pichojou. Obrovská místnost s vysokými štukovými stropy – před revolucí tu byla umístěna snad pojišťovna, snad banka – byla zastavěna kovovými skříněmi na kolejničkách. Ústřední řídicí pult, postavený na stupínku u vchodu do sálu, měl desítky tlačítek, po jejichž stisknutí se potřebná skříň pomalu odsunula a odhalila regály se složkami osobních spisů. Bylo jich tu celkem až milion, živých i zemřelých členů politbyra i řadových úředníků ÚV.

Tento archiv se brzy změnil v „předváděcí“, kam vodili cizince, novináře a vysoce postavené návštěvníky, jimž ukazovali odvahu a demokratismus nových strážců stranických tajemství. Novinářům, údajně namátkou, obvykle předkládali spisy Vorošilova, Mikojana a někdy Šolochova. Efektní a bezpečné. Ve skutečnosti ale archivní vedení sebeméně nespěchalo s odtajněním dokumentů, kterých se mu dostalo, a už vůbec nehodlalo usilovat o jejich široké zveřejňování. Nebyli to žádní bojovníci za myšlenku, ale typičtí sovětské ouřadové, kteří udělali kariéru za starého režimu, zbabělí a lstiví, jak se také na otroky sluší. Šéfstvo, „pán a hospodář“, v nich vyvolávalo rozechvění i nenávist, a čím více rozechvění, tím více nenávisti. Snahy nějak podfouknout. Bohatství, jež jim padlo do rukou, automaticky chápali jako své „vlastnictví“ a žárlivě ho střežili před „nepovolanými“.

I úřednické typy byly mezi nimi zastoupeny navlas stejně jako v kterékoli sovětské instituci. Jeden se chopil role neúplatného pravověrného, nesmiřitelně bojujícího s „korupcí“, ale nakonec byl přistižen při prodeji materiálů novinářům. Jiný, člověk vzdělaný a civilizovaný, rád rozprávěl o všelidských hodnotách a o naší odpovědnosti vůči dějinám, ale bylo známo, že ochotně „dovoluje“ seznámení s některými tajnými papíry zahraničním kolegům výměnou za pozvání na mezinárodní konference, aby tam přednášel a získával si autoritu „proslulého historika“. A nikoho z nich ani nenapadlo, že je to nepoctivé, hanebné nebo prostě odsouzeníhodné. Co se dá dělat, sovětský člověk nemá svědomí. V mozku mu nezůstala taková tkáň, která by uchovala stopy morálních norem. Byl jsem pro ně samozřejmě oním „nepovolaným“, čímsi jako zlodějem, který usiluje o jejich jmění a před nímž svůj „majetek“ rukou společnou a nerozdílnou, aniž se museli domlouvat, hájili. Navíc naprosto nechápali mé motivy – čeho se to vlastně domáhám? Chci snad s nimi do holportu? Odevzdat světu veškeré bohatství jen tak, bez sebemenší osobní výhody, jim přišlo stejně bláznivé, jako by bankéři připadalo rozdávat peníze kolemjdoucím na ulici. Protože jsem k nim přišel od nových „pánů“, odpovídal tomu zpočátku i jejich vztah ke mně: přímo mě odmítnout se báli – čerti vědí, co za ním stojí – a tak, i když pro každý případ se vším souhlasili, si každodenně vymýšleli stále nové a nové výmluvy. Hned neexistuje zákon o státním tajemství a my musíme počkat, až se zákonodárce rozhoupe, hned si naše dohoda o vytvoření mezinárodní komise nevyhnutelně vyžaduje schválení opět téhož zákonodárce. Hlavní pro ně bylo zastrčit záležitost do nekonečných komisí Nejvyššího sovětu, kde by také utonula v bezbřehých debatách bývalých stranických šéfů, nyní „zvolených zástupců lidu“.

Nakonec mi nevydržely nervy a také čas na mě tlačil. Dál jsem to protahovat nemohl, musel jsem si s Pichojou promluvit zostra a otevřeně a vysvětlit mu, že nemají na historii autorská práva a nikdy je mít nebudou. Bránil se chabě, v zásadě neustále opakoval, že je nutný „zákon“ o třicetileté době utajení, který platí po celém světě, například v Anglii. Potíž se sovětskými lid-

mi je, že o Západě všechno vědí, zvláště to, co by ani neměli. Ale co se dalo dělat – podepsal naši „dohodu“ zjevně bez jakéhokoli nadšení:

O mezinárodní komisi

Pro studium činnosti stranických struktur a orgánů státní bezpečnosti v SSSR

1. V souvislosti s výnosy prezidenta Ruska z 24. 8. 1991 č. 82 a 83 byly zpřístupněny materiály o činnosti KSSS a státní bezpečnosti. Jak známo, mělo fungování těchto organizací mezinárodní povahu a dotýkalo se zájmů mnoha zemí. Vzhledem k tomu by snahy pouze domácích badatelů o prostudování uvedeného komplexu problémů byly nedostatečné, tím spíše, že v zahraničních archivech jsou doplňující materiály, které by umožnily co nejúplněji prozkoumat historii výše uvedených institucí. Kromě toho by zapojení zahraničních výzkumných pracovníků do tohoto bádání vyloučilo možnou nedůvěru k výsledkům působení komise. S ohledem na vše shora uvedené z *iniciativy výboru pro záležitosti archivů při Radě ministrů RSFSR*, za účelem co nejúplnějšiho a nejpodrobnějšího studia zpřístupněného archivního materiálu, se:

Mezinárodní rada archivů (Paříž),

Hooverův institut míru, války a revoluce (Stanford, Kalifornie),

American Enterprise Institute (Washington),

Výzkumné oddělení Rádia Svoboda (Mnichov),

Ruská humanitní univerzita,

Vědecko-informační a osvětové středisko Memorial

dohodly na vytvoření mezinárodní komise.

Komise má v úmyslu do své práce dočasně nebo nastálo zapojit řadu zahraničních a domácích odborníků.

Komise si neklade za úkol dotýkat se otázek současné obrany, pronásledovat jednotlivé osoby v souvislosti s jejich někdejší činností nebo poškodit jakýkoli stát.

Jejím úkolem je objektivně a všestranně prozkoumat všechny zmíněné materiály a poté je podrobit soudu historie. Komise si vyhrazuje právo vyžádat si k provedení tohoto úkolu materiály z jiných úložišť (archivů).

2. Zásady organizace

Vlastní komise skládající se ze zástupců ustavujících organizací a řešící všechny administrativní a finanční otázky.

Pracovní skupiny zřizované podle zásady činnosti (tematické, chronologické atd.), do kterých mohou být zapojováni potřební odborníci.

3. Činnost

Zřizující organizace se zavazují uvedený program financovat a všemožně napomáhat uchování materiálů, které jí budou dány k dispozici, v bezvadném stavu. Možné příjmy z publikace materiálů se komise zavazuje využívat na financování své práce a podporu archivnictví.

Jako výsledky výzkumu komise nabízí přenesení archivních materiálů na elektronické nosiče a jejich následující zveřejňování v podobě sborníků dokumentů a monografií.

R. G. Pichoja

V. K. Bukovskij

11. 9. 1991

Větu zvýrazněnou kurzivou vepsal rukou sám Pichoja, a to pro každý případ – ať už taková komise bude, nebo ne, „iniciativa“ musí patřit jeho výboru. Tak jako tak, říká tím, je to moje vlastnictví, pán jsem tu já!

A tak jsem po měsíci horečného pobíhání po Moskvě odlétal domů se slabou nadějí na úspěch svých záměrů. Neměl jsem ani konečné rozhodnutí, ani možnost spolehnout se na ty, s nimiž mě dal osud dohromady, ani souvěrce, jen kus papíru s Pichojovým podpisem – jakopak měl asi cenu?

Ale dosáhnout něčeho víc jsem rozhodně nemohl. V té přízračné říši bylo vše nespolehlivé a nic nebylo definitivní. Vše se mohlo v kte-

rémkoli okamžiku změnit. Slovo, slib, dokonce daný veřejně, nic neznamenal a k ničemu nezavazoval. Nedalo se říci, co je dnes – a tím spíše zítra – moc. A už vůbec nikdo nevěděl, jaké je její rozhodnutí. Zdálo se, že člověk existuje, jen dokud ho držíte za knoflík, ale jak ho na okamžik pustíte, zmizí, rozplyne se ve vzdušném víru. Byl – a není. V tehdy vzniklé situaci vypadal neochvějně jenom Jelcin.

„Ted to závisí jen na prezidentu Jelcinovi,“ říkal jsem novinářům před odletem. „Jakmile učiní takové rozhodnutí, jsme připraveni zahájit práci.“

4. Opilá svatba

Ale čas ubíhal a nic se nelepšilo. Ruské vedení, docela jako by veškerou svou energii vyčerpalo za tři dny „puče“, bylo naprosto strnulé. Je to ojedinělý případ v dějinách, ale Jelcin za svých prvních sto dnů u moci neudělal absolutně nic. Na nějakou dobu vůbec zmizel – jedni říkali, že upadl do opileckého kvartálu, jiní, že odjel na rekreaci. Ale i když se později objevil, pořád ne a ne vypracovat ani akční program, ani jasný cíl. Hned se pouštěl do nového promíchávání dřívějšího paklíku byrokracie, která tím jen bobtnala, hned nenadále vyrazil s celou suitou na Kavkaz smířovat Armény s Ázerbájdžánci, hned vyhlašoval mimořádný stav v Čečensku a hned ho zase rušil. Země se jako opilý koráb řítila, kam ji nesly vlny, „bez kormidla a bez plachet“, nebo spíše jako když se podroušený houf svatebčanů i s cikánskou muzikou potlouká po městě z jedné krčmy do druhé. V každém případě přibližně takhle žilo celé Jelcinovo okolí, kočující po recepcích a oslavách. Zastihnout je, ať už v práci, nebo doma, bylo dočista nemožné. Celé týdny jsem se snažil dovolat, trápil jsem telefon až k mozolům na prstech, než jsem čirou náhodou nahmátl rytmus té pitky. Ukázalo se, že Moskva žila prezentacemi, což bylo nové slovíčko, vzniklé z anglického *presentation* a zde na ruské půdě znamenalo prakticky jakékoli veřejné opíjení, ať už u příležitosti otevírání nového centra, vytvoření nové organizace, nebo nějakého výročí. A jak se tam mezi rybími delikatesami a připitky na novou demokracii domluvit na něčem závažném?

Mezitím se události vyvíjely způsobem nanejvýš nepříznivým pro mé plány. Nomenklatura vůči hledě ožívala a vyplňovala mocenské vakuum. Odehrávalo se to zcela otevřeně, za doprovodu úvah tisku, že řízení země má prý být ponecháno v rukou „profesionálů“. Uplatňoval se až jistý nátlak: dříve údajně „profesionálům“ nedovolovala uspořádat věci strana a teď se „nová moc“ vydává stejnou cestou. A jaksi samo sebou se zapomínalo, že žádní „profesionálové“ řízení v SSSR až na profesionální budovatele komunismu, tj. nomenklaturu, nikdy neexistovali. Ti také zemi rozvrátili, dovedli hospodářství ke krachu a nakonec nedokázali pořádně zorganizovat ani puč.

Docela se zadrhlo i vyšetřování případu posledně zmíněných. Před svým odjezdem koncem září jsem ještě stačil udělat v ruské televizi pořad *Dvě otázky pro prezidenta*, v němž jsem prosazoval myšlenku otevřeného vyšetřování „případu KSSS“. Naznačili jsme, jak bychom uspořádali takové vyšetřování, přičemž jsme vycházeli z modelu Watergate, kde byly, jak známo, dvě klíčové otázky. Co věděl prezident (v našem případě Gorbačov) a kdy to věděl? To nebyla bezvýznamná záležitost, neboť stále více vycházelo najevo, že Gorbačov o všem předem věděl a takzvaný puč byl prostě jeho pokusem zavést v zemi stanné právo a zůstat přitom schován za zády svých druhů. Náš program, sledující tuto paralelu, tedy vedl diváka k závěru, že je nezbytné stejné veřejné vyšetřování jako ve watergateské aféře.

Ale i tahle zdánlivě samozřejmá myšlenka utonula v bludném ruském bordelu. Na jedné straně se Jelcin nakonec vůbec neobtěžoval s rozhodnutím, na druhé oživlá nomenklatura, k níž patřili i lidé z prezidentovy suity, vše utopila v nekonečných „vyšetřovacíích komisích“, kde se věcí zabývali „profesionálové“. Začínalo být jasné, že soud s vůdci srpnového „puče“ se nakonec nejspíš nikdy konat nebude. (Soudní proces s pohlaváry Státního výboru pro výjimečný stav se dva roky odkládal, až konečně v únoru 1994 přijala nově zvolená Duma zákon o amnestii pro organizátory srpnového „puče“. Jeden z obviněných, vrchní velitel pozemních vojsk, generál Varennikov, však odmítl amnestii přijmout a žádal soud. Ten se konal v srpnu 1994 a generál byl osvobozen.) Místo toho proběhlo

v říjnu 1991 dosti mdlé slyšení v Nejvyšším sovětu, kde někteří poslanci samozřejmě požadovali širší prozkoumání okolností „puče“, a dokonce vyšetřování celé činnosti KSSS, zatímco jejich kolegové komunisté přirozeně vznášeli námitky. Cirkus, nic víc! Odkdy je zapotřebí žadonit o souhlas zločinců, než je posadíte na lavici obžalovaných! Pozoruhodné ovšem je, že vyhlídka na vyšetřování zločinného jednání KSSS nevyvolávala nadšení ani u většiny „umírněné“ veřejnosti. Zvláště ji z nějakého důvodu znervózňoval mezinárodní aspekt. Při slyšení se na povrch vskutku dostala nějaká fakta týkající se převážně komunistických stran a nepříteli podstatná, například o přečerpávání stovek milionů dolarů ze státní pokladny do „firem přátel“. I to ale stačilo k vyvolání poplachu:

„Soudě podle všeho během vyšetřování vyplave ještě nemálo dokumentů podobného druhu,“ psaly noviny *Izvestija*, „a důsledky této práce je dnes těžké si představit, neboť hrozí, že se skandál rozlije na mezinárodní scénu, závažně ovlivní kariéry četných politických činitelů a bude mít dopad na činnost zahraničních komunistických stran a mnohých podnikatelských struktur vypestovaných z finančních kvasnic KSSS.“

Sovětský člověk nedokáže slyšet slovo „cizina“ a „nenadělat si do gatí“. Jelcin nebyl výjimkou a 14. ledna 1992 podepsal výnos *O ochraně státních tajemství Ruské federace*, kterým se obnovovaly prakticky všechny normy utajení z bývalého SSSR.

Když jsem v březnu znovu přijel do Moskvy, našel jsem obrázek typického sovětského divadýlka, když na jedné straně bylo při archivním výboru otevřeno Středisko pro uchování soudobé dokumentace, kam byly údajně pro všeobecné užívání předány stranické archivy. Díky Pichojově péči už o tom slavnostně vytruboval ruský i zahraniční tisk jako o dalším úspěchu nové demokracie. Skutečně, když si člověk vyřídil propustku, mohl vystoupit do prvního patra budovy bývalého ÚV, do čítárny tohoto střediska, a dokonce se mohl podívat na seznamy dokumentů. Na druhé straně tím demokracismus nové ruské moci také končil, neboť žádné podstatné dokumenty jste vidět nesměli. Dříve než vám ukázali soupisky, seznámili vás s „pravidly“ fungování střediska, z nichž vyplývalo, že v souladu s Jelcinovým výnosem jsou z užívání vyjmuty:

1. vůbec všechny dokumenty po roce 1981,
2. všechny podklady pro rozhodnutí sekretariátu ÚV po roce 1961,
3. vůbec všechny materiály ze „zvláštní složky“,
4. všechny materiály mezinárodního oddělení, oddělení zahraničních kádrů, oddělení mezinárodních informací, administrativních orgánů, oddělení ÚV pro obranný průmysl, dokumenty KGB a GRU po roce 1961.

Jestliže chcete, můžete se seznamovat s plény věnovanými zemědělství nebo se správami o plnění pětiletých plánů. No, a jestli nechcete, nemusíte. Ani dokumenty týkající se osobně mě, mého osudu, mého života jsem nesměl vidět, i když v seznamu rozhodnutí sekretariátu byly. Jakápak tedy „mezinárodní komise“! Marně jsem Pichojovi mával před očima naší dohodou a štouchal prstem do jeho podpisu. Jen poblýskával brýlemi.

„To je neplatné.“

Jako „neplatné“ se teď ukázaly i jeho podpisy pod dohodou s delegací našich „zřizujících organizací“, kterou jsem k němu poslal v říjnu, brzy po mém odjezdu. A platilo to zřejmě i pro jeho „dohody“ s jinými organizacemi, kterým měl za lubem „prodat“ stejné „zboží“ za našimi zády. A těch se nashromáždila už dobrá desítka. Každá další takto obšťastněná instituce radostně hlásila tisku, že právě ona (a jenom ona) získá nyní přístup ke stranickým tajemstvím. Ale hned za měsíc se objevila další, neméně šťastná. Divit se není čemu, neboť Pichojovo toužebné přání bylo stejně prosté jako nesplnitelné – vyinkasovat obrovskou spoustu peněz, aniž by pustil z rukou své bohatství a aniž by, Bůh uchovej, dostal za uši od šéfů. Snil prostě řečeno o milionech výměnou za hlášení oblastních výborů o práci s mládeží, prodaná navíc každému zvlášť jako úžasné dobrodiní. Není nic překvapivého, že nakonec neobdržel nic, jen rozbouřil půl světa, a teď na celý Západ šmahem zanevřel.

„Jsou to ale svině,“ stěžoval si mi(!). „Všichni požadují exkluzivní práva. Tak teď ode mě nedostane nikdo nic.“

Jeho milovaná třicetiletá lhůta utajení – jako v Anglii – se samozřejmě v Jelcinově výnosu objevila i za jeho přispění. „Prodat“

se přece dá jen to, co je zakázáno. Jen to se stávalo jeho „vlastnictvím“. Co by bylo povolené, to by musel odevzdat jen tak, bez jakékoli zainteresovanosti.

Zkrátka moje myšlenka „historického Norimberku“ jakožto důstojného završení největší války v dějinách lidstva zemřela, aniž se stihla narodit. Nicotní ouřadové, takřka chamraď, kteří se čirou náhodou ocitli ve vysokých ruských křeslech, ukájeli teď svou malichernou ješitností, když rozhodovali o něčem, na co neměli sebemenší morální právo, totiž o našem dědictví. Lidé, kteří strávili své ubohoučké životy oblyškáváním kalhot při zasedání ve stranických výborech, zakázali znát pravdu o našem životě nám, kdo jsme na svých bedrech nesli veškerou tíhu veliké bitvy. Měl jsem si snad prožít ještě i tohle?

Když jsem koncem března z Moskvy znovu odlétal, poskytl jsem několik neobyčejně ostrých interview, zrovna jako bych uštědřoval políčky. Taková je, řekl jsem, vaše „demokracie“, která se s plným nasazením postavila na obranu komunistických tajností.

„Dokážete si představit, že by po rozdrčení Německa byla veškerá fašistická dokumentace dána na nějakých třicet let pod utajení? Nové Německo cizí tajemství neskrývalo. Jestliže chce člověk vážně skoncovat s minulostí, tak se s ní sotva bude tajit.“

Dokonce ani *Izvestija* se asi dva týdny neodvažovaly tento rozhovor uveřejnit. Už jsem si myslel, že se neodhodlají vůbec. „Ale čert je vem,“ mávl jsem rukou, „ať si táhnou. Facku může jeden stejně dát jen tomu, kdo si uchoval smysl pro vlastní důstojnost, a tady už takoví nezůstali.“

Cestovat do Ruska jsem už upřímně řečeno neměl v úmyslu.

5. Dialektika nikoli podle Hegela

Jak se ale říká, když nepřálo štěstí, pomohlo neštěstí. Komunistům totiž na jaře 1992 natolik narostl hřebínek, že podali u ústavního soudu stížnost na Jelcinovy výnosy, které zakázaly KSSS.

Nezúčastněnému pozorovateli to nejspíš muselo připadat jako špatný vtíp – jedna skupina bývalých komunistů se soudí s druhou o ústavnost zákazu své někdejší strany a navíc před soudem,

jehož všichni členové jsou také bývalí komunisté. A povšimněte si, že v zemi, kde ústava jako taková není, nýbrž platí stará ústava RSFSR (analogická ústavě někdejšího SSSR), kterou tu pořád nedovedou nahradit, a proto k ní donekonečna přidávají dodatky. Kam se na to se svou ubohou fantazií hrabe Kafka nebo se svými dětskými představami o dialektice Hegel!

Jelcinovi a jeho okolí však do smíchu nebylo. Vyhlídka na prohru u soudu byla zcela reálná (nejméně sedm ze dvanácti soudců s KSSS otevřeně sympatizovalo) a vedlo by to k důsledkům jako z děsivého snu. Kromě čistě politických komplikací by bylo třeba vracet sotva rozdělený „stranický majetek“ včetně komplexu budov na Starém náměstí, kam se ruské vedení nedávno přestěhovalo, nemluvě už právě o archivech. Nikoli náhodou připomněl Jelcin při svém projevu v americkém Kongresu v létě 1992 tento soud jako jeden z nejzávažnějších politických problémů, jimž země čelí.

Krátce řečeno, celá prezidentská kohorta se vylekala nebo byla rovnou uvržena v paniku. V důsledku došlo k tomu, oč jsem takřka rok neúspěšně usiloval – archivy KSSS byly zpřístupněny, i když jen skulinkou ve dveřích, a já, spěšně povoláný do Moskvy, abych se procesu zúčastnil jako svědek a expert, jsem k nim získal přístup. To byla moje kategorická podmínka, nebo jestli chcete, odměna za přetvářku v jejich absurdním divadle.

Naše zájmy se samozřejmě tak docela neshodovaly, protože komise vybírající v archivech dokumenty se pouze snažila ilustrovat „neústavnost“ jednání bývalého stranického vedení, a tudíž materiál, který vybrala, nemohl v žádném případě stačit pro systematické zkoumání. Byl to soubor různorodých dokumentů z rozličných období, s dost velkou libovůlí seskupených do osmačtyřiceti svazků na velice obecná témata jako „porušování lidských práv“, „terorismus“, „korupce“ atd.

Navíc se ve složení komise i v metodách její práce plně projevila ona neurčitost a dvojsmyslnost, v níž se země nalézala. Jestliže ani prezident, ani vláda nedokázali srozumitelně definovat národní zájmy nového ruského státu, pak otázku, co je ještě pořád státní tajemství, a co už ne, řešili tihle úředníci se stranickou minulostí naprosto libovolně, často ze zcela fantastických hledisek.

Například jsem se náhodou dozvěděl, že bylo rozhodnuto neodtajňovat seznam západních novinářů, kteří spolupracovali s KGB. Přirozeně jsem projevil zájem proč.

„Ale prosím tě, jakpak by to bylo možné!“ zaznělo mi v odpověď. „Vždyť ti lidé jsou ještě naživu.“

Nejvíce mě ale ohromila jejich naprostá ignorance a obludná provinciálnost. Tihle lidé, představující novou politickou elitu, mozek Jelcinova týmu, jeho nejbližší a nejdůvěrnější okolí, o vnějším světě nic nevěděli! Náhodou se mi dostal do rukou protokol jednoho zasedání komise, z něhož vyplývalo, že dokumenty o finanční pomoci KGB Rádživu Gándhímu bylo rozhodnuto neodtajnit. Ukázalo se, že prostě nevěděli, že Rádživ Gándhí už dávno není živ, a obávali se, že vyvolají nepokoje v Indii!

A koneckonců tato komise přísně vzato viděla jen to, co jí bylo ukázáno, nebo přesněji řečeno, co se v žádném případě nedalo ukryt.

V přízračném světě komunistického příšeří není nic takové, jaké se zdá. Třeba zaměstnanci archivů, bez kterých žádná komise nedokáže nic najít, byli velmi často v minulosti technickými spolupracovníky ÚV a je třeba předpokládat, že se do tohoto zaměstnání dostali díky jakýmsi vazbám na nejvyšší stranické šéfstvo, snad i příbuzenským. A zvyk vytvořený léty služby v nejutajovanějším místě nejtajnostkářtějšího státu na světě a dotažený až k psímu reflexu prostě není lehké překonat. Proto jakékoli pátrání v archivech naráží na mlčenlivý, ale vytrvalý odpor, téměř sabotáž ze strany mnohých archivních pracovníků, kteří, jak známo, střeží svěřená tajemství i v normálních zemích s chorobnou žárlivostí. A tady tahle žárlivost, posílená u jedněch strachem, u druhých pro sovětského člověka typickou touhou přiživit se na tom, co má v rukou (a navíc to neprodat lacino!), u třetích politickým straněním, u čtvrtých věkovitým přáním úředníčka ukázat svůj význam tím, že žadatele poníží, vyrostla v nepřekonatelnou překážku. Normální lidé, připravení ochotně a s dobrou vůlí spolupracovat s badatelem, se tedy dali spočítat na prstech jedné ruky.

Lze si lehkou představit, jak se komise natrápila, než dala dohromady svých osmačtyřicet fasciкул. Začala v dubnu, hned poté,

co ústavní soud přijal věc k projednání, a do okamžiku, kdy jsem koncem června přijel, se záležitost sotva pohnula z místa. Dokumenty nadále přicházely celé léto a podzim, některé se „nalezly“ až k samému konci procesu, nikoli bez zásahu samotného Jelcina, a jiné zůstaly „nenalezeny“. Celou složitost „postupu hledání“ jsem měl možnost zhodnotit poté, kdy jsem nespokojen „nálezy“ komise začal žádat doplňující dokumenty, a i když mě nikdo přímo neodmítl, nedařilo se najít ani doklady, ani viníky. Co se na to dá říci? No tak je nenašli. Však také nebylo lehké je objevit. Vždyť je jich v archivech KSSS několik miliard.

Věc dále komplikovalo to, že archiv ÚV byl, jak se ukázalo, rozdělený a jeho nejdůležitější část, archiv politbyra se všemi jeho usneseními a protokoly zasedání počínaje rokem 1919, byla někdy v devadesátém přesunuta do Kremlu a připojena ke Gorbačovovu prezidentskému archivu. Ani dostat se tam nebylo fyzicky možné bez zvláštního Jelcinova svolení, který ho koncem roku 1991 zdědil spolu s Kremlem. A jestliže v základním archivu ÚV bylo možné alespoň nahlédnout do seznamu dokumentů, než se jich člověk začal domáhat, archiv politbyra byl zcela nedostupný. A řekněte, jak požadovat dokument, když ani nevíte, jestli existuje. Pracovníci prezidentského archivu se mi otevřeně pošklebovali, když na všechny mé rozsáhlé žádosti odpovídali lakonicky a neomalené: „Dokument nenalezen. Sdělte jeho registrační značku a datum“, a přitom bezpečně věděli, že ani jedno, ani druhé znát nemohu.

O moc lepší ovšem nebyl ani archiv ÚV, protože seznam přece poskytuje o dokumentu jen nanejvýš přibližnou představu, nejčastěji jen jeho oficiální název jako *Věc mezinárodního oddělení* nebo *Sdělení KGB z toho a toho dne*, a člověk aby hádal, zda tenhle dokument potřebuje nebo ne, jestli má cenu vynakládat na něho síly, kontakty, týdny a měsíce úporného boje. A obvykle, když celé martyrium absolvuje, zjistí, že mu není k ničemu. Zrovna jako v pohádce o rybáři a rybce – vrhl rybář síť do siného moře, i vrátila se mu síť s travou mořskou.

Zkrátka přišly k užitku veškeré mé vězeňské zkušenosti z metodického boje s byrokratickou mašinerií. Pokaždé jsem to musel dotáhnout až na samotný „vrcholek“, zařídít odtud „tlak“ a do-

nekonečna si vymýšlet důvody, pro které to či ono lejestro nutně potřebuji k výpovědi před soudem. Co všechno jsem nevyzkoušel!

Z celého arzenálu našich vězeňských figlů jsem úmyslně neuzíval jen jediný – uplácení. Možná nemám pravdu, ale připadalo mi to příliš ponižující, jako by asi bylo pro bývalého vězně hitlerovských mučireň urážlivé kupovat nacistické dokumenty o represích od esesáků. Myšlenka, že tíž mizerové, kteří si své někdejší příjemné živobytí budovali na našich kostech, budou teď mít ze své bývalé činnosti ještě zisk, pro mě byla prostě nesnesitelná. Zato však musím kajícím přiznat, že jsem si mnohokrát, když mě sabotáž těch nedoražených pohrobků uvedla v tichou zuřivost, představoval s jakou rozkoší, kdybych měl tu moc, bych je po nevelkých skupinkách vyváděl na dvorek ke zdi a střílel, načež bych se vrátil a tichým, všedním hlasem se optal: „Tak co, našel se ten papírek? Aha, nenašel?“ A už bych hnal na dvorek další skupinku.

Nevím, snad jsem jaksepatří odvykl sovětským lidem s jejich otrockými komplexy, prolhaností a obyčejem podvolovat se pouze síle, nebo je snad posledních patnáct let, po která jsem tam nebyl, definitivně rozložilo. Ať však byl důvod jakýkoli, přišel jsem na to, že s nimi naprosto nedokážu jednat bez neustálého pocitu ošklivosti. Je to jakýsi kříženec Gogolových hrdinů s psychologií postav Dostojevského, k tomu navíc zatížený pětasedmdesáti lety sovětského života. Podivuji se pošetilosti západních byznysmenů, kteří se nadšeně pustili do získávání „východních trhů“ v době, kdy i mně dělá potíže vyznat se v motivech mých bývalých krajanů. A těch motivů se i při sebenáhodnějším setkání s nimi ihned objeví strašlivé množství a nejčastěji ze všeho jsou zcela iracionální. Třeba tenhle bezbarvý a nejistotou zpocený člověk, který mě potkal na chodbě archivní správy, jakoby mimochodem mě zavedl do své pracovny a pokradmu mi ukázal štos dokumentů – co chce, proč to dělá?

„Můžu si to okopírovat?“

„Co vás nemá, v žádném případě...“ Zoufalé rozhození rukama, zármutek v očích.

„A smím si to přečíst?“

„Zběžně si to prohlédněte... Jestli to potřebujete...“

Dokumenty nejsou nic extra, už jsem viděl lepší, bez těchhle se dokážu obejít. Nového je v nich málo, ale prostě vstát a odejít už by mi bylo trapné – tak co chce? A navíc je mi ho líto. Snažil se, potí se, je to snad z vlastní odvahy? Nebo z nervozity? Nebo z dusna v pracovně?

„No, a když to potřebuju?“

Mlčení, hučení.

Mé duše se zmocňuje pocit ošklivosti, každou chvíli se snad začnu sám potit. Chce peníze? Uznání? Lásku? Nevím. Dokonce bych byl ochoten navzdory svému pravidlu dát peníze, jen tak, bez dokumentů, jen abych se té tíživé situace zbavil. Ale co když se urazí? Co když to dělá z čistého srdce?

„Takže okopírovat si to nemůžu?“

„Ne, ne, v žádném případě...“

Trýznivá zámlka.

„Potřebujete pomoc?“

No prosím, už je to tady, urazil se. Stíknul rty a potí se ještě víc. Čert aby ho vzal, co jsem měl udělat? Co jsem v té záhadné slovanské duši nepochopil? Chtěl mi snad nějak pomoci a nenapadlo ho jak? Anebo se po životě stráveném v pokorné úslužnosti k režimu nakonec vzbouřil a vykonal hrdinný čin, když mi ukázal tajná lejstra, ale při představě okopírování mu došla odvaha?

Těch, kdo mě nenáviděli, i těch, kdo se mnou tajně sympatizovali, byla samozřejmě přece jen menšina. Základní masa, ta odvěká „mlčící většina“, se k mé práci v archivech postavila navýsost lhostejně. Ani kurióznost mé přítomnosti v budově bývalého ÚV, kde se po srpnovém „puči“ usadila archivní správa, ale dosud tu po zdech visely portréty Marxe a Lenina a na dubových dveřích člověk narážel na tabulky typu „Zástupce vedoucího odboru s. Perepjolkin G. V.“, v nich zřejmě nevyvolávala žádné duševní hnutí. Ostatně stejně jako změny v zemi, které pro ně neznamenal v nic než další střídání šéfů.

V každém případě mi brzy došlo, že výkyvy v jejich jednání se mnou – od vtíravě podlézavého jeden den přes zdvořile lhostejné druhý až po chladně oficiální třetí – neodrážejí nic osobního, nýbrž jen s přesností větrné korouhvičky sdělují směr větru ve

vrchních složkách moci. Časem jsem si na to zvykl tak, že jsem dokonce začal tento indikátor využívat ke zjišťování politického počasí v zemi a dokázal s neobyčejnou přesností odhadnout, či strana v permanentním ruském zápasu o moc dnes nabývá vrchu. A naopak – když jsem se dozvěděl o nejnovějších posunech ve špičce, dokázal jsem bezpečně uhodnout, jestli dokument, který potřebuji, dostanu, nebo ne. Ať je sebesmutnější si to přiznat, je zřejmě taková i „mlčící většina“ v celé zemi, za desítky let zvyklá dělat těm u moci jen křoví. Cožpak je teď mohou změnit nějaké ty „demokratické přeměny“ nebo „tržní vztahy“? V tomto království úředníků, kde se byrokrat stal básníkem a básník byrokratem, byly „demokratické ideje“ přijaty velice svérázně – jako právo úředníka nepodrobovat se svému bezprostřednímu nadřízenému a vyhlásit „suverenitu“ svého regionu, města nebo podniku. Jako náhrada za slepou poslušnost však nevznikl žádný společný zájem, neboť myšlenku „obecného blaha“ příliš dlouho a bezohledně zneužívali komunisté. V důsledku toho se pouze rozpadá země a společnost, které zůstaly bez vertikálních vazeb. Ale v každém jednotlivém střípku se uchovala sovětská moc s veškerou svou rabskou soustavou vztahů.

S těmi, kdo uvěřili v „tržní vztahy“, není věc o nic snazší. Představit si lidský materiál nevhodnější pro podnikání je prostě nemožné. Především sovětský člověk svatě věří, že jakýkoli „byznys“ je založen na tom, že jedna strana ošidí druhou. Odkud by se jinak bral zisk? Na čí úkor? Jestliže se to však dříve pokládalo za odsouzeníhodné, a dokonce zločinné, nyní se to z rozmaru ruské historie začalo považovat za normální. To je ten „kapitalismus“, který komunisté tak dlouho zakazovali jen proto, aby si sami užívali jeho dobrodiní. Zrovna jako to bylo s černým kaviárem nebo uherákem, které nedávali lidu, aby je snědli sami.

Není to vůbec vtip, je to smutný fakt dnešní reálné situace. Vysvětlit sovětskému člověku, že byznys může fungovat jenom tehdy, když je výhodný pro všechny, je dočista nemožné. Úvahy o poctivosti a dobré pověsti jakožto hlavním kapitálu každého úspěšného podnikatele poslouchá se stejným pohrdlivým úsměškem, s jakým dříve naslouchal sovětské propagandě:

No jo, to musej povídat, aby to vypadalo, to jsou všechno hesla, ale ve skutečnosti...

Sovětský člověk, zrozený ve lži a odchovaný klamem, neochvějně ví, že svět je zbudován podle zásady „matrjošky“ – na povrchu „pro blbce“ a uvnitř „doopravdy“, tedy něco úplně jiného. A protože ze všeho na světě se nejvíc bojí, aby se neocitl mezi blbci, je neřešitelným hlavolamem nejen navazovat s ním obchodní vztahy, nýbrž vůbec se o čemkoli domluvit. On si přece musí především ujasnit, co se „doopravdy“ skrývá za vaším návrhem, kdo za vámi stojí, kdo stojí za těmi, co stojí za vámi, a tak dále až do poslední „matrjošky“. A to znamená, že ještě než stihnete otevřít ústa, je si už naprosto jistý, že „ve skutečnosti“ máte v úmyslu ho podfouknout, zatímco jeho úlohou je podfouknout vás. Jakýpak za takových okolností byznys? V lepším případě se jako Gogolova Korobočka pustí do zjišťování, „co dneska stojí mrtvé duše“, a určitě se pokusí prodat totéž zboží několika kupujícími naráz. V horším „prodat“ něco, co nemá, anebo „koupit“, aniž zaplatí. Právě to je podle jeho představ vrcholné mistrovství v podnikání, dostupné jen těm nejchytřejším. Vždyť pokud je obchodníkovým úkolem koupit laciněji a prodat draž, pak ideálem bude prostě krádež. Když nakonec nic nepořídí, zanevře na celý svět.

Taková bohužel je ne-li většina lidí v nynějším Rusku, tak v každém případě obrovský počet. A takové následkem toho je i dnešní vedení, všichni ti Pichojové se svými naivními vychytralostmi. Pročpak se tak snažil, snoval intriky a vodil západní instituce za nos svými „dohodami“, když nakonec ostrouhal a utřel hubu? „Pán“, který teď v souvislosti s ústavním soudem zapomněl na svůj výnos i na milovanou třicetiletou lhůtu, vydal rozkaz otevřít pokladnice a chudák Pichoja s tváří rozkulačeného rolníka byl přece jen donucen říci „svému“ vlastnictví sbohem. Vždyť při všech svých ambicích byl (a zůstal) pouhopouhým skladníkem, strážcem cizího jmění.

Pohled na něho budil lítost. Myslel jsem si, že umře na zlomené srdce. A opravdu také ulehl s infarktem anebo ho možná v posledním zoufalém pokusu nějak se vykrotit jen předstíral. Kdopak ví. Nemilosrdné šéfstvo ho však vytáhlo z postele a přivleklo do

archivů s rozkazem: Otevři, hledej! Kdypak ruští nadřízení brali ohled na infarkty? A tak hledal, chytaje se každou chvilku za srdce a polykaje tabletky, a já jsem skrze jeho šéfy – úmluva je víc než peníze, chcete ode mě pomoc, tak otevřete archivy – z něho ždímal stále nové a nové dokumenty.

Před pouhými čtyřmi měsíci mi nedovolil nahlédnout ani do toho, co se týkalo mě osobně, tedy do rozhodnutí ÚV, kterými mě zavírali do vězení nebo vypovídali ze země. Nyní pokorně a takřka bez odporu otevíral dokonce „zvláštní složky“, hlášení KGB nebo mezinárodního oddělení.

„No vidíte, Rudolfe Germanoviči,“ neudržel jsem se jednou, když jsme spolu zůstali sami v odpočívárně ústavního soudu, „a říkal jste, že nikdo a nikdy. Stál vám takový odpor za to? Když teď musíte všechno vydat?“

„To nic,“ vrčel otráveně. „Však ono tohle šílení se soudem taky jednou skončí. Pak se všechno vrátí.“

A měl pravdu. Soud proběhl a na jaře 1993 můj „zlatý pramen“ vyschl stejně znenadání, jako vytryskl. Archivy se znovu neprodyšně uzavřely, vrátila se třicetiletá doba utajení a tomu začalo opět podléhat i to, co jsem stačil popadnout v bláznivém období soudu, všechny svazky dokumentů shromážděné komisí. Kdopak ví, třeba také navěky.

Ale i když jsem tohle chápal stejně dobře jako Pichoja a předvídal, že okopírovat mě nic nenechají – pod záminkou, že nemají kopírky, že je pro okopírování každého papírku potřebné zvláštní povolení nebo čert ví co, pořídil jsem si předem div japonské techniky, přenosný počítač s ručním skenerem. V té době to byla novinka i na Západě a pro ruské divočky vůbec neslýchaný zázrak. A tak jsem teď, rovnou všem na očích, seděl, skenoval v jednom kuse stránku za stránkou a ani trochu se nedával vyvést z míry zevlouny, kteří se mou mašinkou neustále kochali.

„No tohle!“ ozývaly se mi za zády nadšené hlasy vůdců demokratického Ruska. „To je asi drahé, co?“

Vůbec nikoho nenapadlo, co dělám, až do konce soudu v prosinci 1992, kdy jeden z nich zdrcen strašlivým tušením spustil náhle na celou budovu jekot.

„Vždyť on si to všechno kopíruje!!!“

Zavládlo zlověstné ticho. Pokračoval jsem ve skenování, jako bych neslyšel.

„Vždyť on takhle všechno uveřejní!!!“

Dokončil jsem práci, složil počítač a klidně vykročil ke dveřím, aniž jsem se na někoho podíval. Jen koutkem oka jsem nejasně viděl hrůzou ztuhlé obličejy nové, jelcinské „elity“ a dětsky ublíženou tvář Pichoji, která jako by říkala: „Atsi, dobře vám všem tak.“

Nikdo už neutrousil ani slovo, zatímco jsem šel ke dveřím. Nejspíš odhadovali, kolik milionů si na Západě nahrabu. A tak mi zůstala v rukou hromada dokumentů s označením „Tajné“, „Přísně tajné“, „Zvlášť důležité“ nebo „Zvláštní složka“. Několik tisíc neocenitelných stránek naší historie.

6. Povstaňte, soud přichází!

Sedmého července 1992 bylo s velkou pompou zahájeno prodávání „případu KSSS“ před ústavním soudem. Soudci ve zvlášť ušitých černých talárech byli v minulosti všichni členy strany. „Poškození“ byli bývalí tajemníci ÚV a členové politbyra. „Žalovanými“ se stal prezidentův tým, vicepremiéři, ministři, skoro všichni v minulosti rovněž straničtí funkcionáři, ale co do hodností nižší než „opONENTI“. Dokonce i „experti“ působili dříve jako profesori na stranických školách. Pro úplnost obrazu si ještě přičtete, že se celá tahle show odehrávala v budově někdejší komise stranické kontroly při ÚV KSSS. Jen co je pravda, vnitrostranické řízení pro neplacení členských příspěvků.

Předseda soudu Valerij Zorkin, také v černém taláru, ale navíc s pozlaceným řetězem na krku, si pozorně prohlížel nevelký měděný gong stojící před ním na stole a rozměřoval si, jak do něho klepnout kladívkem, aniž by celou konstrukci povalil.

„No, tohle je aspoň člověk slušný, čestný?“ zeptal jsem se truchlivě svého souseda, představitele „prezidentské strany“.

„To ano,“ odpověděl radostně, „ten je náš. Skvělý člověk, v minulosti profesor akademie ministerstva vnitra.“

Kousl jsem se do jazyka. Patří mi to, nemám klást hloupé otázky. Naše chápání pojmů „nás“, „cizí“, „slušný“ nebo „neslušný“ se zjevně neshodovalo.

Samozřejmě tenhle soud, v podstatě pře mezi dvěma částmi rozštěpivší se KSSS o bývalý majetek, byl ubohou parodií na mou myšlenku „historického Norimberku“ a moje účast na něm musela vypadat trapně. Samotný nápad soudně projednat takovou záležitost před ústavním, a nikoli trestním soudem byl od samého počátku kompromisem, který účastníkům procesu svazoval ruce. Všichni včetně prezidenta Ruska dokonale chápali, že zakázat KSSS je nutné především proto, že je to organizace zločinná, a ne proto, že její činnost údajně byla v rozporu s ústavou, kterou sestavila ona sama. Dokázat něco takového striktně právními prostředky bylo stejně nemožné jako určit, co je prvotní, zda slepice nebo vejce. Navíc už bylo třeba do oné ústavy zavést několik stovek dodatků, a to právě proto, že byla vytvořena tak, aby vyhovovala komunistům. Bylo třeba se ptát, se kterou ústavou byla činnost KSSS v rozporu – s tou původní, bez dodatků, nebo s tou nyní platnou, s dodatky, které tuto činnost učinily neústavní?

Tisk i veřejnost pochopitelně tento fígl zaznamenaly, protože ruští lidé jsou snad pasivní, nedbalí a ví čert co ještě, ale pitomci to nejsou. Noviny předstíraly nepochopení, proč se nepoužije mezinárodní zákonodárství, které by zcela stačilo.

Existuje Londýnská dohoda o soudním stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců ze zemí Osy z 8. srpna 1945, rozsudek mezinárodního norimberského vojenského tribunálu z 1. října 1946 a rezoluce Valného shromáždění OSN z 11. prosince 1946 o uznání zásad obsažených ve statutu a rozsudku norimberského tribunálu jako platných norem mezinárodního práva. „Je tu mezinárodní konvence *O nepoužitelnosti institutu promlčení u válečných zločinů a zločinů proti lidskosti,*“ psaly například noviny *Večernaja Moskva*. „První normy obsažené v uvedených zdrojích byly použity vůči německému nacionálnímu socialismu, ale byl by omyl domnívat se, že by se situace, jež se vyvinula na území bývalého SSSR, něčím závažně lišila od té, která je zhodnocena v rozsudku mezinárodního tribunálu v roce 1946. Oba státy, Německo

i Sovětský svaz, byly, jak se ukázalo, spoluúčastníky přepadení Polska v roce 1939. Nato, naplňuje tajné smlouvy s politickým vedením Německa, provedl sovětský komunálsocialismus přepadení Finska, anektoval Litvu, Lotyšsko a Estonsko a část území Rumunska. A likvidace tisíců polských vojáků, zajatých během agrese proti Polsku, cožpak to není svým cynismem a nelidskostí nevídaný válečný zločin?

Zločinná organizace, která vykonávala v SSSR státní moc, pro sebe nevyvodila důsledky ze závěrů norimberského procesu, kde se na lavici obžalovaných vzhledem ke vzniklé historické realitě ocitla jen NSDAP. Vzpomeňte na rok 1950 a spoluúčast na rozpoutání války na Korejském poloostrově... na rok 1956 a ozbrojený zásah do vnitřních záležitostí Maďarska... na rok 1968 a analogický zásah do vnitřních záležitostí Československa a v roce 1979 rozpoutání války v Afghánistánu.“

Zdálo by se, že nic nemůže být prostšího, přesvědčivějšího a logičtějšího. Jenomže bývalí komunisté se k takovému kroku neodhodlali a ani odhodlat nemohli. Ani Jelcin, ani lidé kolem něho si nepřáli ocitnout se v řadách kompliců zločinů proti lidskosti. Místo toho si museli vymyslet neohrabaný a zapeklitý vtip – dokazovat, že KSSS „se postavila na místo státu“, a proto také je neústavní. Chraň Bůh, ne zločinná! Soud co nejpřísněji zakazoval užívat takového výrazu, byl to přece ústavní soud, nikoli kompetentní vyšetřovatel trestného činu.

Zástupci KSSS samozřejmě zplna využívali slabost tohoto stanoviska. V den zahájení procesu mu list *Pravda* věnoval celou první stránku, když uvedl výroky příslušníků prezidentského týmu, které pronesli v době, kdy byli stranickými funkcionáři, a pro srovnání jejich současná vyjádření, a to vše pod palcovým titulkem: „PÁNOVÉ! KDY JSTE ŘÍKALI PRAVDU? VČERA, NEBO DNES?“

Stejná byla i většina svědků ze strany prezidenta – jeden vedle druhého bývalí členové strany a někteří i straničtí vůdcové. Proto si příznivci KSSS zvolili, jak se jim zdálo, nápaditou taktiku, když doslova všem kladli stejnou otázku: „Domníváte se, že všichni členové strany nesou odpovědnost za její činnost?“

A co měli odpovědět bývalí straníci? Dělit se o odpovědnost se svou někdejší stranou nechtěl nikdo.

„Aha!“ triumfovali KSSesáci. „Ale strana, to je především 18 milionů jejích členů, ne hrstka vedoucích činitelů.“

A vítězoslavně vytahovali své svědky, provinciální straníky, kteří pod přísahou (a naprosto upřímně) soud ujišťovali, že se žádné protiústavní činnosti neúčastnili. Členové KSSS ve Vologodské oblasti se přece nezabývali ani mezinárodním terorismem, ani agresí proti sousedním zemím, a dokonce ani pronásledováním disidentů. Zabývali se sklizněmi a plněním pětiletých plánů.

A navíc – od toho také jsou dialektici – představitelé KSSS dokazovali, že se strana naprosto proměnila po příslušném sjezdu, plénu nebo usnesení, kterým byla odsouzena předešlá činnost. Žádnou odpovědnost za minulost tudíž nést nemůže. Dobrá, za Stalina zavraždili několik desítek milionů, to byl hřích, ale vždyť XX. sjezd tuto praktiku odsoudil. Také Chruščov i Brežněv svého času leccos zpackali, ovšem i oni byli přece později odsouzeni. Poslední všemožné „praktiky“ odsoudili až v jedenadevadesátém a jako by se znovu narodili. Teď už jen žít a konat – jenomže místo toho byli pro nic za nic zakázáni...

Řeklo by se, že je to argument naprosto ubohý, ale ani na něj nenalézala „prezidentská strana“ náležitou odpověď. Vždyť i oni, vychovaní v duchu dialektického materialismu, se teď domnívali, že když před pouhým rokem či dvěma vystoupili ze strany a odsoudili ji, nenesou už za věci minulé žádnou odpovědnost. A to natolik, že se nyní pokládali za oprávněné soudit a obviňovat své méně předvídatvé kolegy. Není nic divného, že tolik potřebovali, abych se účastnil já a další dva nebo tři svědci z řad disidentů, protože alespoň nás nesusazovala stranická dialektika a mohli jsme v odpovědích na otázky povídat to, co nikdo z nich říci nemohl.

Navíc i samotná naše přítomnost dodávala dění alespoň jakýsi smysl. To jestliže ne chápali, pak alespoň pociťovali všichni, dokonce i soudci a KSSesáci, kteří nás oslovovali neobyčejně uctivě. To zase rozčilovalo leckoho v prezidentském týmu, i když jeho příslušníci si sotva uvědomovali důvod pocitu znepokojení, který se v nich rodil. Jeden beze vší souvislosti s předchozím

rozhovorem a bez sebemenší narážky z mé strany hrdě sdělil, že demonstrativně vystoupil ze strany v první den „puče“, a nejspíš si myslel, že mě ohromí svou odvahou. Jiný si vyčíhal vhodnou chvíli a dlouho mi vyprávěl, jak kruté a nespravedlivě trpěl za svobodomyšlnost a nestal se, chudáček, tajemníkem ÚV, nýbrž byl „poslán do vyhnanství jako velvyslanec“ do jedné ze západních zemí. Nebyly to ani porodní bolesti svědomí, ale cosi jako teskný smutek v očích opice při pohledu na bezocasého a vzpřímeně chodícího příbuzného.

Účastníci i diváci této frašky se k dění stavěli s neobyčejnou vážností. Ani stín ironie, ani náznak chápání absurdity situace. Každé ráno se u budovy soudu shromažďovaly davy, zadržované kordonem milice, s rudými hadry na jednom konci a s trojbarevnými na druhém. Sál byl nabitý zástupci tisku a fanoušky, vpravo od uličky „strany KSSS“ a vlevo „strany prezidenta“. A Bůh chraň se splést a posadit se mezi ty nepravé. Bývalí tajemníci ÚV a členové politbyra, lidé, kteří ještě nedávno rozhodovali o osudech světa, a ti, kdo o nich rozhodovali teď, seděli po celé hodiny v dusném sále a napjatě poslouchali. Co doufali uslyšet, jakou pravdu pro sebe odhalit?

Když byli předvoláni jako svědci, malicherně a hloupě zapírali, rozčilovali se a nadávali, docela jako nezkušení zlodějčci chyčení při činu. S rukou přiloženou k uchu, aby lépe slyšel, celý nakloněný kupředu, v poloze nanejvýš nepohodlné i pro mladšího člověka proseděl mnoho týdnů procesu kdysi všemocný Ligačov. Copak tenhle starý paprika o své straně ještě něco neví? Jako kluk se vykrucoval a svůj podpis pod dokumentem odmítal uznat bývalý člen politbyra Dzasochov. To si nedokázal vymyslet solidnější výmluvu? Jako užovka se vytácel z Německa povolaný Falin. To všechno byly postavy nijak slabé, viděl jsem jejich podpisy pod strašnými dokumenty a usneseními, které stály život mnoho lidí. V mých představách vyvstávali jako zákeřní a všemohoucí padouši, ale při pohledu zblízka se ukazovalo, že jsou to prostě pitomci, neohrabaní, koženě se vyjadřující, schopní myslet jen za pomoci klišé z *Pravdy*. Ovšem ani „prezidentská strana nebyla o moc lepší. Snad jen trochu inteligentnější a vzdělanější, ale i to

jen na povrchu. A při pohledu na tuhle přehlídku sovětské „elity“ se mi mimovolně připomínala stará anekdota, která se vyprávěla už v šedesátých letech – že jsou tři vlastnosti v jednom člověku biologicky neslučitelné, a to rozum, čestnost a stranickost. Jedna z nich byla nevyhnutelně vyloučena a komunista byl buď chytrá svině, nebo pravověrný blb. Podél téhle trhliny se také rozštěpili, když nastala krize režimu – zatímco menšina klinických idiotů nadále pochodovala pod rudými prapory, cynická většina se bleskově proměnila v „reformátory“, „demokraty“, „nacionalisty“ a „zastánce trhu“. Události, k nimž v Rusku došlo, pro ně znamenaly ne revoluci, ne osvobození od totalitního útlaku a už vůbec ne zhroucení ideálů, ale jenom možnost střelhitě urychlit svou kariéru a naráz přeskočit hned několik příčlů starého hierarchického žebříčku. Nebylo snad lákavé pro tajemníka pro záležitosti propagandy vazalské Ukrajiny Kravčuka proměnit se v prezidenta suverénní jaderné mocnosti? Nebo pro redaktora ekonomické sekce *Pravdy* Gajdara v ruského ministerského předsedu?

A co záleží na tom, jak se tomu teď říká, jestli demokracie, nebo socialismus? Pro ně, kteří nikdy nevěřili v nic kromě svých privilegií, znamenala „demokracie“ jen nové možnosti klamání a „tržní hospodářství“ označovalo pouze jedno – korupci. Na základě toho budou potlačovat jakoukoli soukromou iniciativu a vydávat to za boj s korupcí, zatímco vlastní korupci vždy ospravedlní potřebami „trhu“. S čistě leninským stiskem zatnou pařáty do moci a nikdy nedovolí vznik něčeho nového kromě jednoho – nové mafie na místě staré.

Vskutku neuplynul ani měsíc od srpnového „puče“ a už se nová „demokratická moc“ přestěhovala do Kremle, obsadila budovy ÚV na Starém náměstí, přesedla do kremelských úředních vozů, usídlila se v úředních předměstských rezidencích a úředních bytech a začala využívat nemocnice a zásobování pro vyvolené. A kradli tak, jak se jim za Brežněva ani nesnilo. A teď by snad měli všechno odevzdat méně hbité a hloupější polovině své bývalé strany?

Takové bylo pozadí procesu před ústavním soudem, jeho skrytá podstata. To se ví, že když jsem první den v soudní síni proseděl půl hodiny, už jsem se tam více neobjevil až do dne své výpovědi,

a místo toho jsem seděl a skenoval dokumenty v odpočívárně, kde jsem, když jsem chtěl, mohl proces sledovat na monitoru. Nebo jsem zašel přes ulici do archivů ÚV. A když mě sezení u počítače unavilo, šel jsem se projít do uliček, které jsem znal z dětství, ale teď jsem skoro nic nemohl poznat, jako bych se dostal do naprosto cizího města.

Moskva vypadala jako obludné zříceniny, jako by ji dlouho bombardovalo strategické letectvo Spojených států. Zmizely celé ulice, překopány jakýmisi škarpami, snad protitankovými příkopy, snad rýhami pro kladení kanalizace. Po stranách se tyčily samé fasády s mrtvými děrami oken a napůl shnilými lešeními. Hromadami opadané omítky prorůstala tráva a někde i křoví. Bylo vidět, že to všechno pustne mnoho let, patrně už od doby, kdy tu náhle v důsledku jakési záhadné pohromy přestal existovat život. Ani náš dům jsem nenašel. Byl spolu s dalšími budovami v našem bloku stržen a na vzniklé proluce nyní čněl do výše obrovský generálský obytný objekt z doby pozdní říše zla. Jen zřídka vznítíl v paměti podobu jiného města zázrakem se dochovavší kus štukové římsy napůl rozpadlého panského sídla nebo zrezivělé mřížoví zdobného plotu. Vždyť právě tady, když mi kolem patnáctého roku došlo, v jakém místě mi bylo souzeno se narodit, jsem žil v nepřátelském obklíčení jako nějaký předsunutý oddíl celosvětové osvobozené armády, který byl vyslán do zázemí protivníka. O těchhle ulicích se mi zdálo ve vězeních, tyhle příčné uličky a průchozí dvory mě ve stovkách případů skryly před KGB a tyhle staré panské domy byly mými jedinými přáteli, kterým jsem mohl zcela důvěřovat.

Anebo se mi to jen zdálo? Už tu nebyly ani panské domy, ani průchozí dvory, aby mou paměť potvrdily. Ani armáda nepřišla na pomoc svému oddílu – jak vyšlo najevo mnohem později, vůbec neexistovala. Vše v mém životě se ukázalo jako přelud. Zůstal jen obrovský zpustlý hřbitov, kde, jak známo, slaví vítězství pouze červi.

A pak zůstalo ohromení, hořkost, pocit bezmoci a zbytečné prožitého života. Proč jsme krucinál nedokázali ukončit tuhle kapitolu svých dějin důstojněji? Co jsme neudělali? Kde jsme se zmýlili? Nebo snad bylo naše úsilí stejně beznadějně jako nesmyslné?

Kapitola třetí

Návrat do budoucnosti!

1. Kde jsme se tedy zmýlili?

Ať je to jakkoli podivné, možnost takovéhohle výsledku v Rusku se mi nezdála reálná dost dlouho, až do samotného nástupu Gorbačova a jeho glasnosti. Předtím jsem vždy předpokládal, že ke zborčení komunistického systému dojde o několik let později, ke konci století, ale zato bude mnohem radikálnější, než jak to pak dopadlo. O nevyhnutelnosti jeho zhroucení jsem samozřejmě nepochyboval, ale kdy a jak? Před takovými deseti až patnácti roky se otázka zdála spíš akademická. Vzpomínám na naše diskuse v sedmdesátých letech, zahájené už Amalrikem v jeho *Dožije se Sovětský svaz roku 1984?*, kde naprosto logicky a – jak teď vidíme – správně popsal scénář rozpadu SSSR. Nesejde na tom, že počátečním impulzem, který tento rozpad vyvolával v jeho scénáři, byla válka s Čínou, ke které nakonec nedošlo. Daleko důležitější je jeho základní teze, že režim chřadne a narůstá opozice (včetně nacionalistické), a proto závažnou krizi SSSR už nepřežije. V zásadě o tomtéž byly mnohé další knihy onoho období, od Solženicynovy *Trkalo se tele s dubem* až po mou *A vítr se vrací*.

Tato otázka však byla mnohem aktuálnější, než se tehdy zdálo, což jsem pochopil, teprve až jsem se ocitl na Západě. To, co nám bylo na základě našich zkušeností zřejmé, se zde pokládalo ne prostě za sporný, ale spíše za absurdní, a dokonce nebezpečný blud emigrantů, podobný jistotě kubánských antikomunistů při vylodění v Zátocě sviní, že lehko dobudou vítězství. Západ nás

nechtěl brát vážně. V lepším případě se na nás pohlíželo jako na kuriozitu tak, jak by podle Amalrikova trefného přirovnání ichtyolog poslouchal rybu, která náhle začala mluvit, a byl by přitom přesvědčen, že o ní stejně ví daleko víc, než by mu mohla povědět.

Přítom se celá politika Západu vůči sovětskému bloku točila kolem této otázky. A jestliže jsme měli pravdu, když jsme zvěstovali takové ochabnutí režimu, za něhož už nedokáže vydržet závažnou zkoušku, pak měl Západ úmyslně vytvářet napětí a nutit režim k vynakládání posledních sil, což se zčásti také stalo na počátku osmdesátých let, kdy tvrdší politika Reagana a Thatcherové (navíc v časovém souběhu s krizí v Polsku a Afghánistánu) přece jen režim donutila k přepětí sil, což nakonec nevydržel.

Jenomže deset či patnáct rozhodujících let bylo ztraceno. Kdyby Západ uposlechl našich rad, místo „uvolňování“ vztahy vyostřoval a hlavně kdyby dokázal zvládnout postupy „ideologického boje“, sesypal by se Sovětský svaz o desítku let dříve a výsledek by byl naprosto jiný. Přinejmenším by nebylo pochyb, kdo je vítěz a kdo poražený, a proces ozdravení by nyní v Rusku probíhal stejně úspěšně jako v Česku.

V sedmdesátých letech se však o tom dalo jen snít. Ve skutečnosti bylo třeba se obávat opaku, tedy úplné kapitulace Západu před sovětským monstrem. Jestliže jsme ale v téhle věci byli víceméně jednotní a západnímu slaboštví se stavěli na odpor, jak jsme jen mohli, pak otázka, jakým způsobem dojde ke zhroucení režimu, zůstávala i mezi námi sporná.

V té době hodně diskutovaný *Dopis vůdcům Sovětského svazu*, který Solženicyn napsal i pod jistým vlivem Amalrikovy knihy a jenž se poprvé dotkl problému období přechodu od totalitarismu k demokracii, vyvolal celou bouři protestů. Je k smíchu dnes vzpomínat, jak se někteří na autora vrhli vlastně jen proto, že se vůbec osmělil předpokládat nevyhnutelnost takového období a zapochybovat o reálnosti nadějí na okamžitý triumf demokracie po tolika desetiletích totální nesvobody. Panebože, z čeho ho jen neobvinili různí západní a emigrantští demagogové – z monarchismu, z „chomejnismu“ a málem z pokusu o uchopení moci. On však byl ve skutečnosti pouze pohroužen do studia revoluce

ze sedmnáctého roku a chtěl jen varovat, že by se takový scénář mohl v Rusku opakovat, a jak teď vidíme, měl k pravdě mnohem blíž než jeho oponenti.

Moje účast na tomhle sporu byla spíše náhodná a zčásti vynucená. Do doby, kdy jsem byl propuštěn a vyhoštěn, zdegenerovala pře v otevřenou štvanci na Solženicyna, která mě rozčilovala svou absurditou. Nerad jsem tehdy přemítal o budoucnosti, protože jsem to pokládal nejen za nesmyslné, ale i za škodlivé, které může pouze rozštěpit naše beztak nicotné síly. Jaký má smysl hádat se o to, kdo by mohl nastoupit na místo komunistů, když ti ani v nejmenším nehodlají odejít, moří po věznicích naše přátele a celý svět je ochoten postavit se před nimi řečeno biologickým jazykem do „pózy podrobení“?

Jenže tak už to s inteligencí chodí – nemá v životě jinou radost kromě sebevyjádření, protože nezná vyšší hodnotu než sama sebe a popovídat si dosyta o budoucnosti, ať už je to pro ostatní škodlivé, nebo prospěšné, jí nikdo „jazykem andělským ani ďábelským“ nezakáže. A když už spustí diskusi, dopovídají se určitě až ke vzájemnému obviňování z proradných záměrů, neboť každý má sklon ne prostě se přít o podstatu věci, nýbrž se nutně přiodít do tógy ušlechtilosti a zdeptat oponenta morální převahou svých snah.

Navíc jakmile se dá inteligenci možnost poklábat si o budoucnosti, rozhovor nevyhnutelně dospěje k nejvyšší moudrosti veškerých žvanilů všech dob a národů, totiž k tvrzení, že v současné době se nemá dělat nic, jinak to v budoucnosti bude horší. Tak to dopadlo i tentokrát, ačkoli vymyslet si něco horšího než komunistickou literaturu je prostě nemožné. Od toho je to ale inteligence, aby měla bezuzdnou fantazii, schopnou přivádět na svět „obcházející strašidla“. A když se tedy rozhádali, až jim z toho bylo zle, a jen tak mimochodem přitom obvinili Solženicyna ze všech smrtelných hříchů, dospěli až k závěru, že chraň Bůh, aby se něco dělalo, jinak by se komunismus mohl transformovat v ještě děsivější obludu, nacionábolševismus, o který také usiluje záludný Solženicyn.

Vážený profesor logiky Alexandr Zinovjev to s neúprosností jeho předmětu vlastní prohlásil přímo:

„Jestliže zítra dostanu nabídku, abych si vybral mezi sovětskou mocí a mocí Solženicyna, dám přednost té první.“

Není snad ani třeba říkat, že takový vývod se nesmírně hodil do krámu západnímu establishmentu, který tuto diskusi všemožně podněcoval. A sovětská moc z toho vycházela jako zase ne tak zlá a boj proti ní byl nejen nepotřebný, ale škodlivý. A hlavně – disidenti se mezi sebou pohádali, sami nevědí, co chtějí, a proto nemá cenu je ani poslouchat.

Zkrátka ať jsem se jakkoli snažil vyhnout se účasti v těch nesmyslných sporech, důvody čistě praktické si žádaly, abych zasáhl, když kvůli ničemu jinému, tak alespoň abych zastavil rvačku, která nám tak škodila. Bylo to jako protivná nutnost odvolat uprostřed války jednotky z fronty k potlačení vzpoury vzniklé v zázemí. Když si teď prohlížím ony stránky (*Proč se Rusové hádají?*, *Kontinent* č. 23), připomínám si se zájmem, že jsem tehdy v roce 1979 sám také o „přechodovém období“ přemýšlel.

„Je nesporné, že všemožné předpovědi blízké revoluce v SSSR jsou hloupé a její propagace zločinná stejně jako propagace teroru. Jen sentimentální autoři mohou tvrdit, že k revolucím dochází kvůli chudobě a bezprávnému postavení lidu, tedy v okamžiku, kdy je lid doveden do krajnosti. Nikdo tak docela neví, proč k nim dochází, ale při nouzi a hladu má člověk spíše sklon ke zlodějně, k individuální vzpouře nebo k tupé pokoře. A při bezpráví o svém právu neví a navíc je příliš ponížen, než aby nějaké právo požadoval. Zručná vláda může vždy lehko podplatit ty nejnadanější a neenergičtější mezi masou nesvorných a rozezlených lidí. Krátce řečeno to všechno vede ke stagnaci a zahnívání, jak to také vidíme v SSSR. V tomto stavu, i kdyby nějaká bájeslovná vnější síla odstranila existující strukturu řízení, nastala by naprostá katastrofa, anarchie a vzájemné vyhlazování.“

K revolucím nejčastěji dochází, když je skutečná bída a bezpráví dávno v minulosti, avšak nastrádaná zloba a nedůvěra k vládnoucí moci činí jakoukoli reformu nenáviděnou a nedostatečnou. Za této situace je nerozhodná nebo neschopná vláda zárukou revoluce.

Očekávat od revoluce svobodu a spravedlnost je ohromující naivita. Každý společenský otřes zvedne ze dna společnos-

ti největší kal: „My ničím nejsme, buďme vším.“ Za revoluce se vyvyšhnou ti nejsurovější, nejspodlejší, nejkrvelačnější lidé se silnými despotickými povahami. Loupeživí hejtmani. Po tvrdém vnitřním boji soustředí veškerou moc ve svých rukou ten nejbezohlednější a nejlstivější z nich. Revoluce tedy vždy končí tyranií, ne svobodou a spravedlností.

Může se tohle všechno odehrát v SSSR? Bohužel může, ale sotva to bude brzy. Zatím je moc tam existující stále dost pevná, aby odmítla jakékoli reformy. Ani troškařské Kosyginovy metody neprošly v té podobě, v jaké byly původně navrženy. A to má svou logiku. Úřady chápou, že nynější nemotorný byrokratický aparát by si nedokázal poradit s náporem živlu vyvolaného rozsáhlejšími reformami, už nejsou frajerští chlapi s mausery, kteří uměli živél rozehrávat. Dnešní komunistický režim v SSSR je snad nejkonzervativnější na světě. I Chruščov se projevil jako příliš revoluční. A žádné významné společenské síly nezávislé na moci a schopné ji k reformám donutit se zatím nezformovaly. Doba jejich utváření může být libovolně dlouhá a bude záviset na chování vlády, mezinárodní situaci a mnohém dalším. Za nynější situace ekonomické potíže moc nedonutí provést zásadnější reformy. Proto, ať je to jakkoli truchlivé, nelze brzké zlepšení očekávat, o radikálních přeměnách ani nemluvě. Je možné předpokládat jen pomalé narůstání nezávislých společenských sil na pozadí všeobecné stagnace a rozkladu. Až dosud se projevil pouze obrysy těchto rostoucích společenských sil – národnostní hnutí, náboženská hnutí, hnutí za občanská práva (převážně inteligentské) a zárodky hnutí dělnického.

Ono „přechodové“ nebo přípravné období tedy podle mých představ znamenalo „boj společenských sil v zemi za vlastní samostatnost, boj, v jehož důsledku bude totalitarismu stále méně a demokracie stále více, až revoluce už ani nebude nutná“. Toto přechodové období tedy z mého hlediska už začalo.

Z toho plynulo, že naším úkolem je rozšiřovat a upevňovat ono hnutí a jeho nenásilné tradice a zajišťovat mu podporu Západu, abychom k okamžiku konečné krize systému vytvořili sílu schopnou zabezpečit maximálně bezbolestný, nekrvavý přechod. Tomu

také bylo věnováno veškeré naše úsilí jak uvnitř SSSR, tak v emigraci.

Nikdo tehdy pochopitelně nemohl předvídat veškeré zákruty a varianty, ale i teď, když je průběh následujících událostí znám, nevidím ve svých úvahách žádný závažný omyl. Až na pokojnou revoluci nemá problém žádné jiné civilizované řešení, které by umožnilo vyhnout se na jedné straně nestvůrnému krveprolití a na druhé pomalému hnutí a umírání země spolu se systémem. Avšak aby takový scénář fungoval, musel by sovětský člověk alespoň na chvíli přestat být sovětským člověkem. Musel by se vzepřít svodům konformismu, překročit obavu z represí, tj. vynaložit snahu a učinit vlastní volbu – stát se prostě člověkem.

A tak by to nejspíš bez ohledu na všechny represe také dopadlo, nebýt Gorbačovovy „*chytrákostryky*“, kterou, je třeba se domnívat, moudrý ÚV zčásti vymyslel jako prostředek, jak se takovému rozuzlení vyhnout. Dělal si naděje, že zachrání systém prostřednictvím notně opožděných a polovičatých reforem, ale ztroskotal přesně na tom scénáři ztráty kontroly nad procesem, o kterém jsem psal. A pak komunistický režim skončil stejně neslavně, jako začal, když se zamotal do různých spiknutí, utonul v pučích a odsoudil zemi k rozpadu a divokým zmatkům. Gorbačovovy „reformy“ byly totiž vypočteny tak, aby v žádném případě nepřipustily zformování oněch nezávislých společenských sil, které by mohly v přechodovém období zajistit stabilitu.

Nejednalo se ani tak o to, že se vytvářely fiktivní a kontrolované společenské organizace, kágébacké „lidové fronty“ a ultranacionalističtí strašáci – stejně z toho nic nebylo a ani být nemohlo. Režim byl odsouzen k zániku, ale než zdechl, stihl provést poslední podlost, totiž že zemi definitivně zpanchartil pokusem lehkého uzdravení bez úsilí a obětí. Úspěch tohoto švindlu, zvlášť mezi inteligencí (prostší lidé se ke Gorbačovovým chytráctvím postavili s krajní nedůvěrou), působil dojmem daleko tíživějším než veškerá přestavbová lstivost sovětských vůdců. Co jiného se od nich dalo čekat? Komunisté jsou komunisté a chovali pro sebe příznačnou jistotu, že při určité zručnosti se dá i hospodářství přechytračit, i lid oblbnout, i dějiny podfouknout a načerno se

svézt do ráje, dokud nikdo na nic nepřišel. Když jsem ale viděl, jak snadno a ochotně inteligence uvěřila v možnost spásy „shora“, jednoduše mi poklesly ruce. Jako by v Rusku mohl být třeba jen jediný člověk, který by nechápal, že právě strana, jež zabředla do korupce, lži a zločinů, zavedla zemi do současné slepé uličky. Copak někomu ještě nebylo jasné, že z lůna této strany, která si půl století do svých řad pečlivě vybírala kariéristy a šejdíře, v žádném případě nemůže vzejít obnova? Nebylo snad pochopitelné, že zachraňovat zemi, již dovedli ke katastrofě, je třeba především před nimi, a ne s nimi?

Ale ne, samozřejmě jim bylo všechno jasné. Všechno to už v šedesátých letech probrali po moskevských kuchyních. Prostě ze všech sociálních skupin v SSSR byla inteligence nejzmršenější a nejzvyklejší na koryta a podobně jako profesor Zinovjev „dávala přednost“ sovětské moci (na kterou zároveň všemožně nadávala). A teď – takové štěstí! – pán konečně dovolil seberealizaci v tisku. Kdo by se udržel? Kdo by pána nechválil? Zkrátka, i když člověk musel uznat vychytralost sovětských vůdců, kterým se přece jen podařilo zflikovat „blok komunistů a nestraníků“ i na pokraji zániku (a přitom ho sešmodrchat na základě antikomunistických nálad!), nemohl zároveň nevidět, že ruská inteligence navzdory Čechovovým výzvám ze sebe nedokázala vypudit otroka ani po kapkách, ani v čůrcích. V každém případě se nechala stejně lehko svázat mafiánským bratrstvím Gorbačovovy „glasnosti“, jako Lenin svázal dohromady ruskou lůzu, když ji pošťval, aby „loupila uloupené“. Údajné nebezpečí návratu „bývalých pánů“ učinilo jedny i druhé poslušným nástrojem v rukou komunistických manipulátorů. Dědičný hřích gorbačovských „svobod“ přece spočíval právě v tom, že byly darované, a co je darované, nikoli vybojované, podobá se kradenému – vždycky vám to někdo může vzít a ještě vám dát pořádně za uši. Kdopak by tady uvažoval o alternativách, hlavně aby se nevrátil milostpán a nenechal člověka seřezat podomkem.

Když to vyjádříme výrazem odpovídajícím situaci, Gorbačovova „glasnost“ mršila inteligenci daleko hlouběji než Brežněvova cenzura. Ať si dříve bylo sebeodporněji, ve společnosti přece jen zůstávala určitá kritéria slušnosti, jistá pravidla morální hygieny,

takže se dosud uchovávali mravně zdraví lidé, a kdo se nakazil, věděl o tom sám a viděli to na něm i ostatní. Nyní však nastaly časy zvlášť mrzké, když se nemocný od zdravého nijak odlišit nedal a veškerá kritéria byla obětována ušlechtilé věci „záchrany *perestrojky*“ před mytickými „konzervativci“. Došlo k totální jevtušenkizaci inteligence a naprosté medvedizaci celé země. Ze všech se najednou stali velcí politici a slušní lidé se jaksi zcela vytratili z dohledu, zatímco handly se svědomím dostaly ctihodné jméno „politický kompromis“. Všichni naráz nastoupili do *perestrojkového* šiku a v sevřených řadách vykročili pod heslem: „Vylhat se ze života ve lži!“ A už se nám před očima včerejší utiskovatel zalykal vlastním liberalismem, zatímco včerejší liberál by si klidně dal říci, aby si trochu zautiskoval.

Samozřejmě tomu zásadně napomáhala bezvýhradná podpora Gorbačova ze Západu, v jejímž důsledku se situace v zemi, i bez toho nijak jednoduchá, zamotala až k úplné beznaději. V oné době krize byl pro většinu lidí v komunistickém světě, kteří nebyli zvyklí myslet samostatně, „názor Západu“, tedy ve skutečnosti názor západního establishmentu, stejně nesporný jako Písmo svaté pro věřícího. A jestliže Západ prohlásil Gorbačova za hrdinu a jeho „*perestrojku*“ za demokracii, tak kdo se v Rusku mohl opovážit proti tomu něco namítat?

A Západ měl dost a dost vlastních lidí, kteří si přáli uvěřit gorbačovovským bajkám. Anebo se přinejmenším pokládalo za rozumné vyznamenávat *perestrojščiky* za snahu. A ti se vskutku také snažili – zbourali zeď v Berlíně, stáhli vojska z Afghánistánu, zrušili šestý článek ústavy, odevzdali „GULAG“, a dokonce za posledních pár let nikoho nezavřeli. Co si přát víc?

„Ach,“ říkali mi někteří, „vy jste od nich příliš mnoho vytrpěl. Nejste schopni být objektivní. Musí přece být nějaká mez, kterou když sovětská moc překročí, přestane být sovětskou mocí a komunisté komunisty, a naši nevráživost vůči nim by měla vystřídat přívětivost.“

Co jsem měl odpovědět? Jak vysvětlit lidem, kteří v tom režimu nikdy nežili, že komunismus není politický systém, a dokonce ani ne tolik zločin jako spíše nějaké hromadné onemocnění, něco

jako epidemie moru? Na mor se nejde rozzlobit, nejde se s ním pohádat nebo smířit, je možné jen onemocnět nebo neonemocnět. Z toho plyne, že mor nelze nějak „přestavět“ nebo zreformovat, nýbrž je třeba se z něho uzdravit, na což musíme vynaložit veškerou svou vůli k životu. Ten, kdo s ním přestal bojovat a upadl do apatie, obvykle nepřežije.

Bezmyšlenkovitá euforie na Západě zhatila poslední možnost zvítězit nad komunismem a spolu s ní i sebemenší šanci na uzdravení Ruska. Jako kdyby se Spojenci na konci druhé světové války místo požadavku „bezpodmínečné kapitulace“ nacistického Německa spokojili s jeho „přestavbou“, tedy s mírnou liberalizací režimu. Co by teď bylo v Evropě? Rozhodně ne demokracie, nýbrž, jak se nyní elegantně říká o bývalých komunistických zemích, „posttotalitní období“. Maršál Pétain by byl hrdinou, jenž „zachránil“ Francii, a z účastníků hnutí odporu by se stali nezodpovědní dobrodruzi, kteří svým extremismem jen překázeli „rozumným reformátorům“ z Vichy.

Výsledek byl katastrofální. Kromě všeho ostatního to napomohlo již stejně se rýsujícím rozkolu našeho hnutí, jehož část v čele s A. Sacharovem to pohnulo k sebevražednému spojenectví s přestavovateli. A už bývalý politický vězeň otec Gleb Jakunin vyzýval veřejnost, aby hlasovala pro bývalého generála KGB Kalugina, v minulosti organizátora vražd disidentů. Jak se potom měl někdo zorientovat, kdo je přece jen demokrat a kdo gorbačovský „kommutant“? Nikdy nezapomenu, jak Gorbačov, když na jaře 1989 otevíral svůj loutkový „parlament“, rozmáchlým gestem pozval na tribunu Sacharova a zakryl tím celou svou lež, všechny manipulace a falzifikace hynoucího režimu.

„Andreji Dmitrijeviči, prosím...“

Tuto scénu mám dosud před očima jako výjev, jako neslavný konec všeho, pro co jsem žil. Téměř třicet let vytrvalé práce na vytváření nezávislých společenských sil se obrátilo vniveč. A i když Sacharov, to mu přiznejme, nedlouho před smrtí pochopil svou chybu, pokusil se vytvořit opoziční stranu, a dokonce vyzval ke kampani občanské neposlušnosti vůči gorbačovskému režimu, bylo už pozdě.

Co se týče Západu, toto jeho stanovisko k „perestrojce“ nebylo vůbec náhodné, a dokonce ani nové. Naopak, je přímým pokračováním prakticky celé jeho „východní politiky“ v poststalinském období, kdy se sázelo na mytické „holubice“ (nebo „reformátory“ či „liberály“) v politbyru, které nikdo ani nedokázal jmenovat. A všechny nás, kdo jsme s režimem skutečně bojovali, její zastánci povýšenecky házeli do „humanitárního koše“. Nosilo se vyslovit nám chudáčkům soustrast jakožto „obětem“ a trochu si zaspekulovat s naší situací jako s podpůrným argumentem pro politiku usmiřování komunistického monstra: „No jen se podívejte, jakhle se těm lidem bude dařit, když nepomůžeme ‚liberálům‘ v Kremlu.“

Zkrátka Západ nebyl ochoten nás uznat nejen za partnery, válečné spojence, ale ani za obyčejné vojáky, nýbrž nás postavil na roveň náhodně postiženým mírumilovným obyvatelům. Z bojovníků nás proměnil v rukojmí, a to dokonce vědomě, protože jinak by, nedej Bůh, musel uznat i existenci samotné války. A víc než to – ti z nás, kdo se ocitli na Západě, vědí, jaký tlak na nás vyvíjel zdejší establishment, aby si z nás udělal poslušný nástroj své politiky přikyvování komunistickým režimům. A ejhle, co se nepodařilo KGB s pomocí věznic a psychiatrických léčeben, dokázali občas jeho zdejší spojenci s pomocí kontraktů, grantů, možnosti tisknout a vůbec nejmíc ze všeho pokusem, že člověka přijme a bude si ho vážit západní „intelektuální prostředí“. Ne, nebyla to prostě „hloupost“ Západu, naivita zdejší „elity“, byla to cílevědomá politika zajišťování stability ve světě, stability za každou cenu, i za cenu zrady. Za největší nebezpečí pro lidstvo byla prohlášena nekomunistická ideologie, neagresivní podstata komunistických režimů, a dokonce ani ne jejich nukleární rakety namířené na západní města, ale jejich destabilizace a rozpad. V důsledku takové politiky se Jugoslávie proměnila v Libanon a Rusko v Nigérii. A to je teprve začátek...

Teď, když dějiny vynesly svůj rozsudek, není zapotřebí dokazovat, kdo měl pravdu. Komunistický režim se zřítit navzdory všem snahám světa ho zachránit a tím potvrdil, co se ichtyologovi snažila povědět ryba – i svou zchátralost, i že ho nelze reformovat, nýbrž je možné (a nutné) ho likvidovat, i že hrozba jaderné

války zmizí jen s jeho zničením. Vytratil se i tolik milovaní komunističtí reformátoři se svými Nobelovými cenami míru, aniž dokázali vymyslet „socialistický model trhu“. Kdo si na ně dnes vzpomene? Ale zůstala rozvrácená země bez budoucnosti a bez nejmenší naděje na záchranu, kde v zříceninách někdejšího života rejdí jen smečky marodérů, zatímco mnohamilionové davy zbídačených obyvatel se ponuře a nezúčastněně plouží kolem trosk svých obydlí. A v očích nemají nejen pokání, ale ani jiskru myšlenky nebo snahu vyznat se v tom, co se stalo, ale jen tupé nepochopení, strach, jako lidé, kteří prožili zemětřesení: „Proč? Za co? Vždyť všechno bylo tak dobré...“ A dokud jim nedojde, že nemohou obviňovat nikoho než sebe, svou volbu, dokud hledají příčinu svých neštěstí, v čem chtějí – v celosvětovém spiknutí, v příslušnících jiných národů, v mystických úradcích – nezačnou užívat vlastních sil a nezahájí nový život, nýbrž budou věčně čekat na pomoc, milost, zázrak.

A zůstala také lež, navršená za poslední půlstoletí establishmentem za účelem ospravedlnění, megatuny lži, kvůli které brzy už nebude co dýchat. Zůstal sám tento establishment, nomenklatura kolaborantů, Pétainové a Quislingové „studené války“ všech odstínů a velikostí, kteří, ať už na Východě, nebo na Západě, dosud pevně svírají v rukou moc. A dokud není zjištěna pravda a není nad nimi vynesena rozsudek, zůstává nezavršena tato kapitola našich dějin a nenastává ani uzdravení. Tak se hříšné duše bez pokání nemohou dostat ani do pekla, ani do ráje.

2. Doby, na které už v myslí lidí padá prach

Dokumenty o stalinských represích jsem téměř vůbec nekopíroval, jen několik exemplářů pro ilustraci oné doby, které mě zvlášť ohromily svým cynismem. Byl to v zásadě běžící pás smrti, který fungoval bez vynechávání, podle plánů, jako celý sovětský průmysl. Přestože však většinu těch příběhů známe z knih a vyprávění, některé doklady udělaly i na mě dojem svou všednodenní nelidskostí. Jedna věc je o tom vědět a jiná vidět nedbalý Stalinův přípis, který jediným škrtem tužky odsoudil k smrti 6600 lidí.

Rozsah socialistických přeměn země byl takový, že jednotlivci vůdce nezajímali. Počítalo se v tisících, v desetitisících, a v „kategoriích“. Když splnily plán („limit“) v nepřátelích lidu (docela stejně jako ve sklizni obilí nebo nadojeném mléce), republiky, oblasti, kraje a okruhy referovaly do Moskvy o vykonané práci, a jak bylo za socialismu zvykem, žádaly o povolení plán překročit, aby daly najevo horlivost.

Moskva, ÚV VKS(b), s. Stalinovi

Práce trojky ukončena v rozsahu limitů pro oblast, odsouzeno 9600 kulackého, eserského, povstaleckého a dalších protisovětských živlů. Dodatečně odhaleny kulacko-bělogvardějské živly provádějící protisovětskou činnost. Celkově v oblasti zaevidováno až 9 tisíc kulackých protisovětských živlů. Oblastní výbor žádá o stanovení dodatečného limitu první kategorie 3 tisíce, druhé kategorie 2 tisíce a o prodloužení termínu do 20. března.

Vedoucí tajemník OV VKS(b) J. Kaganovič

Vůdcové se obvykle poradili, pokračování v odstřelu blahosklonně povolili a šli se nejspíše kulturně pobavit do Velkého divadla na *Labutí jezero*.

Výpis z protokolu č. 58 zasedání politbyra ÚV VKS(b)

Rozhodnutí ze 17. 2. 1938

67. Věc NKVD

Dodatečně povolit ukrajinskému NKVD provést zatýkáni kulackého a dalšího protisovětského živlu a projednat případy v trojkách, přičemž se limit NKVD SSSR zvyšuje o třicet tisíc.

Zvláštní trojky se obvykle skládaly z vedoucího tajemníka oblastního výboru (krajského výboru nebo prvního tajemníka republikového ÚV), náčelníka příslušné správy NKVD a oblastního (krajského, republikového) prokurátora. Zvládnout takový objem

práce pochopitelně v žádném případě nemohly, jen za rok 1938 se limity několikrát zvyšovaly, lhůty se nastavovaly a hrozilo, že se celý mlýnek na maso vymkne kontrole. Nakonec Stalin v listopadu vydal pokyn práci trojek postupně zastavit a nové případy předávat soudům.

Je těžké si představit, že by lidé, kteří prožili tuto dobu – jak kati, tak oběti – zůstali psychicky normální. A dají se vůbec jedni odlišit od druhých? Například v říjnu 1937 podává Frenkel Ježovovi hlášení o „poruchách“ ve fungování onoho stroje:

Před několika dny v jednom z kolchozů Kuzněckého okresu si kolchozníci postěžovali instruktorovi oblastního výboru, který tam přijel, že nedaleko od nich v noci došlo k hromadné vraždě. Prověrka zjistila, že v noci bylo v lese zastřeleno 8 nepřátel lidu podle rozsudku zvláštní trojky. Náčelník okresního oddělení NKVD, krátce předtím vyloučený ze strany za vazby a spolčení s odhalenými nepřáteli lidu, spáchal provokační nepřátelský čin a nepodnikl opatření, aby zastřelení byli zakopáni do země.

Tento náčelník byl zatčen. Zastřelení nepřátelé lidu byli zakopáni.

Vzhledem ke špatné ostraze vyšetřoven kujbyševské správy NKVD došlo ke 2 případům, kdy vyslýchaní nepřátelé lidu vyskočili oknem. Jeden skočil na ulici a zabil se.

Nekladu si za úkol zjistit, kolik lidí zabili. Nenašel jsem počty zastřelených. Z hlášení Beriji a Vyšinského Stalinovi z února 1939 však vyplývá, že od sedmadvacátého trojky a zvláštní kolegia OGPU-NKVD odsoudily pouze k trestům odnětí svobody a do vyhnanství 2 100 000 lidí a to nepočítaje soudy a tribunály, které přece také bez oddechu dřely, nebo hromadná vyhoštění „kulaků“ v období kolektivizace.

Samozřejmě, roky 1937–38 se zvláště proslavily jen proto, že represe se tehdy dotkly samotných komunistických vůdců. Pro prostý lid nebyla ani jiná léta o nic lepší. Ani válka jejich osudy nezmírnila – vzpomeňme si jen, že se celé národy staly obětí

deportací a miliony zajatců se přestěhovaly z německých koncentráků do sovětských. Daleko méně je však známo, že i bojový duch vojsk byl udržován také represemi.

Od začátku války do 10. října t. r. zadržela zvláštní oddělení NKVD pro strážní službu v zázemí 657 364 vojáků, kteří zaostali za svými jednotkami a utekli z fronty, hlásil zástupce náčelníka správy ZO NKVD komisař státní bezpečnosti Milštejn svému šefovi L. P. Berijovi. Mezi zatčenými je

špionů 1506

diverzantů 308

zbabělců a panikářů 2643

zběhů 8772

širitelů provokační šeptandy 3987

sebezohavatelů 1671

(...)

CELKEM: 25 878

Podle usnesení zvláštních oddělení a rozsudků vojenských tribunálů zastřeleno 10 321 osob, z nich zastřeleno před nastoupenou jednotkou 3321 osob.

A to jen za první tři měsíce války, na samotné frontové linii. Pro čekisty byla ovšem fronta všude, na celém území obrovské země, a rafinovanost jejich metod byla dovedena ad absurdum. Mnohé z „operací“ byly odhaleny až v roce 1956, za takzvaného „tání“, kdy výbor stranické kontroly revidoval případy nevinných obětí represí z řad členů strany. Tady je pro ilustraci jeden takový případ.

Prověrkou bylo zjištěno, že v roce 1941 správa NKVD pro Chabarovský kraj se schválením vedení NKVD ve vzdálenosti 50 km od Chabarovska, v okolí vsi Kazakeviči, poblíž hranice s Mandžuskem, vytvořila falešnou sovětskou pohraniční strážnici, „stanoviště mandžuské pohraniční policie“, a „újezdni japonskou vojenskou misi“, které

pracovníci státní bezpečnosti v korespondenci označovali jako „mlýn“. Podle záměrů příslušníků NKVD byla imitace sovětské pohraniční strážnice a japonských pohraničních a výzvědných orgánů určena k prověřování sovětských občanů, které orgány státní bezpečnosti podezřívaly z nepřátelské činnosti.

V praxi však byla tato akce hrubě deformována a zaměřena nikoli na boj se skutečnými nepřáteli sovětského státu, ale proti nevinným sovětským občanům.

Bývalý náčelník chabarovské správy NKVD Gogolidze a bývalý náčelník 2. správy NKVD SSSR Fedotov využili „mlýn“ k protistátním cílům a k falšování obžalovacích materiálů proti sovětským lidem.

„Prověrka“ v pověstném „mlýně“ začínala tím, že osoba podezřelá ze špionáže nebo jiné protisovětské činnosti byla vyzvána, aby splnila zahraniční úkol orgánů NKVD. Když byl od „podezřelého“ získán souhlas se splněním úkolu, inscenoval se jeho přesun na mandžuské území z falešného sovětského pohraničního stanoviště a zadržení japonskými pohraničními úřady. Nato byl „zadržený“ dopraven do budovy „japonské vojenské mise“, kde ho podrobili výslechu příslušníci NKVD vystupující v roli oficiálních pracovníků japonských výzvědných orgánů a ruských bělogvardějských emigrantů. Účelem výslechu bylo dostat z „prověřovaného“ přiznání „japonským úřadům“ ke spojení se „sovětskou rozvědkou“, k čemuž se vytvářela mimořádně těžká výslechová situace, vypočtená na morální nalomení člověka, používaly se všemožné hrozby a postupy fyzického působení.

Mnohé osoby, uvržené do neobyčejné a pro ně obtížné situace, domnívajíce se, že se skutečně nacházejí v rukou nepřátel a mohou být v kterémkoli okamžiku fyzicky zlikvidovány, vyprávěly pracovníkům NKVD vystupujícím jako Japonci o vazbách s orgány NKVD a o úkolech, které dostaly pro práci v Mandžusku. Některé z těchto osob, vylekané smrtelným nebezpečím, které se nad nimi vznáší, pod vlivem postupů fyzického působení sdělovaly určité informace o Sovětském svazu.